

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบต่อสังคม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา เรื่อง เพศศึกษา โดยใช้คู่มือการจัดการเรียนรู้เพศศึกษา ตามแนวคิดการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ และยังศึกษาการคิดวิเคราะห์ เสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนที่มีความฉลาดทางอารมณ์ แตกต่างกัน มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา
 - 1.1 ความสำคัญของวิชาสุขศึกษา
 - 1.2 การเรียนรู้สุขศึกษา
 - 1.3 สาระที่เป็นกรอบเนื้อหาหรือขอบข่ายองค์ความรู้ประกอบด้วย
 - 1.4 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้
 - 1.5 คุณภาพผู้เรียน
 - 1.6 มาตรฐานการเรียนรู้แล้วตัวชี้วัด
2. คู่มือการเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายของคู่มือ
 - 2.2 ประเภทของคู่มือ
 - 2.3 องค์ประกอบของคู่มือ
 - 2.4 ลักษณะของคู่มือที่ดี
3. แนวคิดเกี่ยวกับการสอนทักษะชีวิต
 - 3.1 ความหมายของทักษะชีวิต
 - 3.2 องค์ประกอบของทักษะชีวิต

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะชีวิต (Life Skill) และการป้องกันพฤติกรรม
ที่เป็นปัญหา

3.4 หลักการสอนทักษะชีวิต

3.5 แนวคิดเรื่องทักษะชีวิตและการพัฒนาทักษะชีวิตในหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

4. หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

4.1 ความหมายของหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

4.2 วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

4.3 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

5. แนวคิดการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

5.1 การสอนทักษะชีวิต

5.2 หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการในการวิจัยครั้งนี้

5.3 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและหลักการคิดทั้ง 2 มาบูรณาการ
เป็นคู่มือการจัดการเรียนรู้มีขั้นตอน

6. ความฉลาดทางอารมณ์

6.1 ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์

6.2 ลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง

6.3 องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

6.4 การประเมินความฉลาดทางอารมณ์

7. การคิดวิเคราะห์

7.1 ความหมายของการคิดวิเคราะห์

7.2 ลักษณะของการคิดวิเคราะห์

7.3 กระบวนการคิดวิเคราะห์

7.4 ทักษะการคิดวิเคราะห์

7.5 การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

7.6 ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์

8. ความรับผิดชอบต่อสังคม

8.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

8.2 ลักษณะของความรับผิดชอบ

9. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 9.1 หลักแนวคิดในการสอนวิชาสุขศึกษา
 - 9.2 จุดประสงค์ในการสอนวิชาสุขศึกษา
 - 9.3 พฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ในวิชาสุขศึกษา
 - 9.4 หลักการวัดและประเมินผลการสอนสุขศึกษา
 - 9.5 วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้
10. ดัชนีประสิทธิผล
 - 10.1 ความหมายของประสิทธิผล
11. บริบทของโรงเรียนบ้านตาตดภูวง
 - 11.1 สภาพปัญหา
 - 11.2 จุดที่ควรเน้น
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 12.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคู่มือ
 - 12.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนทักษะชีวิต
 - 12.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ
 - 12.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 12.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการพุทธศักราช 2551 (2552, หน้า 183-205) ได้กำหนดหลักสูตรของกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาเน้นถึงความสำคัญของสุขศึกษาการเรียนรู้สุขศึกษาสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ คุณภาพผู้เรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ความสำคัญของวิชาสุขศึกษา

สุขภาพ หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญาหรือจิตวิญญาณ สุขภาพหรือสุขภาวะจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับทุกมิติของชีวิต ซึ่งทุกคนควรจะได้เรียนรู้เรื่องสุขภาพ เพื่อจะได้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีเจตคติ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสมรวมทั้งมีทักษะปฏิบัติด้านสุขภาพจนเป็นกิจนิสัย อันจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีคุณภาพ

2. การเรียนรู้สุขศึกษา

สุขศึกษาและพลศึกษาเป็นการศึกษาด้านสุขภาพที่มีเป้าหมาย เพื่อการดำรงสุขภาพ การสร้างเสริมสุขภาพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัว และชุมชนให้ยั่งยืน โดยสุขศึกษามุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาพฤติกรรมด้านความรู้ เจตคติ คุณธรรม ค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพควบคู่ไปด้วยกัน ส่วนพลศึกษามุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้กิจกรรมการเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกมและกีฬา เป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยรวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา รวมทั้งสมรรถภาพเพื่อสุขภาพและกีฬา

3. สาระที่เป็นกรอบเนื้อหาหรือขอบข่ายองค์ความรู้ประกอบด้วย

3.1 การเจริญเติบโตและการพัฒนาการของมนุษย์ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติของการเจริญเติบโตและการพัฒนาการของมนุษย์ ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโต ความสัมพันธ์เชื่อมโยงในการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย รวมถึงวิถีปฏิบัติตน เพื่อให้เจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่สมวัย

3.2 ชีวิตและครอบครัว ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องคุณค่าของตนเองและครอบครัว การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ความรู้สึกทางเพศ การสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น สุขปฏิบัติทางเพศ และทักษะในการดำเนินชีวิต

3.3 การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย และกีฬาสากล ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมทางกาย และกีฬา ทั้งประเภทบุคคล และประเภททีมอย่างหลากหลายทั้งไทยและสากล การปฏิบัติตามกฎ กติกา ระเบียบ ข้อตกลงในการเข้าร่วมกิจกรรมทางกายและกีฬา และความมีน้ำใจนักกีฬา

3.4 การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพ และการป้องกันโรค ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักและวิธีการเลือกบริโภคอาหาร ผลิตภัณฑ์และบริการสุขภาพ การสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ และการป้องกันโรคทั้งโรคติดต่อและโรคไม่ติดต่อ

3.5 ความปลอดภัยในชีวิต ผู้เรียนจะได้เรียนรู้เรื่องการป้องกันตนเองจากพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ทั้งความเสี่ยงต่อสุขภาพ อุบัติเหตุ ความรุนแรง อันตรายจากการใช้ยาและสารเสพติด รวมถึงแนวทางในการสร้างเสริมความปลอดภัยในชีวิต

4. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าของชีวิตครอบครัวเพศศึกษาและมีทักษะในการดำเนินชีวิต

สาระที่ 3 การเคลื่อนไหวการออกกำลังกายการเล่นกีฬาไทยและกีฬา

สากล

มาตรฐาน พ3.1 เข้าใจมีทักษะในการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางกายการเล่นเกมและกีฬา

มาตรฐาน พ3.2 รักการออกกำลังกายการเล่นเกมและการเล่นกีฬาปฏิบัติเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอมีวินัยเคารพสิทธิกฎกติกา มีน้ำใจนักกีฬามีจิตวิญญาณในการแข่งขันและชื่นชมในสุนทรียภาพของการกีฬา

สาระที่ 4 การสร้างเสริมสุขภาพสมรรถภาพและการป้องกันโรค

มาตรฐาน พ4.1 เห็นคุณค่าและมีทักษะในการสร้างเสริมสุขภาพการดำรงสุขภาพการป้องกันโรคและการสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ

สาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต

มาตรฐาน พ5.1 ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอุบัติเหตุการใช้ยาสารเสพติดและความรุนแรง

5. คุณภาพผู้เรียน

5.1 เมื่อผู้เรียนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วผู้เรียนจะมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระสุขภาพ ดังนี้

5.1.1 เข้าใจความสัมพันธ์เชื่อมโยงในการทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย และรู้จักดูแลอวัยวะที่สำคัญของระบบนั้นๆ

5.1.2 เข้าใจธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม แรงขับทางเพศของชายหญิง เมื่ออย่างเข้าสู่วัยแรกรุ่นและวัยรุ่น สามารถปรับตัวและจัดการได้อย่างเหมาะสม

5.1.3 เข้าใจและเห็นคุณค่าของการมีชีวิตและครอบครัวที่อบอุ่น และเป็นสุข

5.1.4 ภูมิใจและเห็นคุณค่าในเพศของตน ปฏิบัติสุขอนามัยทางเพศ ได้ถูกต้องเหมาะสม

5.1.5 ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และการเกิดโรค อุบัติเหตุ ความรุนแรง สารเสพติดและการล่วงละเมิดทางเพศ

5.1.6 มีทักษะการเคลื่อนไหวพื้นฐานและการควบคุมตนเอง ในการเคลื่อนไหวแบบผสมผสาน

5.1.7 รู้หลักการเคลื่อนไหวและสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมทางกาย เกม การเล่นพื้นเมือง กีฬาไทย กีฬาสากลได้อย่างปลอดภัยและสนุกสนาน มีน้ำใจนักกีฬา โดยปฏิบัติตามกฎ กติกา สิทธิ และหน้าที่ของตนเองจนงานสำเร็จลุล่วง

5.1.8 วางแผนและปฏิบัติกิจกรรมทางกาย กิจกรรมสร้างเสริมสมรรถภาพทางกายเพื่อสุขภาพได้ตามความเหมาะสมและความต้องการเป็นประจำ

5.1.9 จัดการกับอารมณ์ ความเครียด และปัญหาสุขภาพได้อย่างเหมาะสม

5.1.10 มีทักษะในการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อใช้สร้างเสริม
สุขภาพ

6. มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

สาระที่ 1: การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของ
มนุษย์

ตัวชี้วัด

1. อธิบายความสำคัญของระบบสืบพันธุ์ ระบบไหลเวียนโลหิตและระบบ
หายใจ ที่มีผลต่อสุขภาพ การเจริญเติบโตและพัฒนาการ
2. อธิบายวิธีดูแลรักษาระบบสืบพันธุ์ ระบบไหลเวียนโลหิต และระบบ
หายใจให้ทำงานตามปกติ

สาระที่ 2: ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัว เพศศึกษา
และมีทักษะในการดำเนินชีวิต

ตัวชี้วัด

1. อธิบายความสำคัญของการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่น
2. วิเคราะห์พฤติกรรมเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์การติดเชื้อ
เอดส์ และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร

สาระที่ 3: การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย
และกีฬาสากล

มาตรฐาน พ 3.1 เข้าใจ มีทักษะในการเคลื่อนไหว กิจกรรมทางกาย การเล่น
เกมและกีฬา

ตัวชี้วัด

1. แสดงทักษะการเคลื่อนไหวร่วมกับผู้อื่นในลักษณะ แบบผลัดและแบบ
ผสมผสานได้ตามลำดับทั้งแบบอยู่กับที่เคลื่อนที่และใช้อุปกรณ์ประกอบ และการเคลื่อนไหว
ประกอบเพลง

2. จำแนกหลักการเคลื่อนไหวในเรื่องการรับแรง การใช้แรง และความสมดุลในการเคลื่อนไหวร่างกายในการเล่นเกมส์ เล่นกีฬา และนำผลมาปรับปรุง เพิ่มพูนวิธีปฏิบัติของตนและผู้อื่น

3. เล่นกีฬาไทย กีฬาสากลประเภทบุคคลและประเภททีม อย่างละ 1 ชนิด

4. ใช้ทักษะกลไกเพื่อปรับปรุงเพิ่มพูนความสามารถของตนและผู้อื่นในการเล่นกีฬา

5. ร่วมกิจกรรมนันทนาการอย่างน้อย 1 กิจกรรม แล้วนำ ความรู้และหลักการที่ได้ไปใช้เป็นฐานการศึกษาหาความรู้เรื่องอื่นๆ

มาตรฐาน พ 3.2 รักษาการออกกำลังกายการเล่นเกมส์ และการเล่นกีฬา ปฏิบัติเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ มีวินัย เคารพสิทธิ กฎ กติกา มีน้ำใจนักกีฬา มีจิตวิญญาณในการแข่งขัน และชื่นชมในสุนทรียภาพของการกีฬา

ตัวชี้วัด

1. อธิบายประโยชน์และหลักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพสมรรถภาพทางกายและการสร้างเสริมบุคลิกภาพ

2. เล่นเกมส์ที่ใช้ทักษะการวางแผนและสามารถเพิ่มพูนทักษะการออกกำลังกายและเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบ

3. เล่นกีฬาที่ตนเองชื่นชอบและสามารถประเมินทักษะการเล่นของตนเองเป็นประจำ

4. ปฏิบัติตามกฎ กติกา ตามชนิดกีฬาที่เล่น โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น

5. จำแนกกลวิธีการรุก การป้องกัน และนำไปใช้ในการเล่นกีฬา

6. เล่นเกมส์และกีฬาด้วยความสามัคคีและมีน้ำใจนักกีฬา

สาระที่ 4: การสร้างเสริมสุขภาพสมรรถภาพและการป้องกันโรค

มาตรฐาน พ 4.1 เห็นคุณค่าและมีทักษะในการสร้างเสริมสุขภาพ การดำรงสุขภาพการป้องกันโรค และการสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ

ตัวชี้วัด

1. แสดงพฤติกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ

2. วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากการระบาดของโรคและเสนอแนวทางการป้องกันโรคติดต่อสำคัญที่พบในประเทศไทย
3. แสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความรับผิดชอบต่อสุขภาพของส่วนรวม
4. สร้างเสริมและปรับปรุงสมรรถภาพทางกายเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง

คู่มือการเรียนรู้

1. ความหมายของคู่มือ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาและมีประสิทธิภาพนั้น นอกจากให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แล้วครูก็มีความสำคัญในการเสนอแนะแนวทางในการเรียนการสอน ครูก็ต้องมีแนวทางในการจัดการเรียนรู้โดยคู่มือครูถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับครูผู้สอนอย่างหนึ่งซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของคู่มือ ดังต่อไปนี้

อนุกิต ชิงจำเนียร (2545, หน้า 22) ได้สรุปความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือหมายถึง หนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ใช้คู่มือ ได้ศึกษาทำความเข้าใจและง่ายต่อการปฏิบัติตามได้ ในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้มีมาตรฐานใกล้เคียงกันมากที่สุดและทำให้นักเรียนนักศึกษาที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่ใกล้เคียงกัน

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2550, หน้า 170) ได้กล่าวถึงคู่มือครูคือหนังสือที่ให้แนวทางและคำแนะนำแก่ครูเกี่ยวกับสาระวิธีการกิจกรรมสื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งข้อมูลหรือแหล่งอ้างอิงต่างๆ ปกติมักใช้ควบคู่กับตำราเรียนหรือหนังสือเรียนสอดคล้องกับ

อันเดร ไชยเผือก (2551, หน้า 31) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ใช้คู่มือ ได้ศึกษาทำความเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้มีมาตรฐานใกล้เคียงกันมากที่สุดและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายด้วยตนเอง

กาญจนา จำนงค์ดี (2551, หน้า 29) ได้สรุปความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือเป็นหนังสือ ตำรา เอกสารแนะนำ หรือเป็นสื่อที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติควบคู่ไปกับการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่มีเนื้อหาสาระสั้นๆ ที่ผู้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติได้ทันที จนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย คู่มือมี 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ คู่มือครู คู่มือนักเรียน และคู่มือทั่วไป

ปริทรรศน์ มะโนแก้ว (2553, หน้า 25) ได้สรุปความหมายของคู่มือการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้การสอนสำหรับครู คือ เครื่องมือที่เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เพื่อให้ครูนำไปใช้จัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย สารวิธี กิจกรรม สื่อวัสดุอุปกรณ์ และแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จิราพร บุญศรี (2554, หน้า 21) ได้สรุปความหมายของคู่มือครูไว้ว่า คู่มือครูคือเครื่องมือที่เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อให้ครูนำไปใช้จัดการเรียนรู้ประกอบด้วยสารวิธีกิจกรรมสื่อวัสดุอุปกรณ์และแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อให้จัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป คู่มือ หมายถึง หนังสือ เอกสาร สำหรับครูใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ โดยขั้นตอนการจัดการเรียนรู้มีพื้นฐานมาจากการบูรณาการระหว่างแนวคิดการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ ก่อให้เกิดขั้นตอนการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนฝึกคิดตามขั้นตอน กระบวนการคิดอย่างถูกต้อง เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ในสถานการณ์ ปัญหา และหาทางแก้ไข ได้อย่างเหมาะสม และในขั้นตอนการเรียนรู้ นักเรียนยังได้ฝึกความรับผิดชอบต่อสังคม ในแง่ของการทำงานกลุ่ม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ ลำดับสุดท้ายก็จะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามลำดับ

2. ประเภทของคู่มือ

อนุชิต เชิงจำเนียร (2545, หน้า 24) ได้ทำการศึกษาและสรุปว่าคู่มือแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. คู่มือเกี่ยวกับการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นคู่มือที่เสนอแนะแนวทางหรือเทคนิควิธีการสอน การใช้สื่อหรือนวัตกรรมที่สัมพันธ์กับรายวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือระดับชั้นเรียนต่างๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรนั้น เช่น คู่มือรายวิชา คู่มือระดับชั้นเรียน คู่มือการใช้สื่อ นวัตกรรม การเรียนการสอน เป็นต้น

2. คู่มือการจัดกิจกรรมการสอนทั่วไป เป็นคู่มือที่เสนอแนะแนวทางหรือเทคนิควิธีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเป็นคู่มือที่มีได้เกี่ยวข้องกับเนื้อหา หรือ คำอธิบายรายวิชาใดวิชาหนึ่งโดยตรง เช่น คู่มือการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน คู่มือปฏิบัติกิจกรรมสร้างนิสัยสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา เป็นต้น

ปรีชา ช้างขวัญยืน และคนอื่นๆ (2542, หน้า 153 อ้างถึงใน กาญจนา
จำนงค์ดี, 2551, หน้า 30) ได้แบ่งคู่มือไว้ดังนี้

1. คู่มือครู เป็นลักษณะของหนังสือเพื่อใช้เป็นแนวทาง ให้คำแนะนำเกี่ยวกับ
เนื้อหาสาระ วิชาการ กิจกรรม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิง

2. คู่มือผู้เรียน เป็นลักษณะของหนังสือที่ผู้เรียนใช้ควบคู่กับตำราเรียนปกติ
ประกอบด้วย สารแบบฝึกหัด ตอบคำถามปัญหาต่างๆ สรุปเนื้อหาต่างๆ

3. คู่มือทั่วไป เป็นลักษณะของหนังสือ แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่ง
หนึ่งกับผู้อ่านเข้าใจ และสามารถดำเนินการตามคำแนะนำของคู่มือ ได้ด้วยตนเอง
กาญจนา จำนงค์ดี (2551, หน้า 30) ได้แบ่งคู่มือออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 คู่มือการสอนของครู เพื่อเป็นแนวทาง หรือคู่มือทั่วไปมิใช่เพื่อให้
ผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมได้มีหลักการแนวทางในการจัดดำเนินงานในเรื่องของกิจกรรมทุก
ประเภท มีข้อเสนอแนะให้ครูได้ศึกษาก่อนการเรียนการสอน ในเรื่องหลักการสอน
วิธีการสอน และการจัดกิจกรรมในหลักสูตร หรือกิจกรรมนอกหลักสูตร จะได้นำไปปฏิบัติ
ได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงทาง ไม่ทำให้เสียเงินเสียเวลา เช่น คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือ
รายวิชา คู่มือการใช้สื่อ เป็นต้น

3.2 คู่มือนักเรียน ให้นักเรียนไว้เพื่อจะได้มีแนวทางในการปฏิบัติได้อย่าง
ถูกต้อง เช่น คู่มือนักเรียนของโรงเรียน หรือเป็นคู่มือตำราเรียน เพื่อจะได้ใช้ตำราเรียนได้
ถูกต้อง รวดเร็ว และเกิดประโยชน์สูงสุด

3.3 คู่มือการจัดกิจกรรมจัดทำไว้เพื่อให้ผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมได้มี
หลักการแนวทางในการดำเนินงานในเรื่องของกิจกรรมทุกประเภทได้สะดวก รวดเร็ว
มีประสิทธิภาพ กิจกรรมที่จัดมีภาพบรรลุตามวัตถุประสงค์

3. องค์ประกอบของคู่มือ

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2550, หน้า 165) และบุญเกิดควรรหาเวช (2542, หน้า 75)
ได้เสนอแนะเกี่ยวกับส่วนประกอบที่สำคัญของคู่มือไว้ดังต่อไปนี้

1. คำชี้แจงการใช้คู่มือ

1.1 วัตถุประสงค์ของคู่มือ

1.2 ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการใช้คู่มือ

1.3 วิธีการใช้

1.4 คำแนะนำ

2. เนื้อหาสาระที่จะสอนปกติจะมีการให้เนื้อหาสาระที่จะสอนโดยมีคำชี้แจงหรือคำอธิบายประกอบและอาจมีการวิเคราะห์เนื้อหาสาระให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่กระจ่าง

3. การเตรียมการสอนประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับ

3.1 การเตรียมสถานที่วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็น

3.2 การเตรียมวัสดุเอกสารประกอบการสอนแบบฝึกหัดแบบฝึกปฏิบัติ
ข้อสอบค่าเฉลี่ย ฯลฯ

3.3 การติดต่อประสานงานที่จำเป็น ฯลฯ

4. กระบวนการวิธีการกิจกรรมการสอนส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญของคู่มือคู่มือครูจำเป็นต้องให้ข้อมูลหรือรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1 คำแนะนำเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ และวิธีดำเนินการสอน

4.2 คำแนะนำและตัวอย่างเกี่ยวกับกิจกรรมการสอนที่จะช่วยให้การสอน
บรรลุผล

4.3 คำถามตัวอย่างแบบฝึกหัดแบบฝึกปฏิบัติและสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการ
การสอน

4.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งควรทำไม่ควรทำซึ่งมักจะมาจาก
ประสบการณ์ของผู้เขียน ฯลฯ

5. การวัดและประเมินผลคู่มือที่ดีควรจะให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการสอนอย่างครบถ้วนการวัดและประเมินผลการสอนนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสอนอีกองค์ประกอบหนึ่งที่คู่มือจำเป็นต้องให้รายละเอียดต่างๆ เช่น

5.1 เครื่องมือวัดผลซึ่งอาจจะเป็นข้อสอบแบบปรนัยข้อสอบแบบอัตนัย
แบบบันทึกผลงานแบบสังเกต เป็นต้น

5.2 วิธีวัดผลคู่มือควรจะให้คำอธิบายเกี่ยวกับวิธีการในการวัดผลพร้อม
ทั้งตัวอย่างในการดำเนินการเพื่อความเข้าใจที่กระจ่างชัด

5.3 เกณฑ์การประเมินผลคู่มืออาจเสนอแนะเกณฑ์ในการประเมินผล
หรือให้คำแนะนำในการพัฒนาเกณฑ์เพื่อประเมินการเรียนการสอนด้วย

6. ความรู้เสริมคู่มือที่ดีจะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้และสามารถ
คาดคะเนได้ว่าผู้ใช้นั้นจะประสบปัญหาในเรื่องใดและจัดหาหรือจัดทำข้อมูลที่จะช่วย
ส่งเสริมความรู้ของครูนั้นจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7. ปัญหาและคำแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาปกติแล้วผู้เขียนคู่มือควรจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องที่เขียนมามากพอสมควรซึ่งจะช่วยให้รู้ว่าการดำเนินการในเรื่องนั้นๆ มักจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นและจุดอ่อนในเรื่องนั้นมีอะไรบ้าง การเป็นผู้มีประสบการณ์และสามารถนำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาช่วยผู้ใช้หรือผู้อ่านให้สามารถกระทำการสิ่งนั้นๆ ได้อย่างราบรื่นไม่เกิดอุปสรรคปัญหานับว่าเป็นจุดเด่นของผู้เขียนคู่มือครูที่สามารถแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้อ่านหรือผู้ใช้คู่มือจึงถือได้ว่าได้ทำหน้าที่ของผู้เขียนหนังสือที่ดี

8. แหล่งข้อมูลและแหล่งอ้างอิงต่างๆ หนังสือที่ดีไม่ควรขาดการให้แหล่งอ้างอิงและแหล่งข้อมูลซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในการไปศึกษาค้นคว้าต่อไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่มือครูนั้นเป็นหนังสือที่เป็นแนวทางในการสอนหากครูได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลต่างๆ ก็จะมีประโยชน์ต่อการสอน

เอกวุฒิ ไกรมาก (2541, หน้า 54 อ้างถึงใน กาญจนา จำนงค์ดี 2551, หน้า 34-35) กล่าวถึงองค์ประกอบของคู่มือครูว่า คู่มือครูควรประกอบด้วยรายละเอียดที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. คำชี้แจงการใช้คู่มือ โดยปกติจะครอบคลุม

- 1.1 วัตถุประสงค์ของคู่มือ
- 1.2 ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการใช้คู่มือ
- 1.3 วิธีการใช้
- 1.4 คำแนะนำ

2. เนื้อหาสาระที่จะสอน ปกติจะมีการให้เนื้อหาสาระพร้อมที่จะสอน โดยมีคำชี้แจงหรือคำอธิบายประกอบ และอาจมีการวิเคราะห์เนื้อหาสาระให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจที่จะอ่าน

3. การเตรียมการสอน ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

- 3.1 การเตรียมสถานที่ วัสดุ สื่อ อุปกรณ์ และเครื่องมือที่จำเป็น
- 3.2 การเตรียมวัสดุ เอกสารประกอบการสอน แบบฝึกหัดและแบบ

ปฏิบัติ

- 3.3 ข้อสอบ คำเฉลย ฯลฯ
- 3.4 การติดต่อประสานงานที่จำเป็น ฯลฯ

4. กระบวนการ วิธีการ กิจกรรมการสอน ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญของคู่มือ คู่มือครูจำเป็นต้องให้ข้อมูลหรือรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.1 คำแนะนำเกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน

4.2 คำแนะนำและตัวอย่างเกี่ยวกับกิจกรรมการสอนที่จะช่วยให้การสอน

บรรลุผล

4.3 คำถาม ตัวอย่าง แบบฝึกปฏิบัติ และสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการสอน

4.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งควรทำ ไม่ควรทำ ซึ่งมักจะเกิดมาจาก

ประสบการณ์ของผู้เขียน

5. การวัดผลและประเมินผล คู่มือครูที่ดีควรจะให้คำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการสอนอย่างครบถ้วน การวัดและประเมินผลการสอน นับเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสอนอีกองค์ประกอบหนึ่งที่คู่มือจำเป็นต้องให้รายละเอียดต่างๆ เช่น

5.1 เครื่องมือวัด

5.2 วิธีวัดผล

5.3 เกณฑ์การประเมิน

6. ความรู้เสริม คู่มือครูที่ดีจะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ และสามารถคาดคะเนได้ว่าผู้ใช้นั้นมักจะประสบปัญหาในเรื่องใด และจัดหาหรือจัดทำข้อมูลที่จะช่วยส่งเสริมความรู้ของครู อันจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7. ปัญหาและคำแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไข้ปัญหา ผู้เขียนคู่มือควรจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องที่เขียนมามากพอสมควร ซึ่งจะช่วยให้รู้ว่าการดำเนินการในเรื่องนั้นๆ มักจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้น และจุดอ่อนในเรื่องนั้นมีอะไรบ้าง การเป็นผู้มีประสบการณ์และสามารถนำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาช่วยผู้ใช้หรือผู้อ่านให้สามารถกระทำการสิ่งนั้นๆ ได้อย่างราบรื่นไม่เกิดอุปสรรคปัญหา นับว่าเป็นจุดเด่นของคู่มือ ผู้เขียนคู่มือครูที่สามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไข้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับผู้อ่านหรือผู้ใช้คู่มือ จึงถือว่าได้ทำหน้าที่ของผู้เขียนหนังสือที่ดี

8. แหล่งข้อมูลและแหล่งอ้างอิงต่างๆ หนังสือที่ดีไม่ควรขาดการให้แหล่ง

อ้างอิง

4. ลักษณะของคู่มือที่ดี

หนังสือคู่มือนั้นแท้จริงก็คือหนังสือที่สอนหรือให้ความรู้แก่ผู้อ่านผ่านทางภาษาเขียนแต่เนื่องจากผู้อ่านไม่มีโอกาสที่จะซักถามผู้เขียนในประเด็นที่สงสัยคู่มือจำเป็นต้องมีความชัดเจนให้รายละเอียดครบคลุมประเด็นที่น่าสงสัยไว้ทั้งหมด

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2542, หน้า 77) ได้อธิบายเกี่ยวกับคู่มือที่ดีว่าจะต้องคำนึงถึงภาษาที่ชัดเจนเข้าใจง่ายใคร่ครวญถึงปัญหาและสถานการณ์อย่างทะลุปรุโปร่งเพื่อให้ผู้ใช้คู่มือได้ใช้เป็นอย่างดีควรออกแบบคู่มือให้สวยงามน่าหยิบอ่านมีรูปภาพหรือการ์ตูนประกอบเพื่อให้มีความน่าสนใจหากทำเป็นเล่มควรทำปกให้มีความสวยงามและทนทานต่อการใช้สอยส่วนหน้าปกก็ควรเขียนอย่างเด่นชัดสอดคล้องกับปรีชาชาญวิญยีน (2550, หน้า 170) ที่กล่าวไว้ว่าคู่มือที่ดีจะต้องมีรายละเอียดครบคลุมประเด็นต่างๆ และประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

1. ควรระบุให้ชัดเจนว่าคู่มือนั้นเป็นคู่มือสำหรับใครใครเป็นผู้ใช้
2. กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้ใช้ทำอะไรบ้าง
3. ควรมีส่วนนำที่จูงใจผู้ใช้ว่าคู่มือนี้จะช่วยให้ผู้ใช้ได้อย่างไรผู้ใช้จะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง
4. ควรมีส่วนที่ให้หลักการหรือความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้ใช้ในการใช้คู่มือเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
5. ควรมีส่วนที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้เกี่ยวกับการเตรียมตัวการเตรียมเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์และสิ่งจำเป็นในการดำเนินการตามที่คู่มือแนะนำ
6. ควรมีส่วนที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้เกี่ยวกับขั้นตอนหรือกระบวนการในการทำอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งควรมีคุณสมบัติดังนี้
 - 6.1 ความถูกต้องเนื้อหาสาระที่ให้นำนั้นควรมีความถูกต้องสามารถช่วยให้ผู้ใช้คู่มือทำสิ่งนั้นได้สำเร็จ
 - 6.2 ความเพียงพอให้ข้อมูล/ รายละเอียดที่เพียงพอที่จะช่วยให้ผู้ใช้คู่มือสามารถทำสิ่งนั้นๆ ได้สำเร็จ
 - 6.3 ความเหมาะสมของการเรียงลำดับขั้นตอนขั้นตอนการทำจะต้องมีการเรียงลำดับอย่างเหมาะสมซึ่งจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถทำสิ่งนั้นๆ ได้อย่างถูกต้องรวดเร็วและประหยัด

6.4 ความชัดเจนของภาษาที่ใช้ภาษาที่ใช้จะต้องสามารถสื่อให้ผู้ใช้เข้าใจ ตรงกันกับผู้เขียนไม่มีความคลุมเครือหรือทำให้ผู้ใช้เกิดความเข้าใจผิดและภาษาที่ใช้ จะต้องช่วงให้ผู้ใช้เกิดความเข้าใจได้ง่ายหากสิ่งใดมีความยากและซับซ้อนควรเขียน ให้เข้าใจได้ง่ายโดยใช้เทคนิคอื่นๆ ประกอบเช่นการใช้ภาพประกอบการใช้ตารางการใช้การ เปรียบเทียบอุปมาอุปไมยการยกตัวอย่างการใช้สีจำแนก เป็นต้น

6.5 ความครอบคลุมของสาระที่ให้ควรให้คำแนะนำและชี้แจงเหตุผล เกี่ยวกับสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำเช่นเคล็ดลับหรือเทคนิควิธีต่างๆ ที่จะช่วยให้การทำสิ่ง นั้นๆ สำเร็จได้อย่างดีรวมทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ ที่มักเกิดขึ้นจากการทำสิ่งนั้นๆ ข้อมูลนี้ มักจะมาจากความรู้และประสบการณ์ของผู้เขียนซึ่งจะมีคุณค่าต่อผู้ใช้มาก

7. ควรมีคำตอบหรือกิจกรรมให้ผู้ใช้คู่มือทำเพื่อตรวจสอบความเข้าใจใน การอ่านหรือการปฏิบัติตามขั้นตอนที่เสนอแนะและเว้นที่ว่างสำหรับผู้ใส่คู่มือในการเขียน คำตอบรวมทั้งมีคำตอบหรือแนวในการตอบหรือคำเฉลยให้ไว้ด้วยเพื่อผู้อ่านจะได้สามารถ ตรวจสอบคำตอบของตนเองหากสามารถคาดคะเนคำตอบของผู้ใช้รวมทั้งคาดคะเนได้ว่า ส่วนใหญ่ผู้ใช้คู่มือมักจะผิดพลาดตรงจุดไหนถ้าสามารถให้คำอธิบายไว้ด้วยว่าคำตอบอะไร ถูกผิดด้วยเหตุใดก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้คู่มือเป็นอย่างยิ่ง

8. ควรใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อผู้ใช้คู่มือสามารถใช้คู่มือได้โดยสะดวก เช่น การจัดรูปเล่มขนาดการเลือกตัวอักษรขนาดของตัวอักษรการใช้ตัวคำการใช้สีการใช้ภาพ การใช้การตีกรอบการเน้นข้อความบางตอน เป็นต้น

9. ควรให้แหล่งอ้างอิงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านซึ่งอาจจะเป็นบรรณานุกรม รายชื่อชมรมรายชื่อหนังสือรายชื่อสถาบันรายชื่อบุคคลสำคัญ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนทักษะชีวิต

1. ความหมายของทักษะชีวิต

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยรวบรวมความหมาย ของทักษะชีวิต จากนักวิจัยหรือนักวิชาการดังต่อไปนี้

ทักษะชีวิต จากนิยามขององค์กรต่างๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทักษะชีวิต ความสามารถเชิงจิตสังคม (Psychosocial Competency) ซึ่งเป็นความสามารถที่มี ความสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพกายและจิตเพื่อให้ใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างปกติ สุขเมื่อเกิดปัญหาทางด้านพฤติกรรม ความเครียด และแรงกดดันที่เกิดขึ้นในชีวิต

จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความสามารถเชิงจิตสังคมอันน่าจะไปสู่การส่งเสริมสุขภาพ ความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงการช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม (ทักษะชีวิตกับการดำรงตนเองในสังคม, หน้า 7)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 6-7) ทักษะชีวิตคือ ความสามารถของบุคคลที่จะคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาและปรับตัวให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้อง สามารถจัดการกับความต้องการ ปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิต อย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปให้มีสุขภาพดีทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์ และสังคม ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้สังคมที่มีสุขภาพดี (Healthy Community)

กมลรัตน์ วัชรินทร์ (2547, หน้า 12) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึงความสามารถโดยรวมของบุคคลอันประกอบไปด้วยกระบวนการคิดวิเคราะห์ และประเมินเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับตนเองในชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล โดยนำ ข้อมูลจากการสะสมประสบการณ์มาใช้ประกอบในการพิจารณา เพื่อตัดสินใจและสามารถ เลือกใช้ทักษะต่างๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ในการแก้ปัญหาและ ปรับตัวให้สามารถเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาทั้งทางด้านร่างกายจิตใจและสังคม จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

ธนอมศักดิ์ ทองอิสระ (2548, หน้า 10) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึง ความสามารถของบุคคล อันประกอบไปด้วย ความรู้ เจตคติ รวมทั้งทักษะ ด้านต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้บุคคลสามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใน ชีวิตประจำวันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขวัญยืน มุลศรี (2548, หน้า 9) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมสถานการณ์ต่างในสังคม ปัจจุบันสามารถเผชิญกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและเตรียม ความพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

โสภณพันธุ์ นาขวัญ (2549, หน้า 35) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะจัดการตัดสินใจ และแก้ปัญหาในสถานการณ์วิกฤต ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีพฤติกรรมปรับตัวและ การแสดงออกที่ถูกต้องและเหมาะสมทั้งกับบุคคล วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

อรุณรัสมิ์ บำรุงจิต (2550, หน้า 40) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึงความสามารถของบุคคลในการจัดการกับสิ่งกีดขวางต่างๆ รอบตัวในชีวิตประจำวัน

ได้สำเร็จ ซึ่งบุคคลสร้างขึ้นจากการเรียนรู้ประสบการณ์และการฝึกฝนทำให้สามารถปรับตัวและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

พัชรนันท์ มาอยู่วัง (2552, หน้า 8) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการจัดการกับปัญหาหรือสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบันสามารถประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ เพื่อตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาต่างๆ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์และพฤติกรรมที่ถูกต้อง ทำให้ดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

วัชรพล วิวรรณ เกียรติพันธ์ (2552, หน้า 21-22) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” หมายถึง การที่บุคคลจะแสดงออกถึงพฤติกรรมใดๆ ในการใช้ชีวิตประจำวัน ย่อมเกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่ผ่านมาหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นความสามารถพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่จะนำออกมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างอยู่รอดปลอดภัย

อัญชลี ภูมิจันทร์ (2554, หน้า 33) ให้ความหมายของ “ทักษะชีวิต” คือ ความสามารถภายในตัวบุคคลด้านสังคมและจิตวิทยาในการแก้ปัญหาและปรับตัวกับแรงกดดันจากสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยประสบการณ์ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในด้านสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ

กล่าวโดยสรุปแนวคิดการสอนทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถในตัวบุคคลที่มีต่อการคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหา สถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านกระบวนการคิดอย่างมีขั้นตอน เป็นทักษะที่ช่วยในการปรับตัวให้สามารถเผชิญกับที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองในชีวิตประจำวันจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข และปลอดภัย

2. องค์ประกอบของทักษะชีวิต

องค์การอนามัยโลก (WHO, 1994, p. 1) ได้เสนอแนะทักษะชีวิตพื้นฐานจัดเป็น 5 คู่ ได้แก่ การตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา (Decision making–Problem solving) ความคิดสร้างสรรค์และความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Creative thinking–Critical thinking) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล (Effective Communication–Interpersonal relationship skills) ความตระหนักรู้ในตนเองและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Self-awareness Empathy) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

โดยธรรมชาติแล้วทักษะชีวิตจะมีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรมแต่ในภาพรวมจะพบว่าทักษะชีวิตหลัก (Core Life Skills) อยู่ 10 ประการดังนี้ (WHO, 1997, pp. 23–25)

1. การตัดสินใจ (Decision making)
2. การแก้ปัญหา (Problem solving)
3. ความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking)
4. ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking)
5. การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication)
6. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship skills)
7. ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness)
8. ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)
9. การจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotions)
10. การจัดการกับความเครียด (Coping with Stress)

การตัดสินใจ (Decision making) เป็นสิ่งนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตซึ่งถ้าบุคคลมีการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพในการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับสุขภาพโดยมีการประเมินทางเลือกและผลจากการตัดสินใจเลือกทางเลือกนั้นๆ จะมีผล ต่อสุขภาพอนามัยของบุคคลนั้นๆ

การแก้ปัญหา (Problem solving) เมื่อบุคคลมีปัญหาต่างๆ ที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ทำให้เกิดภาวะความตึงเครียดทั้งด้านร่างกายและจิตใจทักษะการแก้ปัญหาจะช่วยให้ บุคคลสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตของเขาได้

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) มีส่วนสนับสนุนในการตัดสินใจและ แก้ไขปัญหาในการค้นหาทางเลือกต่างๆ และผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกถึงแม้ว่ายังไม่ มีการตัดสินใจและแก้ปัญหาก็ตามความคิดสร้างสรรค์ยังช่วยให้บุคคลสามารถนำ ประสบการณ์ที่ผ่านมามาใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) เป็นความสามารถที่จะ วิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารและประเมินปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรม เช่น ค่านิยมแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อนอิทธิพลจากสื่อต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) หมายถึง ความสามารถในการใช้คำพูดและภาษาท่าทางเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนอย่างเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมและสถานการณ์ต่างๆ โดยสามารถที่จะแสดงความคิดเห็น ความปรารถนาความต้องการการขอร้องการเตือนและการขอความช่วยเหลือ

ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ (Interpersonal relationship skills) สามารถช่วยให้บุคคลมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและสามารถที่จะรักษาและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุขและรวมถึงการรักษา

สัมพันธภาพที่ดีของสมาชิกในครอบครัวที่เป็นแหล่งสำคัญของแรงสนับสนุนทางสังคม

ความตระหนักในตนเอง (Self-awareness) เป็นความสามารถในการเข้าใจใน จุดดีจุดด้อยของตนเองอะไรที่ตนเองปรารถนาและไม่พึงปรารถนาและเข้าใจในความแตกต่างจากบุคคลอื่นๆ

ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empaty) เป็นความสามารถในการเข้าใจความรู้สึก และความเห็นใจบุคคลที่แตกต่างจากเราถึงแม้ว่าเราจะไม่คุ้นเคยซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจและ ยอมรับความแตกต่างของบุคคลอื่นทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีทางสังคมเช่นความแตกต่างทางเชื้อชาติวัฒนธรรมโดยเฉพาะบุคคลที่ต้องการได้รับการช่วยเหลือและดูแลเช่น ผู้ป่วยโรคเอดส์ผู้มีภาวะบกพร่องทางจิตใจหรือบุคคลที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคม

การจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotions) เป็นการรู้จักและเข้าใจอารมณ์ ของตนเองและผู้อื่นว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมซึ่งจะทำให้สามารถตอบสนองและแสดงออก ได้อย่างเหมาะสมเช่นอารมณ์รุนแรงต่างๆ หรือความเครียดที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพ

การจัดการกับความเครียด (Coping with stress) เป็นความสามารถในการรู้ถึง สาเหตุของความเครียดและรู้ถึงหนทางในการควบคุมระดับความเครียดเป็นการเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ในวิถีชีวิตการเรียนรู้วิธีผ่อนคลายเมื่ออยู่ในภาวะความตึงเครียดได้อย่าง เหมาะสมเพื่อที่จะช่วยลดปัญหาต่างๆ ทางด้านสุขภาพ

เมื่อนำองค์ประกอบทั้ง 10 ประการมาจัดแบ่งตามพฤติกรรมการเรียนรู้ได้ 5 คู่ ตามพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ 3 ด้าน (WHO, 1994, pp. 23-25)

1. ด้านพุทธิพิสัย ประกอบด้วย

- ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking)
- ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking)

2. ด้านจิตพิสัย ประกอบด้วย

- ทักษะการตระหนักรู้ในตน (Self awareness)
- ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy)

3. ด้านทักษะพิสัย มี 3 คู โดแก

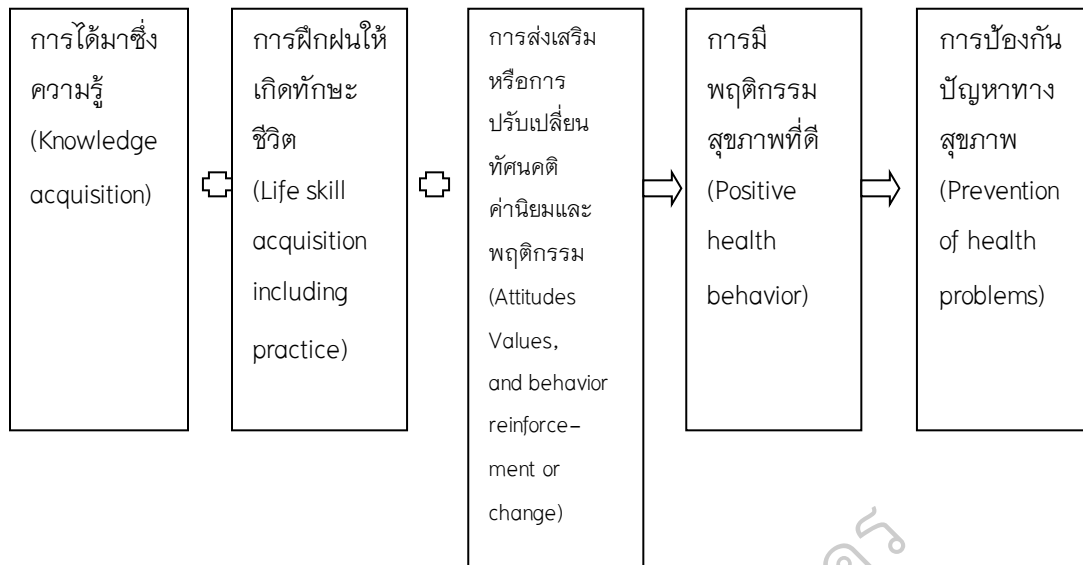
- ทักษะการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร (Interpersonal relationship and Communication skills)
- ทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหา (Decision making and Problem solving)
- ทักษะการจัดการกับอารมณ์ และการจัดการกับความเครียด (Coping with emotion) and Coping with stress)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะชีวิต (Life Skill) และการป้องกัน

พฤติกรรมที่เป็นปัญหา

จุฬารัตน์ โสตะ (2545, หน้า 41) กล่าวว่าปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านวัตถุด้านวิชาการเทคโนโลยีและสารสนเทศต่างๆ ทำให้บุคคลต้องพบกับสภาพการณ์ต่างๆ ทั้งด้านบวกและลบซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียถ้าการตัดสินใจและเลือกกระทำการหรือการแก้ปัญหาสถานการณ์ต่างๆ ไม่เหมาะสมก็นำมาซึ่งความผิดหวังเสียใจทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ทักษะชีวิตเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่ช่วยให้บุคคลหาทางออกที่พึงประสงค์ที่ควรฝึกฝนจดจำนำมาเพื่อปรับปรุงพัฒนาเป็นแนวทางเพื่อประกอบการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี

ทักษะชีวิตเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยด้านความรู้ทัศนคติและค่านิยมกับพฤติกรรมทางสุขภาพที่องค์การอนามัยโลก (WHO, 1994, p. 4) ได้เสนอวิธีที่สนับสนุนนำไปสู่การป้องกันปัญหาต่างๆ ด้านสุขภาพอนามัยในขั้นต้นสำหรับสถานศึกษาดังแสดงในภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทักษะชีวิตและการป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาทางสุขภาพ ที่มา: (WHO, 1994, p. 4)

การนำทักษะชีวิตไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้บุคคลรู้จักและเข้าใจตนเองรับรู้และเข้าใจคนอื่นทักษะชีวิตจะช่วยสนับสนุนการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถแห่งตน (Self - efficacy) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self - confidence) และการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self - esteem) ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการมีสุขภาพจิตที่ดีสนับสนุนหรือจูงใจที่จะทำให้สามารถดูแลตนเองและบุคคลอื่นอีกทั้ง ป้องกันโรคทางจิตและปัญหาทางพฤติกรรมสุขภาพต่างๆ จึงได้มีการนำทักษะชีวิตไปใช้อย่างกว้างขวางในโปรแกรมการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่น

4. หลักการสอนทักษะชีวิต

การจัดกิจกรรมการสอนทักษะชีวิตนั้นประการแรกจะต้องคำนึงถึงการมุ่งพัฒนาลักษณะนิสัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าของผู้เรียนที่จะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่องโดยยังคงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยคุณธรรมพื้นฐานแต่สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสากลในฐานะพลเมืองโลกได้ ประการที่สำคัญต่อมาที่ควรคำนึงถึงคือสภาพแวดล้อมทางสังคมและภูมิหลังของผู้เรียนซึ่งจะเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดกิจกรรมการสอนทักษะชีวิตซึ่งหลักการจัดกิจกรรมมีดังนี้ (วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี, 2546, หน้า 77)

1. กำหนดวัตถุประสงค์และแนวการสอนรวมทั้งการจัดกิจกรรมที่เน้นในการปฏิบัติอย่างชัดเจนที่สามารถวัดและประเมินผลได้
 2. จัดกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะความสนใจความถนัดและความสามารถของผู้เรียนตามหลักจิตวิทยาการศึกษาและภูมิหลังหรือสภาพที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตของผู้เรียน
 3. ใช้กระบวนการกลุ่มและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเกิดทักษะที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม
 4. บูรณาการองค์ความรู้กับทักษะชีวิตเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของความรู้ในสาระความรู้ที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
 5. จัดโอกาสให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาพ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชน
 6. จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับเวลาสถานที่และสอดคล้องกับวิถีชีวิต วิสัยทัศน์และความเป็นจริงของบุคคลและเป้าหมายของสถานศึกษานั้นๆ
 7. มีการประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- กล่าวโดยสรุปแนวคิดการสอนทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถในตัวของบุคคลที่มีต่อการคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหา สถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านกระบวนการคิดอย่างมีขั้นตอน เป็นทักษะที่ช่วยในการปรับตัวให้สามารถเผชิญกับที่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองในชีวิตประจำวันจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขและปลอดภัย

5. แนวคิดเรื่องทักษะชีวิตและการพัฒนาทักษะชีวิตในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

สภาพสังคมในทศวรรษใหม่เป็นยุคของความเร็วและความล้ำสมัยของเทคโนโลยีการสื่อสาร ความหลากหลายทางเชื้อชาติวัฒนธรรม การหลอมหลวมรวมความคิดและความเชื่อของกลุ่มคนทีบุคคลในสังคมจะต้องตั้งรับ การมีวิถีชีวิตยุคใหม่อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากรึ่เองได้ส่งผลกระทบต่อเด็กวัยเรียนทั้งการดำเนินชีวิตท่ามกลางกระแสเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงและความคาดหวัง

ของผู้ปกครองต่อการศึกษาต่อของบุตรหลาน ตลอดจนการเผชิญสิ่งยั่วยุหรือตัวแบบที่ไม่เหมาะสมต่างๆ รอบตัวก่อให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชนอย่างมากทั้งปัญหาด้านการปรับตัว ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาความรุนแรง ปัญหาเด็กติดเกมส์ ปัญหายาเสพติดปัญหาทางเพศฯลฯ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชนที่มีทักษะชีวิตต่ำขาดภูมิคุ้มกันทางสังคมที่ดีเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้วอาจเป็นคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตมีปัญหาทางอารมณ์จิตใจและมีความขัดแย้งในชีวิตได้ง่ายครูจึงต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตเป็นภูมิคุ้มกันให้รอดพ้นจากการครอบงำความคิดของสื่อเทคโนโลยีและตั้งรับต่อการก้าวรุกรุกทางสังคมอย่างรู้เท่าทัน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างมาตรฐานการเรียนรู้ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกับทักษะชีวิตในการคิดวิเคราะห์และความรับผิดชอบต่อสังคมเฉพาะสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 เท่านั้น การที่ต้องนำทักษะชีวิตเข้ามาเชื่อมโยงเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปใช้ได้จริงมีเหตุผลอยู่สองประการ คือ ประการแรก ทักษะชีวิตเป็นสมรรถภาพ (Competencies) ที่สำคัญของมนุษย์ที่พึงมี ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ประการที่สองเนื่องจากทักษะชีวิตทุกตัวเป็นสมรรถภาพที่วิเคราะห์ได้จากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้กล่าวมาแล้วว่าได้นำทักษะชีวิตไปเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นเพื่อให้สามารถนำไปจัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตได้ขณะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติหรือจัดเป็นกิจกรรมแยกเสริมหลักสูตรโดยกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ต่างหาก เช่น กิจกรรมในช่วงโม่งชุมนุม ชั่วโมงโฮมรูมและชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นต้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดการจัดการเรียนรู้เสริมสร้างหลักสูตรในช่วงสอนปกติและชั่วโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรวมสัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง

5.1 การสอนทักษะชีวิตในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการคือ

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต

5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการนำ

กระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านความสามารถและทักษะตลอดจนคุณลักษณะที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร และมีภูมิคุ้มกันการดำเนินชีวิต ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและท้าทายซึ่งต้องใช้กระบวนการคิดและการตัดสินใจที่เหมาะสมจึงจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข

5.2 การพัฒนาทักษะชีวิตในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

การพัฒนาทักษะชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองในด้านความรู้ทักษะและเจตคติในการเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นเพื่อการปรับตัวการป้องกันตนเองในสถานการณ์ต่างๆ จัดการกับชีวิตตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนดให้ทักษะชีวิตเป็นสมรรถนะสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนพึงได้รับการพัฒนาโดยสถานศึกษาต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามตัวชี้วัดมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระการเรียนรู้และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ทักษะชีวิตในสาระการเรียนรู้จำแนกได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1. ทักษะชีวิตทั่วไปเป็นทักษะพื้นฐานของผู้เรียนในการเผชิญปัญหาปกติในชีวิตประจำวัน เช่น ความขัดแย้งทางความคิด การทะเลาะเบาะแว้ง การสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ การวิพากษ์วิจารณ์ การจำแนกแยกแยะข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่างๆ การแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน การคิดวางแผนในการดำรงชีวิตประจำวัน ฯลฯ ซึ่งผู้ที่ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตทั่วไปจะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิด

วิเคราะห์คิดตัดสินใจและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม หรือที่เรียกว่ามีความสามารถในการคิดและการสื่อความหมาย

ทักษะชีวิตทั่วไปถือเป็นทักษะที่เป็นแกนของทักษะต่างๆ และเป็นทักษะพื้นฐานของการเกิดทักษะชีวิตองค์ประกอบอื่นๆ รวมทั้งความรู้ในเนื้อหาสาระต่างๆ อย่างกว้างขวาง

ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ที่สร้างทักษะชีวิตทั่วไปด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจากการสอนปกติในชั้นเรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหรือกระบวนการกลุ่มและเทคนิคเกมการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้มีการอภิปรายแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดอย่างมีประสิทธิภาพหลังการเสร็จสิ้นจัดกิจกรรมตามจุดประสงค์แต่ละครั้งด้วยประเด็นคำถามให้เกิดการสะท้อน (Reflect) การเชื่อมโยง (Connect) การปรับประยุกต์ความคิดและนำไปใช้ (Apply) หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงการเรียนปกติเป็นการบูรณาการหรือสอนแทรกทักษะชีวิตในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่อิงมาตรฐานและตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

นอกจากนี้ยังพัฒนาทักษะชีวิตทั่วไปผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมชมรมกิจกรรมการแสดงความสามารถพิเศษต่างๆ การศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกสถานศึกษา เป็นต้น

2. ทักษะชีวิตเฉพาะเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับใช้ในการเผชิญกับปัญหาในชีวิตที่เฉพาะเจาะจงเช่นปัญหาสุขภาพเสพติดปัญหาเอคส์ปัญหาทางเพศการตั้งครรภที่ไม่พร้อมปัญหาการปรับตัวต่อสภาวะวิกฤตปัญหาสัมพันธภาพที่ไม่ดีกับเพื่อนและผู้คนที่มีความขัดแย้งในกรณีเผชิญปัญหาเฉพาะเจาะจงจะเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งทางใจหรือมีพลังสุขภาพจิตซึ่งจะช่วยให้สามารถเอาชนะปัญหาอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการสามารถปรับตัวในสถานการณ์วิกฤตและผ่านพ้นเหตุการณ์วิกฤตไปได้โดยไม่เกิดผลกระทบตามมาหรือสามารถฟื้นตัวกลับมาดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างรวดเร็ว

ทักษะชีวิตเฉพาะถือว่าเป็นทักษะขั้นสูงที่มีความสำคัญต่อการจัดการกับชีวิตตนเองของผู้เรียน ได้แก่ ทักษะการรู้จักตนเองเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น เช่น การรู้ความแตกต่างระหว่างชายหญิงคุณค่าและศักดิ์ศรีของชายหญิงทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด เช่น การคิดที่ไม่เครียดการคิดเชิงบวกทักษะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นเช่นทักษะการปฏิเสธการชวนไปมีพฤติกรรมเสี่ยงทักษะการใช้ภาษาากายที่สร้างความเข้าใจอันดีต่อการพูดสื่อสารที่สร้างมิตร

ทักษะชีวิตเฉพาะสามารถพัฒนาได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ และสร้างความรู้ด้วยตนเองร่วมกับกลุ่มได้เรียนรู้จากเหตุการณ์สถานการณ์จริงในชีวิตจาก สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิตของตนเองเชื่อมโยงชีวิตและการดำเนินชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคตสาระการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2554 ที่มีสาระการเรียนรู้เฉพาะเจาะจงทั้งมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ได้แก่

1. ทักษะชีวิตในสาระและมาตรฐานสาระการเรียนรู้สุขศึกษา

สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเองครอบครัวเพศศึกษาและมีทักษะในการดำเนินชีวิต

2. ทักษะชีวิตในกิจกรรมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรกิจกรรมแนะแนวหรือโฮมรูมเกี่ยวกับกิจกรรมเพศศึกษา กิจกรรมทักษะชีวิตสารเสพติดแอลกอฮอล์ความรุนแรงการรู้จักเข้าใจตนเองและกิจกรรมตามองค์ประกอบทักษะชีวิตในชั่วโมงกิจกรรมแนะแนวการจัดค่ายทักษะชีวิต เป็นต้น

2.2 สร้างทักษะชีวิตเฉพาะปัญหาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการช่วยเหลือแนะนำ (advisory) โดยครูที่ปรึกษาหรือครูประจำชั้นเป็นผู้ให้คำปรึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามสภาพปัญหาและความรุนแรงของปัญหา

2.3 การสร้างทักษะชีวิตในเด็กที่อยู่ในสภาวะวิกฤตด้วยการใช้จิตวิทยาการแนะแนวหรือการให้คำปรึกษา (Counseling) หรืออาจส่งต่อ (refer) กรณีต้องการบำบัดรักษาจากสถานบริการทางสาธารณสุขหรือหน่วยงานต่างๆ เช่น ภาวะวิกฤตชีวิตติดยาหรือการมีพฤติกรรมทางจิต

5.3 การพัฒนาทักษะชีวิตบูรณาการการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้

ดังได้กล่าวแล้วว่าทักษะชีวิตด้านการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นทักษะชีวิตพื้นฐานที่เป็นแกนของทักษะชีวิตองค์ประกอบอื่นๆ และสามารถพัฒนาได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญจากการสอนปกติในชั้นเรียนด้วยการบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่อิงมาตรฐานและตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

กิจกรรมบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานเป็นลักษณะของกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้เรียนได้อภิปรายแสดงความรู้สึกนึกคิดและการประยุกต์ความคิดอย่างมีประสิทธิภาพหลังสิ้นสุดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งด้วยประเด็นคำถามสะท้อนเชื่อมโยงปรับใช้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บทเรียนสำคัญที่จะพัฒนาทักษะชีวิตให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นรู้จักการจัดการกับอารมณ์และความเครียดอย่างเหมาะสมและรู้จักสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นรู้จักคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์โดยวิธีการสะท้อน (Reflect) ความรู้สึกและความคิดที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรมเชื่อมโยง (Connect) กับประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาหรือที่ตนเองได้เรียนรู้มาแล้วเป็นองค์ความรู้ใหม่แล้วนำมาปรับใช้ (Apply) ในชีวิตประจำวันของตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โดยครูหรือผู้จัดกิจกรรมเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถามหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนการสอนเนื้อหาสาระในหลักสูตรแล้วเพื่อให้ผู้เรียนเปิดเผยตัวเองผ่านการสะท้อนความรู้สึกหรือมุมมอง (Reflect) ได้คิดเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน (Connect) และได้ประยุกต์ความรู้นั้น (Apply) ไปใช้ในชีวิตจริงของผู้เรียนเรียกคำถามดังกล่าวโดยย่อว่าคำถาม R – C – A ซึ่งย่อมาจาก Reflect : สะท้อน Connect : เชื่อมโยง Apply : ปรับใช้หรือประยุกต์ใช้นั่นเอง

การพัฒนาทักษะชีวิตด้วยเทคนิคคำถาม R – C – A

เป็นการบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานในการเรียนการสอนปกติใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วยการถามเพื่อการสะท้อน (Reflect) การเชื่อมโยง (Connect) การปรับใช้ (Apply) หรือคำถาม R – C – A หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้รายครั้งรายชั่วโมงหรือรายกิจกรรม

ลักษณะของคำถาม R - C - A

1. เป็นคำถามเพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนความรู้สึกหรือมุมมองของตน

(R : Reflect) เป็นการถามถึงสิ่งที่ผู้เรียนสังเกตเห็นมองเห็นหรือสัมผัสหรือถามถึงความรู้สึกของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในขณะที่ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ในชั่วโมงนั้น เช่น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรที่ได้เรียนในเรื่องนี้

1.1 นักเรียนได้สังเกตใหม่ว่าขณะทำงานร่วมกันกับเพื่อนมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง (ใครทำอะไรอย่างไร)

1.2 พฤติกรรม/กิริยาอาการในการทำงานของกลุ่มเพื่อให้งานที่ได้รับมอบหมายเสร็จทันเวลาเป็นอย่างไรบ้าง ฯลฯ

2. เป็นคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดเชื่อมโยง (C : Connect) เป็นการถามเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์หรือความรู้ที่มีมาก่อนกับประสบการณ์หรือความคิดที่เกิดจากการเรียนรู้ใหม่ในชั่วโมงนั้นเช่น

2.1 ในการทำงานร่วมกันที่ผ่านมาในชั่วโมงก่อนๆ นักเรียนเคยมีความรู้สึกเหมือนครั้งนี้หรือไม่และความรู้สึกนั้นเป็นอย่างไร

2.2 ในการทำงานร่วมกันในกลุ่มที่ผ่านมา (ในครั้งก่อน) นักเรียนเคยสังเกตบ้างใหม่ว่ามีอะไรเกิดขึ้นขณะช่วยกันทำงานกิริยาอาการหรือพฤติกรรมของเพื่อนๆ กับตัวเราเป็นอย่างไรบ้าง

2.3 ความรู้สึกหรือการกระทำของนักเรียนครั้งนี้เหมือนกันกับที่นักเรียนเคยรู้สึกหรือเคยทำมาในครั้งก่อนๆ อย่างไรบ้างเพราะอะไรหรือเกิดจากสาเหตุอะไร ฯลฯ

3. เป็นคำถามเพื่อการปรับใช้ (A : Apply) เป็นการถามถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ในปัจจุบันไปปรับใช้เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ในอนาคต เช่น

3.1 ในอนาคตหากนักเรียนเกิดความรู้สึกอย่างครั้งนี้อีกนักเรียนจะมีแนวทางการปฏิบัติตนอย่างไรบ้างจึงจะควบคุมหรือผ่อนคลายความรู้สึกนี้ทำให้เกิดความกังวลหรือความเครียดให้หมดไปได้

3.2 ในอนาคตหากนักเรียนพบเห็นพฤติกรรมอย่างนี้อีกจะมีแนวทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองและเพื่อนๆ อย่างไรบ้าง

3.3 ในอนาคตหากนักเรียนเจอกับเหตุการณ์เช่นนี้อีกนักเรียนจะมี
แนวทางการปฏิบัติตนอย่างไรหรือแก้ไขเหตุการณ์อย่างไร

เทคนิคการใช้คำถาม R - C - A

การตั้งคำถาม R - C - A เพื่อสอบถามผู้เรียนหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการ
จัดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์หรือตัวชี้วัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละครั้งแล้วนั้นครู
จะต้องตั้งคำถามเพื่อการสนทนาสอบถามให้ผู้เรียนได้สะท้อนเชื่อมโยงและปรับใช้สอรับ
กันให้เกิดคุณลักษณะทักษะชีวิตของค้ประกอบเดียวกันอย่างต่อเนื่องและมุ่งเน้นการพัฒนา
องค์ความรู้ที่ติดทางเดียวกันโดยเริ่มจากการถามความรู้สึกหรือมุมมอง (Reflect) จากนั้น
ถามต่อด้วยคำถามให้คิดเชื่อมโยง (Connect) และจบด้วยคำถามให้อภิปรายเพื่อการปรับใช้
(Apply) ด้วยการสร้างความคิดจินตนาการและองค์ความรู้เตรียมพร้อมสำหรับใช้ใน
สถานการณ์ใหม่ที่อาจเผชิญในอนาคตทั้งระยะสั้นและอนาคตระยะยาว

การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนาหรืออภิปรายเพื่อตอบคำถามมีความสำคัญ
ต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมากเพราะการสนทนาสอบถามและตอบคำถามแบบ
เชื่อมโยงจะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมต่อกันระหว่างการเรียนรู้และพฤติกรรม
เรียนรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนจะมองเห็นความเป็นจริงในชีวิตของตน
และถูกท้าทายให้คิดหาทางออกให้โอกาสสร้างแนวความคิดหรือมุมมองใหม่ๆ ได้ร่วม
แบ่งปันความคิดเห็นความกังวลในใจและประสบการณ์ของตนเองร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
อย่างมีวิจารณ์ญาณนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและยังเป็นการส่งเสริมความคิดขั้นสูงและ
พัฒนาทักษะการฟังการพูดของผู้เรียนอีกด้วยทั้งนี้ครูหรือผู้สอนจะต้องใช้เทคนิคการตั้ง
คำถามให้ผู้เรียนสะท้อน-เชื่อมโยง-ปรับใช้ (R - C - A) ในเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการดำเนิน
ชีวิตและการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนในด้านบวกหลังจากสิ้นสุดการจัดการจัดการ
เรียนรู้ตามเนื้อหาสาระวัตถุประสงค์และตัวชี้วัดในรายวิชาที่หลักสูตรกำหนดในแต่ละ
กิจกรรมหรือแต่ละรายชั่วโมงเรียนเสมอ

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและองค์ประกอบของทักษะชีวิตในด้านต่างๆ
พบว่า องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านทักษะพิสัยโดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะ
สำคัญที่ใช้ในการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตัวผู้เรียนรวมทั้งยังใช้เป็นเครื่องมือในการ
ดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันอย่างมีความสุขและสร้างสรรค์อีกด้วยเพราะคนที่จะประสบ
ความสำเร็จในชีวิตได้จะต้องเป็นคนที่มีความรู้มีวิธีหรือหลักการคิดที่ถูกหลักถูกต้องและที่
สำคัญต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของแนวคิด

การสอนทักษะชีวิต จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการ พัฒนาทักษะชีวิต โดยเฉพาะด้านการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตาม เทคนิคการตั้งคำถามให้ผู้เรียนสะท้อน-เชื่อมโยง-ปรับใช้คือ หลังจากครูสอนเนื้อหาตาม จุดประสงค์การเรียนรู้แล้ว ครูผู้สอน ค่อยใช้คำถามที่เป็นสถานการณ์ให้นักเรียนเพื่อ Reflect ความรู้ของนักเรียนที่มีอยู่เดิมและเกิดความคิดเห็นของนักเรียนแตกต่างกัน แล้ว ครูผู้สอนเป็นคนช่วยในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่นักเรียนได้รับ Connect เป็นการกระตุ้น ความนึกของนักเรียน เพื่อนำไปสู่หนทางการแก้ไขปัญหา ข้อคำถาม สถานการณ์ที่ครูได้ให้ ไว้ในขั้นตอน เป็นการนำความรู้ที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ไปปรับใช้ Apply จะได้เป็นตัวอย่งใน การฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน แนวคิดการสอนทักษะชีวิตยังส่งผล ในการพัฒนาทักษะทางด้าน คุณธรรม จริยธรรม นั่นก็คือ ความรับผิดชอบในสังคมอีกด้วย

หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

1. ความหมายของการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

อรุณี ไทยมณชิตย์ (2545, หน้า 19) ได้สรุปว่าโยนิโสมนสิการ หมายถึง แนวคิดที่เกิดจากการคิดพิจารณาอย่างถูกวิธีอันสอดคล้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาไม่มีการลัด ขั้นตอนหรือด่วนสรุปเกินข้อมูลที่ได้รับมาเป็นการคิดที่มีระเบียบตามขั้นตอนคิดมีเหตุผลที่ สมบูรณ์เป็นการคิดที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงรู้จักพิจารณารู้จักคิดวิเคราะห์ไม่มอง อะไรพร่าๆ คลุมๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545, หน้า 137) ได้สรุปว่า “โยนิโส” แปลว่า เหตุต้นเหตุต้นเค้าแหล่งเกิดปัญญาอุบายวิธีการ “มนสิการ” แปลว่าการทำใจการคิดการ คำนึงใส่ใจพิจารณาเมื่อรวมเป็นโยนิโสมนสิการหมายถึงการทำใจโดยแยบคาย

ลักขณา สรวิวัฒน์ (2549, หน้า 182) ได้สรุปว่าโยนิโสมนสิการมาจากคำสองคำ ได้แก่ “โยนิโส” ซึ่งมาจากคำว่า “โยนิ” แปลว่าเหตุแหล่งกำเนิดวิธีหรือปัญญาและอีกคำ หนึ่งได้แก่ “มนสิการ” แปลว่าการคิดพิจารณาอย่างลึกซึ้ง

สุภรณ์ ลิ้มอารีย์ (2550, หน้า 272-273) กล่าวว่าโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำโนใจโดยแยบคายการคิดอย่างมีวิธีการคิดอย่างถูกวิธีเพื่อที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะจะทำให้ยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหมดการ คิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผลเมื่อเรานำโยนิโสมนสิการมาใช้จะทำให้ไม่เกิดนิรวณ 5 (ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาทะ ถีนมิทธิ อุทธัจจกุกกัจะ และวิจิกิจฉา) นิรวณที่เกิดแล้วก็จะ

ถูกจำกัดไว้และเกิดโพชนงค์ 7 (ได้แก่ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปิติ บัณฑิติ สมานธิและ อุเบกขา) และทำให้เจริญเติบโต

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2555, หน้า 7) กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย โยนิโสและมนสิการโยนิโสมาจากโยนิแปลว่าเหตุต้นเค้าแหล่งเกิดปัญญา วิธีทางมนสิการ แปลว่าการนำในใจการคิดคำนึงนึกถึงใส่ใจพิจารณาตั้งนั้นโยนิโสมนสิการ แปลว่าการคิดให้ถึงต้นตอการคิดแยกคายคิดให้ถึงรากเหง้าคิดอย่างละเอียดลึกซึ้ง เชื่อมโยงเรื่องต่างๆ เข้าด้วยกันมองเห็นความจริงและแง่มุมที่จะทำให้เกิดประโยชน์ ขยายออกไป

สรุปได้ว่า หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ หมายถึง วิธีขั้นตอน กระบวนการคิด แก้ไขปัญหา สถานการณ์ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา เป็นกระบวนการคิดที่ละเอียดรอบคอบ เป็นขั้นตอนสามารถแยกแยะว่าอะไรเป็นต้นเหตุของปัญหา อะไรคือคำตอบ ทางแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เป็นการคิดอย่างแยกคลายไม่ด่วนสรุปจนกว่าจะหาเหตุผล หรือ อะไรก็ตามที่มาขจัดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น

2. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

ได้มีผู้ศึกษาวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2543, หน้า 10) ได้ประมวลวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการออกมาเป็น 10 วิธีประกอบด้วย

2.1 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยเป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริงพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาอาจเรียกว่าวิธีคิดแบบอทัปปัจจยตาหรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท

2.2 วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบเป็นวิธีคิดเพื่อกำหนดแบบแยกปรากฏการณ์ต่างๆ ออกเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมและสิ่งที่ป็นนามธรรมหรือกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มองให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่งในทางธรรมท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสารหรือความไม่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายโดยเฉพาะพิจารณาเห็นสัตว์หรือบุคคลเป็นเพียงการรวมเข้าขององค์ประกอบต่างๆ เรียกว่า ชั้นที่ 5

2.3 วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดาคือมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่าสิ่งต่างๆ นั้น เกิดขึ้นเองแล้วจะดับไปเองเรียกว่ารู้

อนิจจังและรู้ว่าสิ่งต่างๆ นั้นเกิดขึ้นมาเองไม่มีใครบังคับหรือกำหนดไม่อาจเป็นไปได้ตาม
 พรารถนาของใครไม่มีใครครอบครองได้จริงเพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัยเรียกว่าเป็นอนัตตา
 เมื่อรู้เท่าทันก็แก้ไขทำการไปตามเหตุปัจจัยเป็นการปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ ทั้งหมดโดย
 สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติเป็นท่าที่แห่งปัญญาท่าที่แห่งความเป็นอิสระ
 ไม่ถูกมัดตัวติดได้อย่างนี้ก็เป็นท่าที่แห่งการปลงตกถอนตัวขึ้นได้จากเหตุการณ์หายจาก
 ทุกข์หรืออย่างน้อยทำให้ทุกข์เบาบางลง

2.4 วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแก้ปัญหาเรียกตามทางธรรมะได้ว่าวิธีแห่งความ
 ดับทุกข์โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ทำความเข้าใจให้ชัดเจนสืบค้นหาสาเหตุเตรียมแก้ไข
 วางแผนกำจัดสาเหตุปัญหามีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอน คือ

2.4.1 ทุกข์ คือ การกำหนดให้รู้สภาพปัญหา

2.4.2 สมุทัย คือ การกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด

2.4.3 นิโรธ คือ การดับทุกข์อย่างมีจุดหมายต่อมีการกำหนดว่าจุดหมาย
 ที่ต้องการคืออะไร

2.4.4 มรรค คือ การกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัด
 ปัญหา

2.5 วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์เป็นวิธีคิดให้สัมพันธ์กันระหว่างหลักการและ
 ความมุ่งหมายสามารถคำถามได้ว่าที่ทำหรือที่จะทำอย่างไรนั้นอย่างไรเพื่ออะไรในเมื่อจะลง
 มือปฏิบัติการตามหลักอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายทำให้การกระทำมี
 ขอบเขตไม่เลยเถิดไม่กลายเป็นการกระทำที่เคลื่อนคลาดเลื่อนลอยหรือมลาย

2.6 วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออกเป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนัก
 ที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนดีและส่วนด้อยดั่งนั้น เมื่อต้องคิดตัดสินใจเลือกเอาของเพียงสิ่งใด
 เพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้และไม่มองข้ามโทษหรือ
 ข้อบกพร่อง จุดอ่อนจุดเสียของสิ่งที่เลือกไว้การคิดและมองตามความจริงนี้ทำให้ไม่
 ประมาทอาจนำเอาส่วนดีที่ไม่ได้เลือกนั้นมาใช้ประโยชน์ได้และสามารถหลีกเลี่ยงหรือมี
 โอกาสแก้ไขส่วนเสียส่วนบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติ
 มากเช่นก่อนจะแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจนและรู้ที่ไปให้ดีก่อนเป็นการกระทำที่
 รอบคอบสมควรและดีจริง

2.7 วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้คุณค่าเทียมเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับการใช้สอย
 หรือบริโภคเป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลาจิตใจหรือตัดทางมาให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจหรือชักจูง
 พฤติกรรมต่างๆ

2.7.1 คุณค่าแท้ หมายถึง ความหมายคุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งต่างๆ ในแง่สนองความต้องการชีวิตโดยตรงคุณค่านี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีตราหรือวัดราคา เช่น อาหารมีคุณค่าอยู่ที่ประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงชีวิตอยู่ได้

2.7.2 คุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์พอกเพิ่มให้แก่สิ่งนั้นเพื่อเสริมราคาอาศัยค้นหาเป็นเครื่องตีตราหรือวัดราคา เช่น คุณค่าอาหารอยู่ที่ความอร่อยเสริมความสนุกสนานวิธีคิดนี้ใช้เพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจ และเลือกเสพคุณค่าแท้ที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตเพื่อพ้นจากการเป็นทาสของวัตถุเป็นการเกี่ยวข้องกับปัญญาครอบขอบเขตเหมาะสม

2.8 วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมเป็นการคิดถึงแต่สิ่งที่ดีมีคุณเมื่อได้รับประสบการณ์ ไตแทนที่จะคิดถึงสิ่งที่ไม่ดีงามเป็นวิธีคิดที่สกัดกั้นขัดเกลากิเลสตัณหา

2.9 วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบันเป็นวิธีคิดในแนวทางของความรู้ด้วยอำนาจปัญญาไม่ว่าเป็นเรื่องที่เป็นอยู่หรือเรื่องล่วงไปแล้วหรือเรื่องกาลภายหน้าความคิดที่ไม่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ ความคิดที่เกาะติดกับอดีตและเลื่อนลอยในอนาคตตกอยู่ในอำนาจอารมณ์อาลัย อารมณ์สิ่งที่ล่วงเลยมาแล้วพุ่งชนในเรื่องที่เพ้อฝันปรุงแต่งซึ่งไม่ฐานแห่งความเป็นจริงใน

2.10 วิธีคิดแบบวิภาษวิทยาเป็นการคิดแบบให้มองเห็นความจริงโดยแยกแยะ ออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้านจนครบทุกด้านไม่พิจารณาสิ่งใดๆ เพียงด้านเดียวหรือแง่มุมเดียวการคิดแบบกระบวนการดังกล่าวล้วนเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิหรือความคิดที่ถูกต้องอันเป็นก้าวสำคัญในการดำรงชีวิตบนทางสายกลาง สรุปรวมความแล้วก็คือคิดถูกทางถูกวิธีมีเหตุผลการคิดนั้นก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศลดังนั้นกระบวนการในการสร้างปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการจึงเป็นเครื่องมือหล่อเลี้ยงสติและทำให้ต้องใช้ปัญญาเมื่อความคิดเป็นระเบียบมีจุดมุ่งหมายจิตจะตั้งมั่นอยู่กับงานที่กำลังทำอยู่นั้นหรือเรียกว่ามีสติในการทำงาน

สรุปได้ว่าวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีเป็นการพัฒนาฝึกการใช้ความคิดที่ถูกวิธีรู้จักคิดคิดเป็นตามสภาวะและเหตุปัจจัยอย่างมีระเบียบขั้นตอนและเป็น การคิดอย่างมีกระบวนการที่ถูกต้องจนถึงขั้นที่ได้ชื่อว่า “โยนิโสมนสิการ” หรือ “การกระทำในใจโดยแยกแยะ” นั้นเป็นการคิดที่ไม่มีขอบเขตมาขวางกั้นย่อมนำปัญญาไปสู่ การสร้างสรรค์ช่วยทำให้ตนเองและสังคมมีความสุขความสำเร็จขั้นสูงสุดได้แน่นอน

3. การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดโยนิโสมนสิกการ

หลักการพื้นฐานการจัดการเรียนรู้โดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิกการ ผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องจัดสภาพแวดล้อมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแบบคายนเน้นให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้เรียนมีโอกาสแสดงออกนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2543, หน้า 25-26) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิกการ ว่ามีหลักการการจัดการเรียนรู้โดยผู้สอนเป็นบุคคลที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสิ่งเร้าที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีคิดโดยแบบคายนเน้นให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันผู้เรียนมีโอกาสแสดงออกนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โยนิโสมนสิกการเสนอไว้ดังนี้

1. ช้่นนำ

1.1 จัดบรรยากาศในชั้นเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ขั้นตอนนี้ เช่น การจัดสภาพบรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะดังนี้

1.1.1 ต้องมีความสงบ

1.1.2 พยายามจัดให้ผู้เรียนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติมีการใช้แหล่งวิทยากรในชุมชนให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง

1.1.3 จัดสภาพในชั้นเรียนให้มีความแปลกใหม่ไม่จำเจ เช่น จัดการเรียนเป็นกลุ่มบ้างมีการเปลี่ยนกลุ่มเปลี่ยนที่นั่ง

1.1.4 จัดบริเวณห้องเรียนและโรงเรียนให้สะอาดมีระเบียบและเรียบง่ายอยู่เสมอ

1.1.5 สร้างบรรยากาศสร้างความสนใจตั้งใจเรียนเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนเป็นบรรยากาศที่ชวนให้สบายใจไม่มีการข่มขู่บังคับห้ามพูดห้ามแสดงความคิดเห็นห้ามลุกจากที่นั่งแต่เน้นการสำรวจมกายวาจาใจฝึกเมตตาฝึกสมาธิอย่างง่ายฝึกให้ผู้เรียนมีสติอยู่เสมอให้รู้ตัวว่ากำลังทำอะไรพูดอะไรคิดอะไร

1.2 สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนผู้สอนต้อง

ปฏิบัติตัวเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน คือ ต้องมีบุคลิกภาพสำหรับนำเชื่อถือศรัทธาสง่า สะอาดแจ่มใสและมีความเชื่อมั่นในตัวเองต้องมีความรู้มีคุณธรรมมีเมตตาเอื้ออาทรทำให้ศิษย์มีความรู้สึกสบายใจที่จะเข้ามาหาและปรึกษาผู้สอนสั่งสอนผู้เรียนด้วยความรักและเป็นที่พึ่งของผู้เรียนได้อย่างแท้จริงความเป็นกัลยาณมิตรของผู้สอนจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้ศิษย์เกิดฉันทะและวิริยะในการฝึกหัดอบรมตนเอง

1.3 ผู้สอนนำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้
ได้ในขั้นตอนนี้เช่นใช้วิธีตรวจสอบความคิดและความสามารถของผู้เรียนก่อนสอนแล้ว
แสดงผลการตรวจสอบให้นักเรียนได้รู้อย่างรวดเร็วที่สุดเพื่อเป็นการเสริมแรงเร้าให้เกิด
ความมานะพากเพียรฝึกหัดอบรมตน ใช้สื่อการสอนและกิจกรรมที่น่าสนใจ

2. ขั้นสอน

2.1 ผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนตัวอย่างเทคนิคที่
สามารถนำมาใช้ได้
ได้ในขั้นตอนนี้เช่น ใช้วิธีนำเสนอที่หลากหลายและท้าทายความคิด

2.2 ขั้นสอนแนะแหล่งเรียนรู้
ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้
ได้ในขั้นตอนนี้ เช่น เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่ง
ความรู้อย่างกว้างขวาง

2.3 ให้ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูลตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้
ในขั้นตอน เช่น ฝึกการทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบโดยใช้ทักษะกระบวนการทาง
วิทยาศาสตร์และทักษะทางสังคม

2.4 ผู้สอนจัดกิจกรรมเร้าให้ผู้เรียนเกิดความคิดวิธีต่างๆ ตัวอย่างเทคนิค
ที่สามารถนำมาใช้ในขั้นตอนนี้ เช่น ใช้คำถามอย่างเหมาะสมเพื่อเร้าให้เกิดความคิดแบบใด
แบบหนึ่งเช่น

2.4.1 คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

2.4.2 คิดแบบแยกแยะ

2.4.3 คิดแบบอริยสัจ

2.4.4 คิดแบบคุณโทษและทางออก

2.4.5 คิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

2.4.6 คิดแบบอุปายปลูกเร้า

2.4.7 คิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน

2.5 ให้ผู้เรียนฝึกสรุปประโยชน์ของข้อมูลเพื่อหาทางเลือกวิธีแก้ปัญหา ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น ให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการทำงานกลุ่ม ให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันช่วยกันเปรียบเทียบประเมินทางเลือก

2.6 ให้เรียนเลือกและตัดสินใจตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น การลงมติร่วมกันภายในกลุ่มฝึกความเป็นประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการคิดอย่างมีเหตุผลปราศจากอคติ

2.7 ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น ฝึกปฏิบัติงานตามแผนและการบันทึกผลข้อมูลอย่างเป็นระบบ ระเบียบเป็นการทำงานนอกและในเวลาเรียนโดยผู้สอนคอยสังเกตและในคำแนะนำ

3. ขั้นสรุป

3.1 ผู้สอนและนักเรียนร่วมกันสังเกตวิธีปฏิบัติตรวจสอบปรับปรุงแก้ไข การปฏิบัติตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น อภิปรายระดมสมองและการให้ผลย้อนกลับจากผู้สอน

3.2 ผู้สอนและนักเรียนร่วมกันอภิปรายและสอบถามข้อสงสัยตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น ให้โอกาสตรวจสอบคำตอบโดยการคิดย้อนกลับไปกลับมา

3.3 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสรุปบทเรียน ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น ใช้การอภิปรายกลุ่มช่วยกันสรุปสาระสำคัญ

3.4 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้ตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้ได้ในช่วงตอนนี้ เช่น การวัดผลด้วยการประเมินความคิดรวบยอดของผู้เรียนเกี่ยวกับสิ่งที่เรียน

สุมนอมรวิวัฒน์ (2542, หน้า 27-35) ได้นำเสนอการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีลักษณะดังนี้

1. ให้ผู้เรียนพิจารณาเรื่องหนึ่งหรือเหตุการณ์หนึ่งโดยใช้แนวทางการคิดที่แตกต่างกันหรือหลายเรื่องหลายเหตุการณ์สามารถเลือกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการทั้ง 10 วิธีในการวิเคราะห์สังเคราะห์เรื่องหรือเหตุการณ์นั้น

2. ลงมือปฏิบัติทดลองด้วยตนเองตามความสนใจความสามารถ ความต้องการและปรับเป็นกระบวนการคิดของตนโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

3. วิเคราะห์สื่อทางสิ่งพิมพ์โทรทัศน์สารคดีโดยใช้วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ
 4. วิเคราะห์สังเคราะห์ผลงานเป็นกลุ่มหรืองานเดี่ยวเพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ
 5. นำเสนอวิธีการคิดในวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการในเรื่องหนึ่งๆ หรือการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้าทำให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติตามที่คาดการณ์ไว้
 6. ส่งเสริมการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาเพื่อนำไปสู่การคิดที่สมบูรณ์แบบและเป็นกระบวนการใช้การคิดแบบโยนิโสมนสิการปรับปรุงพัฒนาการปัญญา
 7. สัมมนาเชิงวิชาการสามารถนำไปใช้ได้โดยผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ สัมมนาผู้สอนเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นแนะนำการวิเคราะห์และปรับแนวทางการคิดที่ไม่เหมาะสมของผู้เรียน
 8. ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม
 9. ร่วมกันนำผลการประชุมสัมมนาไปใช้ให้เห็นจริงเป็นรูปธรรมตามความเป็นไปได้และสามารถของการดำเนินการของผู้เรียน
 10. นำสื่อ/วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียนร่วมกันสร้างสื่อเพิ่มเติมเพื่อนำไปสู่กิจกรรมเสริมพลังความคิด
- กล่าวโดยสรุปหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ หมายถึง วิธีขั้นตอน กระบวนการคิด แก้ไขปัญหา สถานการณ์ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา เป็นกระบวนการคิดที่ละเอียดรอบคอบ เป็นขั้นตอนสามารถแยกแยะว่าอะไรเป็นต้นเหตุของปัญหา อะไรคือคำตอบ ทางแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง เป็นการคิดอย่างแยกคลายไม่ด่วนสรุปจนกว่าจะหาเหตุผล หรือ อะไรก็ตามที่มาขจัดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้นสำหรับงานวิจัยเล่มนี้จะนำวิธีคิด วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และวิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์มาบูรณาการ ให้เกิดรูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาสุขศึกษา

แนวทางการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

1. การสอนทักษะชีวิต

การสอนทักษะชีวิตนี้วิจัยเล่มนี้จะนำเอา แนวคิดเรื่องทักษะชีวิตและการพัฒนาทักษะชีวิตในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แนวคิดดังกล่าวจะพัฒนา ทักษะชีวิตด้านการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเป็นทักษะชีวิตพื้นฐานที่เป็นแกนของทักษะชีวิตองค์ประกอบอื่นๆ และสามารถพัฒนาได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญจากการสอนปกติในชั้นเรียนด้วยการบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่อิงมาตรฐานและตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กิจกรรมบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานเป็นลักษณะของกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้เรียนได้อภิปรายแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและการประยุกต์ความคิดอย่างมีประสิทธิภาพหลังสิ้นสุดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งด้วยประเด็นคำถามสะท้อนเชื่อมโยงปรับใช้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บทเรียนสำคัญที่จะพัฒนาทักษะชีวิตให้ผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นรู้จักการจัดการกับอารมณ์และความเครียดอย่างเหมาะสมและรู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นรู้จักคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยวิธีการสะท้อน (Reflect) ความรู้สึกและความคิดที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรมเชื่อมโยง (Connect) กับประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาหรือที่ตนเองได้เรียนรู้มาแล้วเป็นองค์ความรู้ใหม่แล้วนำมาปรับใช้ (Apply) ในชีวิตประจำวันของตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต

โดยครูหรือผู้จัดกิจกรรมเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถามหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนการสอนเนื้อหาสาระในหลักสูตรแล้วเพื่อให้ผู้เรียนเปิดเผยตัวเองผ่านการสะท้อนความรู้สึกหรือมุมมอง(Reflect) ได้คิดเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน (Connect) และได้ประยุกต์ความรู้นั้น (Apply) ไปใช้ในชีวิตจริงของผู้เรียนเรียกคำถามดังกล่าวโดยย่อว่าคำถาม R - C - A

ซึ่งย่อมาจาก

Reflect : สะท้อน

Connect : เชื่อมโยง

Apply : ปรับใช้หรือประยุกต์ใช้นั่นเอง

2. หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการในการวิจัยครั้งนี้

2.1 วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยเป็นวิธีคิดเพื่อให้รู้สภาวะที่เป็นจริงพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงหรือพิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมาอาจเรียกว่าวิธีคิดแบบอทัปปัจจยตาหรือคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท

2.2 วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบเป็นวิธีคิดเพื่อกำหนดแบบแยกปรากฏการณ์ต่างๆ ออกเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมและสิ่งที่ป็นนามธรรมหรือกระจายเนื้อหาเป็นการคิดที่มุ่งให้มองให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่งในทางธรรมท่านมักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็นความไม่มีแก่นสารหรือความไม่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายโดยเฉพาะพิจารณาเห็นสัตว์หรือบุคคลเป็นเพียงการรวมเข้าขององค์ประกอบต่างๆ เรียกว่า ชั้นที่ 5

2.3 วิธีคิดแบบอริยสังค/คิดแก้ปัญหาเรียกตามทางธรรมะได้ว่าวิธีแห่งความดับทุกข์โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ทำความเข้าใจให้ชัดเจนสืบค้นหาสาเหตุเตรียมแก้ไขวางแผนกำจัดสาเหตุปัญหามีวิธีการปฏิบัติ 4 ขั้นตอนคือ

2.3.1 ทุกข์คือการกำหนดให้รู้สภาพปัญหา

2.3.2 สมุทัยคือการกำหนดเหตุแห่งทุกข์เพื่อกำจัด

2.3.3 นิโรธคือการดับทุกข์อย่างมีจุดหมายต่อมื่อกำหนดว่าจุดหมายที่ต้องการคืออะไร

2.3.4 มรรคคือการกำหนดวิธีการในรายละเอียดและปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหา

2.4 วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์เป็นวิธีคิดให้สัมพันธ์กันระหว่างหลักการและความมุ่งหมายสามารถตอบคำถามได้ว่าที่ทำหรือที่จะทำอย่างนั้นอย่างนี้เพื่ออะไรในเมื่อจะลงมือปฏิบัติการตามหลักอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้ผลตามจุดหมายทำให้การกระทำมีขอบเขตไม่เลยเถิดไม่กลายเป็นการกระทำที่เคลื่อนคลาดเลื่อนลอยหรือมกมาย

2.5 วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออกเป็นการคิดบนพื้นฐานความตระหนักที่ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ทั้งส่วนดีและส่วนด้อยดังนั้นเมื่อต้องตัดสินใจเลือกเอาของเพียงสิ่งใดเพียงอย่างเดียวจะต้องยอมรับส่วนดีของสิ่งที่ไม่ได้เลือกไว้และไม่มองข้ามโทษหรือข้อบกพร่อง จุดอ่อนจุดเสียของสิ่งที่เลือกไว้การคิดและมองตามความจริงนี้ทำให้ไม่ประมาทอาจนำเอาส่วนดีที่ไม่ได้เลือกนั้นมาใช้ประโยชน์ได้และสามารถหลีกเลี่ยงหรือมี

โอกาสแก้ไขส่วนเสียส่วนบกพร่องที่ติดมากับสิ่งที่เลือกไว้เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติ มากเช่นก่อนจะแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจนและรู้ที่ไปให้ดีก่อนเป็นการกระทำที่ รอบคอบสมควรและดีจริง

3. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและหลักการคิดทั้ง 2 มาบูรณาการ เป็นคู่มือการจัดการเรียนรู้มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความคิด

เป็นขั้นใช้คำถาม สถานการณ์ในบทเรียน สามารถเกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันจนเกิดข้อสงสัยเพื่อสะท้อนความคิดและความรู้ที่มีอยู่เดิม โดยขั้นตอนนี้จะ อยู่บนพื้นฐานการคิดที่เน้นให้นักเรียนกำหนดรู้สภาพปัญหา กำหนดจุดประสงค์ จุดมุ่งหมายในการตอบคำถาม เพื่อจะได้ลงมือปฏิบัติตามหลักการและเป้าหมายที่วางไว้ ประโยชน์คือนักเรียนจะมีเป้าหมายในการปฏิบัติงานจะไม่ใช่การทำงานที่คลาดเคลื่อนมี ขอบเขต

ขั้นที่ 2 ขั้นเรียนรู้

2.1 วิเคราะห์สาเหตุ ต้นตอที่เกิดปัญหา ดำเนินการสืบค้น และรวบรวม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา เพื่อหาหนทางแก้ไข โดยขั้นตอนนี้จะเป็นการเชื่อมโยงระหว่าง ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่จากที่นักเรียนสืบค้นจากแหล่งความรู้ เป็นขั้นตอนที่ให้นักเรียนฝึก สืบสาวเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหา สามารถแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาได้

2.2 ดำเนินการสืบค้น รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา

2.3 วิเคราะห์ วิचारณ ข้อมูลที่หามาทั้งหมดเพื่อเลือกเป็น คำตอบ วิธีการ ในการแก้ไขปัญหา เป็นการคิดบนพื้นฐานการตัดสินใจ เลือกเอาวิธีแก้ไขปัญหา เพียงตัวเดียวที่รู้ถึงข้อดี ข้อเสียของการตัดสินใจแก้ไขปัญหา เป็นการไม่ประมาทใน การตัดสินใจ ใช้ปัญญา สมาธิ ที่มีอยู่อย่างเต็มความสามารถ อย่างมีสติ

ขั้นที่ 3 สร้างองค์ความรู้

3.1 นำตัวเลือก วิธีการแก้ไขปัญหาที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วว่าเป็น ตัวเลือกที่ดีที่สุดมาตอบคำถาม แล้วพิจารณาว่าเมื่อนำมาตอบคำถาม หรือแก้ไข สถานการณ์เพื่อดูความเหมาะสมและตรงตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้

3.2 สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ เป็นองค์ความรู้ใหม่ สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

โดยขั้นตอนการบูรณาการระหว่าง การสอนทักษะชีวิต ร่วมกับ หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการสามารถแจกแจงการบูรณาการ เพื่อให้เข้าใจถึงขั้นตอนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากหลักการใดบ้างดังตาราง 1

ตาราง 1 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและหลักการคิดทั้ง 2 มาบูรณาการเป็นคู่มือการจัดการเรียนรู้

การสอนทักษะชีวิต ร่วมกับ หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ	ทักษะชีวิต R-C-A	หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก
ขั้นที่ 1 กระตุ้นความคิด	Reflect	วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ วิธีคิดแบบอริยสัจ (ทุกข)
ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ 2.1 วิเคราะห์สาเหตุ ต้นตอของ ปัญหาที่เกิด และกำหนด หนทางแก้ไขปัญหา	Connect	วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ วิธีคิดแบบอริยสัจ (สมุทัย) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
2.2 ดำเนินการสืบค้น รวบรวม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทาง แก้ไขปัญหา	Connect	วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ วิธีคิดแบบอริยสัจ (สมุทัย) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
2.3 วิเคราะห์ วิจาร์ณ ข้อมูลที่ หามาทั้งหมดเพื่อเลือกเป็น คำตอบ วิธีการ ในการแก้ไข ปัญหา เป็นขั้นตอนที่ใช้ปัญญา สมาธิ ที่มีอยู่อย่างเต็ม ความสามารถ อย่างมีสติ	Reflect Connect	วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ วิธีคิดแบบอริยสัจ (นิโรจ) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

ตาราง 1 (ต่อ)

<p>การสอนทักษะชีวิต ร่วมกับ หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ</p>	<p>ทักษะชีวิต R-C-A</p>	<p>หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก</p>
<p>ขั้นที่ 3สร้างองค์ความรู้ 3.1 นำตัวเลือก วิธีการแก้ไข ปัญหาที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว ว่าเป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดมาตอบ คำถาม แล้วพิจารณาว่าเมื่อ นำมาตอบคำถาม หรือแก้ไข สถานการณ์แล้วเหมาะสม หรือไม่</p>	<p>Connect Apply</p>	<p>วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ วิธีคิดแบบอริยสัจ (มรรค) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก</p>
<p>3.2 สรุปเป็นองค์ความรู้</p>	<p>Apply</p>	<p>วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ วิธีคิดแบบอริยสัจ (มรรค)</p>

แนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์

คำว่า “ความฉลาดทางอารมณ์” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “emotional quotient” นิยมเรียกเป็นคำย่อสั้นๆ ว่า EQ สำหรับในประเทศไทยนักวิชาการได้ใช้ชื่อเรียกต่างๆ กันไป เช่น ปรีชา เชิงอารมณ์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2542, หน้า 6-7) ความฉลาดทางอารมณ์ (กรมสุขภาพจิต, 2543, หน้า 1) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้คำที่เรียกกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปนั่นคือคำว่าความฉลาดทางอารมณ์จากแนวคิดและทฤษฎีทางด้านความหมายลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงองค์ประกอบและการประเมินความฉลาดทางอารมณ์โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์

นักการศึกษา นักจิตวิทยา ที่เป็นคนต่าง ประเทศ และเป็นคนไทยได้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ ไว้ดังนี้

โกลแมน (Goleman, 1995, p. 289) ให้ความหมายว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักถึงความรู้สึกของตนเองและความรู้สึกของผู้อื่นสามารถบริหารหรือจัดการกับอารมณ์ของตนได้อย่างเหมาะสมมีแรงจูงใจและสามารถสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้

คูเปอร์และซาวาฟ (Cooper & Sawaf, 1997, p. 411) ได้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ว่า เป็นความสามารถของบุคคลในการรับรู้เข้าใจและรู้จักประยุกต์ใช้พลังทางอารมณ์ของตนเพื่อสร้างสัมพันธภาพและโน้มน้าวจิตใจผู้อื่น

ซาโลเวย์และเมเยอร์ (Salovey & Maye, 1997, pp. 185 – 211) ได้ให้ความหมายว่าความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นสามารถวิเคราะห์อารมณ์ของตนเองและแสดงออกได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ตลอดถึงสามารถตอบสนองของอารมณ์ของผู้อื่นได้ด้วยความเข้าใจที่มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์

พระราชวรมุณี (ประยูรธมมจิตโต, 2542, หน้า 7) ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ว่า คือ การใช้ปัญญากำกับการแสดงอารมณ์ที่ออกมาให้มีเหตุผลเป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาในแต่ละสถานการณ์โดยถือว่าอารมณ์หรือความรู้สึกเป็นพลังให้เกิดพฤติกรรมซึ่งถ้าพลังขาดปัญญากำกับก็จะเป็นพลังตาบอดปัญญาจึงเป็นตัวกำกับชีวิตของเราให้แสดงออกไปในทางที่ถูกต้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2542, หน้า 37) ได้กล่าวถึงความฉลาดทางอารมณ์ว่า หมายถึง การเข้าสู่ระบบบูรณาการโดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างปัญญากับอารมณ์เน้นบทบาทของปัญญาในการพัฒนาหรือปรับสภาพจิตใจเมื่อปัญญาชั้นนำอารมณ์ก็จะแสดงพฤติกรรมในทางที่ดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

กรมสุขภาพจิต (2543, หน้า 1) ให้กล่าวความหมายไว้ว่าความฉลาดทางอารมณ์หมายถึงความสามารถทางอารมณ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีความสุข

เทิดศักดิ์ เดชคง (2545, หน้า 37) ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลในการนำไปสู่การเป็นคนดีมีคุณค่ามีความสุข

และยังได้ขยายความว่า “คำว่าเป็นคนดีรวมความหมายของความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นซึ่งก็คือ ความเมตตากรุณาในแง่ของพุทธศาสนาส่วนนี้ก็คือศีลคือข้อปฏิบัติเพื่อขัดเกลามนุษย์นั่นเองมีคุณค่าอันสอดคล้องกับการมีสติรู้ตัว (Awareness) ส่วนมีความสุขเกิดจากการรู้จักมองโลกเลือกหาความสุขใส่ตัวเมื่อเกิดความทุกข์ก็หาวิธีแก้ไขอันคล้ายกับการใช้ปัญญา”

พระมหาบุญเชิด สุขแมน (2553, หน้า 34) ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักรู้และเข้าใจถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นเห็นอกเห็นใจผู้อื่นรับผิดชอบต่อส่วนรวมมีแรงจูงใจในตนเองสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาดสามารถสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นได้ตลอดจนมีความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

มารีสา วงศ์สุกรรม (2553, หน้า 25) ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้และเข้าใจถึงความคิดอารมณ์ และความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นมีความสามารถที่จะแสดงอารมณ์และควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสมถูกกาลเทศะรวมถึงสามารถบริหารจัดการกับอารมณ์ของตนเพื่อเป็นแรงจูงใจในการสร้างสัมพันธภาพและทำงานร่วมกับผู้อื่นในฐานะผู้นำและผู้ตามได้อย่างมีความสุขจะประสบความสำเร็จทั้งในการเรียนความสำเร็จในอาชีพตลอดจนประสบความสำเร็จในชีวิต

กล่าวโดยสรุป ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาจำกัดอารมณ์ที่จะแสดงออกมาในสถานการณ์ต่างๆ เป็นการแสดงออกทางอารมณ์อย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้น มีความสามารถในการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นแรงจูงใจในตนเอง สามารถตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด

2. ลักษณะของบุคคลที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูง

กรมสุขภาพจิต (2543, หน้า 47) ได้กล่าวถึงคนที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงควรมีคุณสมบัติดังนี้

- 2.1 มีวุฒิภาวะทางอารมณ์
- 2.2 มีการตัดสินใจที่ดี
- 2.3 ควบคุมอารมณ์ตนเองได้
- 2.4 มีความอดกลั้น
- 2.5 ไม่หุนหันพลันแล่น
- 2.6 ทนความผิดหวังได้

2.7 เข้าใจจิตใจผู้อื่น

2.8 เข้าใจสถานการณ์ทางสังคม

2.9 ไม่ย่อท้อหรือยอมแพ้ง่าย

2.10 สามารถสู้ปัญหาชีวิตได้

2.11 ไม่ปล่อยให้ความเครียดท่วมท้นจนทำอะไรไม่ถูก

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าผู้ที่มีความฉลาดทางอารมณ์สูงจะเป็นผู้ที่รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นแสดงออกทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมมีแรงจูงใจในการทำงานอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

3. องค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์

นักการศึกษานักจิตวิทยาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ ดังนี้ ซาโลเวย์และเมเยอร์ (Salovey & Mayer, 1997, pp.185 – 211) ได้จำแนกองค์ประกอบที่สำคัญของความฉลาดทางอารมณ์เป็น 4 ด้าน ดังนี้

3.1 การรับรู้อารมณ์และการแสดงอารมณ์ (Perception and expression of emotion) ประกอบด้วยทักษะที่สำคัญๆ ดังนี้

3.1.1 สามารถบอกหรือประเมินได้ว่าการที่แต่ละคนแสดงออกเช่นนั้นเป็นเพราะอารมณ์ในขณะนั้นของเขาเป็นอย่างไรเขารู้สึกและคิดอย่างไร

3.1.2 สามารถบอกและประเมินอารมณ์ของบุคคลอื่น

3.2 การประสมประสานความคิดกับอารมณ์ (Assimilating emotion in thought) ทั้งนี้เนื่องจาก

3.2.1 อารมณ์เป็นตัวนำความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

3.2.2 อารมณ์เปรียบเสมือนสิ่ง que ช่วยในการตัดสินใจ

3.3 การเข้าใจและการวิเคราะห์อารมณ์ (Understanding and analyzing emotion)

3.3.1 สามารถบอกได้ว่าอารมณ์ในขณะนั้นของตนเองเป็นอย่างไรยุ่งยากซับซ้อนและหลากหลายอารมณ์เพียงใด

3.3.2 สามารถเข้าใจว่าอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้นเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ใด

3.4 การควบคุมอารมณ์อย่างไตร่ตรอง (Reflective regulation of emotion) ประกอบด้วย

3.4.1 สามารถเปิดเผยความรู้สึกต่างๆ ที่อยู่ในใจหรือต่างคาใจ

3.4.2 สามารถเตือนตนเองโดยไตร่ตรองคิดทบทวนและควบคุมอารมณ์ของตนเองเพื่อพัฒนาอารมณ์และสติปัญญาให้เจริญงอกงามต่อไป

บาร์ออน (Bar – on, 1998, pp.34 – 37) แบ่งองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์เป็น 5 ด้าน คือ

1. ทักษะภายในตน (Intrapersonal skill) ได้แก่ การตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง การเคารพในศักดิ์ศรีของตนเอง การกล้าแสดงออก การรู้จักและเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงความเป็นอิสระ

2. ทักษะระหว่างบุคคล (Interpersonal skill) ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ความรับผิดชอบทางสังคมความเห็นอกเห็นใจ

3. สเกลการปรับตัว (Adaptability scales) ได้แก่ การแก้ปัญหาการตรวจสอบตามความเป็นจริง ความยืดหยุ่น

4. สเกลการบริหารความเครียด (Stress – management scales) ได้แก่ การอดทนอดกลั้น ยืนหยัดต่อความเครียดที่เกิดขึ้นและหาแนวทางที่จะจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้น

5. ภาวะอารมณ์ทั่วไป (General mood) ที่แฝงอยู่ในตนและคงอยู่นานกว่าอารมณ์ทั่วไป ได้แก่ ความสุข การมองโลกในแง่ดี

ทศพร ประเสริฐสุข (2542, หน้า 25-27) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์แบ่งออกเป็น 2 สมรรถนะ ดังนี้

1. สมรรถนะทางสังคมเป็นการสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลอื่นประกอบด้วย

1.1 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) หมายถึง การตระหนักรู้ถึงความต้องการความรู้สึกและมีความสนใจห่วงใยผู้อื่นดังนี้

1.1.1 การเข้าใจผู้อื่นตระหนักรู้ถึงความรู้สึกนึกคิดและมุมมองของผู้อื่นสนใจและให้ความสำคัญผู้อื่นมากขึ้น

1.1.2 การมีจิตใจใฝ่บริการ (Service minded) รับผิดชอบต่อความต้องการของบุคคลอื่นหรือผู้ที่มาติดต่อสัมพันธ์กับตนเองได้

1.1.3 ส่งเสริมผู้อื่นทราบความต้องการและช่วยพัฒนาให้เขามีความรู้ความสามารถให้ถูกทาง

1.1.4 ให้โอกาสบุคคลอื่นสามารถมองเห็นความเป็นไปได้จากการมองเห็นความแตกต่างของคนและไม่ถือเขาถือเรา

1.1.5 ตระหนักรู้ถึงทัศนคติความคิดเห็นของกลุ่มและสามารถคาดคะเนสถานการณ์ในด้านความสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่มได้

1.2 ทักษะทางสังคมด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human relations) เป็นความคล่องในการติดต่อกับผู้อื่นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีโดยสามารถแสวงหาความร่วมมือจากผู้อื่นได้ประกอบด้วย

1.2.1 ความสามารถในการโน้มน้าวใจสามารถแสดงวิธีการโน้มน้าวความคิดเห็นของผู้อื่นได้อย่างนุ่มนวลแนบเนียนและได้ผล

1.2.2 มีการสื่อสารที่ดีนุ่มนวลถูกต้องน่าเชื่อถือ

1.2.3 มีความเป็นผู้นำโน้มน้าวใจผลักดันกลุ่มได้อย่างดีถูกต้องทิศทาง

1.2.4 สามารถกระตุ้นเร้าริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี (Managing change) นั่นคือการบริหารการเปลี่ยนแปลง

1.2.5 สามารถบริหารความขัดแย้งได้ดี (Conflict management) เจรจาต่อรองแก้ไขปัญหาทางยุติข้อขัดแย้งได้อย่างเหมาะสม

1.2.6 สร้างสายสัมพันธ์เสริมสร้างความร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย

1.2.7 ทำงานเป็นทีมร่วมมือกันเพื่อมุ่งสู่เป้าหมาย

1.2.8 สร้างสมรรถนะของทีมงานให้เกิดพลังร่วมมือ

2. สมรรถนะส่วนบุคคลเป็นความสามารถในการบริหารจัดการกับตนเองได้อย่างดีประกอบด้วย

2.1 การตระหนักรู้ตนเอง (Self-awareness) เป็นการตระหนักรู้ความรู้สึกและความโน้มเอียงของตนเองเป็นผู้ที่มีสติรู้เท่าทันตนเองสามารถหยั่งรู้โดยการสำรวจตนเองรู้ถึงความเป็นไปได้ของตนเองต่อการตอบสนองสิ่งเร้ารอบตัวและความพร้อมของตนประกอบด้วย

2.1.1 เป็นผู้รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองรู้ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์นั้นๆ และคาดคะเนผลที่จะเกิดตามมาได้

2.1.2 สามารถประเมินตนเองได้ตามความเป็นจริงรู้จุดเด่นจุดด้อย

2.1.3 มีความมั่นใจตนเองเชื่อมั่นในความสามารถและคุณค่าของตน

2.1.4 การจัดการกับความรู้สึกภายในตนให้อยู่ในภาวะที่พอเหมาะได้

2.2 ความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self – regulation) การควบคุมตัวเองเป็นปัจจัยสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ไม่ทำอะไรโดยใช้อารมณ์พาไป ประกอบด้วย

2.2.1 ควบคุมตนเองจัดการกับภาวะอารมณ์ความฉุนเฉียวต่างๆ ได้

2.2.2 ความเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์เป็นที่ไว้วางใจปฏิบัติตนรักษาคูณงามความดีเป็นแนวทางชีวิต

2.2.3 เป็นผู้ใช้สติปัญญาแสดงความรับผิดชอบ

2.2.4 มีความสามารถในการปรับตัวยืดหยุ่นในการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

2.2.5 ชอบสร้างสรรค์สิ่งใหม่เปิดใจกว้างกับความคิดและข้อมูลใหม่ๆ ได้อย่างมีความสุข

2.3 ความสามารถสร้างแรงจูงใจและจูงใจตนเองได้ (Motivation oneself) เพื่อเป็นแนวโน้มทางอารมณ์ที่เกื้อหนุนต่อการมุ่งสู่เป้าหมายประกอบด้วยอารมณ์ที่เกื้อหนุนต่อการมุ่งสู่เป้าหมายประกอบด้วย

2.3.1 มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement motive) โดยพยายามทำภารกิจต่างๆ มีการปรับปรุงให้สู่มาตรฐานอันดีเลิศ

2.3.2 มีความจงรักภักดี (Royalty) ยึดมั่นกับกลุ่มเป้าหมายของกลุ่มและเป้าหมายขององค์กร

2.3.3 มีความคิดริเริ่มและพร้อมที่จะปฏิบัติตามที่โอกาสเอื้ออำนวย

2.3.4 การมองโลกในแง่ดีเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคได้อย่างไม่ย่อท้อจนสำเร็จบรรลุเป้าหมาย

กรมสุขภาพจิต (2543, หน้า 30) กำหนดองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ไว้ 3 ประการดังนี้

1. ดี หมายถึง ความฉลาดในการควบคุมตนเองการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมประกอบด้วย

1.1 ควบคุมอารมณ์และความต้องการของตนเอง

1.1.1 รู้อารมณ์และความต้องการของตนเอง

1.1.2 ควบคุมอารมณ์และความต้องการได้

- 1.1.3 แสดงออกอย่างเหมาะสม
- 1.2 เห็นใจผู้อื่น
 - 1.2.1 ใส่ใจผู้อื่น
 - 1.2.2 เข้าใจและยอมรับผู้อื่น
 - 1.2.3 แสดงความเห็นใจอย่างเหมาะสม
- 1.3 รับผิดชอบ
 - 1.3.1 รู้จักให้และรู้จักรับ
 - 1.3.2 รับผิดชอบและให้อภัย
 - 1.3.3 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- 2. เก่ง หมายถึง ความฉลาดในการรู้จักตนเองคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีแรงจูงใจในตนเองมุ่งมั่นทำให้สำเร็จตัดสินใจแก้ไขปัญหาและแสดงออกได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นประกอบด้วยความสามารถต่อไปนี้
 - 2.1 รู้จักและมีแรงจูงใจในตนเอง
 - 2.1.1 รู้ศักยภาพของตนเอง
 - 2.1.2 สร้างขวัญและกำลังใจให้ตนเองได้
 - 2.1.3 มีความมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมาย
 - 2.2 ตัดสินใจแก้ปัญหา
 - 2.2.1 รับรู้และเข้าใจปัญหา
 - 2.2.2 มีขั้นตอนในการแก้ปัญหา
 - 2.2.3 มีความยืดหยุ่น
 - 2.3 มีสัมพันธภาพกับผู้อื่น
 - 2.3.1 สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น
 - 2.3.2 กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม
 - 2.3.3 แสดงความเห็นที่ขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์
- 3. สุข หมายถึง ความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขประกอบด้วย
 - 3.1 ภูมิใจในตนเอง
 - 3.1.1 เห็นคุณค่าตนเอง
 - 3.1.2 เชื่อมั่นในตนเอง

3.2 พึงพอใจในชีวิต

3.2.1 มองโลกในแง่ดี

3.2.2 มีอารมณ์ขัน

3.2.3 พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

3.3 มีความสงบทางใจ

3.3.1 มีกิจกรรมที่เสริมสร้างความสุข

3.3.2 รู้จักผ่อนคลาย

3.3.3 มีความสงบทางจิตใจ

สายฝน ดวงสีทอง (2549, หน้า 62) ได้ศึกษาองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์แล้วสร้างกรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 อย่างดังนี้

1. การรู้จักตนเองและผู้อื่นหมายถึงความสามารถในการรู้เท่าทันอารมณ์และความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่นยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

2. สามารถจัดการปัญหาและความเครียดหมายถึงความสามารถในการแก้ปัญหา รู้จักเลือกวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ มีสติและรู้จักควบคุมอารมณ์ไม่ให้เกิดภาวะเครียด

3. มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นหมายถึงความสามารถในการเห็นใจผู้อื่นเอาใจเขามาใส่ใจเราให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่มีจิตใจใฝ่บริการ

4. การประเมินความฉลาดทางอารมณ์

นักการศึกษา นักจิตวิทยา ได้กล่าวถึงการประเมินความฉลาดทางอารมณ์ไว้ดังนี้ กรมสุขภาพจิต (2546 ข, หน้า 3-4) ได้กำหนดรูปแบบของการวัดความฉลาดทางอารมณ์ไว้ว่าการประเมินความฉลาดทางอารมณ์เด็กจะช่วยให้ครูได้ทราบถึงจุดดีจุดเด่นของลักษณะความฉลาดทางอารมณ์ที่ควรส่งเสริมและจุดอ่อนที่ควรพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งสามารถใช้ในการติดตามเพื่อดูพัฒนาการทางอารมณ์ว่ามีความก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดเมื่ออายุเพิ่มขึ้นการประเมินความฉลาดทางอารมณ์เด็กประเมินคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ

1. ด้านดี คือ ความพร้อมทางอารมณ์ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยประเมินจากการควบคุมอารมณ์การใส่ใจและเข้าใจอารมณ์ผู้อื่นและการยอมรับผิด

2. ด้านเก่ง คือ ความพร้อมที่จะพัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จโดยประเมินจากการมุ่งมั่นพยายามการปรับตัวต่อปัญหาและการกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม

3. ด้านสุข คือ ความพร้อมทางอารมณ์ที่ทำให้เกิดความสุขโดยประเมินจากการมีความพอใจในตนเองการรู้จักปรับใจและความรื่นเริงเบิกบาน

ความฉลาดทางอารมณ์ประเมินได้โดยการตอบข้อความที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมของเด็กที่แสดงออกในลักษณะต่างๆ ในช่วง 4 เดือนที่ผ่านมา แม้ว่าบางประโยคอาจจะไม่ตรงกับที่เด็กเป็นอยู่ก็ตามขอให้เลือกคำตอบที่ใกล้เคียงกับที่เด็กเป็นอยู่จริงมากที่สุดการตอบตามความเป็นจริงและตอบทุกข้อจะทำให้ท่านได้รู้จักเด็กและหาแนวทางในการพัฒนาเด็กให้ดียิ่งขึ้นได้มีคำตอบที่เป็นไปได้ 4 คำตอบสำหรับข้อความแต่ละประโยคคือไม่เป็นเลยเป็นบางครั้งเป็นบ่อยครั้งเป็นประจำการประเมินให้ใช้ความรู้สึกของผู้ประเมินเป็นหลักแต่กรณีที่ไม่แน่ใจให้ใช้เกณฑ์ต่อไปนี้เป็นแนวทางในการประเมิน

ไม่เป็นเลย หมายถึง ไม่เคยปรากฏ

เป็นบางครั้ง หมายถึง นานๆ ครั้งหรือทำบ้างไม่ทำบ้าง

เป็นบ่อยครั้ง หมายถึง ทำบ่อยๆ หรือเกือบทุกครั้ง

เป็นประจำ หมายถึง ทำทุกครั้งเมื่อเกิดสถานการณ์นั้น

การประเมินมีข้อพึงระวังดังนี้

1. ผู้ตอบแบบประเมินจะต้องรู้จักหรือคุ้นเคยกับเด็กเป็นอย่างดีไม่น้อยกว่า 6 เดือนเพื่อจะได้มีโอกาสให้ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กได้อย่างละเอียดและถูกต้อง

2. ผู้ตอบแบบประเมินต้องตอบตามที่เด็กเป็นอยู่จริง

3. ถ้าผู้ตอบมีความรู้ต่ำกว่า ป. 6 ควรใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยผู้ที่น่าแบบประเมินไปใช้

4. ไม่ควรนำผลการประเมินไปเปรียบเทียบกับเด็กอื่นว่ากล่าวตำหนิเด็กหรือใช้เป็นข้อตัดสินในการคัดเลือกเด็กในโอกาสต่างๆ การแปลผลเมื่อให้คะแนนครบทุกข้อแล้วให้คิดคะแนนดังนี้

1. รวมคะแนนในแต่ละด้านย่อยคือ

1.1 ด้านดี

1.1.1 ควบคุมอารมณ์ข้อ 1-7

1.1.2 ใส่ใจและเข้าใจอารมณ์ผู้อื่นข้อ 8-16

1.1.3 ยอมรับถูกผิดข้อ 17-23

1.2 ด้านเก่ง

1.2.1 มุ่งมั่นพยายามข้อ 24-30

1.2.2 ปรับตัวต่อปัญหาข้อ 31-36

1.2.3 กล้าแสดงออกข้อ 37-42

1.3 ด้านสุข

1.3.1 พอใจในตนเองข้อ 43-48

1.3.2 รู้จักปรับใจข้อ 49-54

1.3.3 รื่นเริงเบิกบานข้อ 55-60

2. นำคะแนนที่ได้ไปแปลงเป็นคะแนนมาตรฐานคะแนนที่ (T - score)

ตามตารางเปรียบเทียบคะแนนที่ได้กับเกณฑ์ปกติคะแนนที่ (T - score norms) ของความฉลาดทางอารมณ์แต่ละด้าน

3. กรอคะแนนที่ได้ลงในตารางแปลผลความฉลาดทางอารมณ์ให้สอดคล้องกับช่วงคะแนนที่กำหนด

4. คัดคะแนนความฉลาดทางอารมณ์โดยนำคะแนนที่ทั้ง 9 ด้านมารวมกันแล้วหารด้วย 9 แล้วกรอคะแนนลงในตารางแปลผลดังตาราง 2

ตาราง 2 ตารางแปลผลความฉลาดทางอารมณ์

เกณฑ์คะแนนที่ (T-score norms) คะแนน	1 ด้านดี			2 ด้านเก่ง			3 ด้านสุข			ความฉลาดทาง อารมณ์ (คะแนนหาร 9)
	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	
50-100										
40-49										
0-39										

เกณฑ์คะแนนก็คือเกณฑ์ที่ทำให้ทราบว่าเด็กมีระดับพัฒนาการความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในระดับใดมีความจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในด้านนั้นๆ มากน้อยเพียงใด

เกณฑ์คะแนนที่ตั้งแต่ 50 ขึ้นไปบ่งบอกว่าเด็กมีความฉลาดทางอารมณ์อยู่ในเกณฑ์ที่ดีควรส่งเสริมและรักษาคุณลักษณะนี้ให้คงไว้

เกณฑ์คะแนนที่ 40-49 บ่งบอกว่าเด็กควรได้รับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในด้านนั้นๆ ให้ดียิ่งขึ้นผู้ใหญ่ควรร่วมมือกันส่งเสริมให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ในด้านนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง

เกณฑ์คะแนนที่ต่ำกว่า 40 คะแนนบ่งบอกว่าเด็กจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในด้านนั้นๆ ให้ดียิ่งขึ้นผู้ใหญ่จำเป็นต้องช่วยกันเอาใจใส่พัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เด็กอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ

กล่าวโดยสรุปหากคะแนนของเด็กแตกต่างจากช่วงคะแนนของเด็กส่วนใหญ่ที่ได้จากการสำรวจไม่ว่าคะแนนจะมากหรือน้อยก็ตามผู้ใหญ่ควรตระหนักถึงการส่งเสริมให้เด็กประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามแนวทางพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แต่ละด้าน

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิตและแบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิตเป็นแบบประเมินที่มีข้อคำถามครอบคลุมองค์ประกอบเหล่านี้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเลือกใช้แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิต พ.ศ.2546 เป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัยและผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 3 กลุ่มคือกลุ่มที่มีคะแนนที่ตั้งแต่ 50 ขึ้นไป เป็นกลุ่มมีระดับความฉลาดทางอารมณ์สูงกลุ่มที่มีคะแนนที่ตั้งแต่ 40-49 เป็นกลุ่มมีระดับความฉลาดทางอารมณ์กลางกลุ่มที่มีคะแนนที่ตั้งแต่ 0-39 เป็นกลุ่มมีระดับความฉลาดทางอารมณ์ต่ำ

การคิดวิเคราะห์

1. ความหมายของการคิดวิเคราะห์

Bank (1985, pp. 137-138) กล่าวถึง “การคิดวิเคราะห์เป็นความสามารถในการแยกแยะส่วนต่างๆ ของข้อมูลและเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในแต่ละส่วนของข้อมูล”

Dewey (1992, p. 9) ได้อธิบายขอบเขตของการคิดวิเคราะห์ว่ามีขอบเขตอยู่ระหว่าง 2 สถานการณ์คือการคิดจะเริ่มต้นที่สถานการณ์ที่มีความฉงนและจบลงด้วยสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนและได้อธิบายธรรมชาติของการคิดวิเคราะห์ว่ามีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่ความเชื่อที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหลักการหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ

Michaelis (1992, pp. 169–170) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์เป็นการแยกส่วนต่างๆ ทั้งในด้านขององค์ประกอบ ความสัมพันธ์ หลักการ โดยผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแผนที่ เทป หรือวัสดุอื่นๆ โดยลักษณะคำถามที่ใช้ในการคิดวิเคราะห์ เช่น อะไรคือส่วนสำคัญของเรื่อง (รูปภาพ หรือแผนที่) ในแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นต้น

James W. Potter (2005, p. 52) ได้กล่าวถึงการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นการกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารเพื่อชี้ให้เห็นส่วนต่างๆ โครงสร้าง และแหล่งข้อเท็จจริง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 2) ได้กล่าวไว้ว่า การคิดวิเคราะห์หมายถึงการจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วนๆ เพื่อค้นหาว่าทำมาจากอะไร มีองค์ประกอบอะไร ประกอบขึ้นมาได้อย่างไร เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร

สุวิทย์ มูลคำ (2547, หน้า 9) ให้ความหมายของการวิเคราะห์และการคิดวิเคราะห์ว่า การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง การจำแนก แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วนๆ เพื่อค้นหาว่ามีองค์ประกอบย่อยๆ อะไรบ้าง ทำมาจากอะไรประกอบขึ้นมาได้อย่างไรและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร การคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) หมายถึง ความสามารถในการจำแนก แยกแยะองค์ประกอบต่างๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นวัตถุประสงค์ของ เรื่องราวหรือเหตุการณ์และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสภาพความเป็นจริงหรือสิ่งที่กำหนดให้

ชาติรี สาราญ (2548, หน้า 40–41) ได้ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่า การคิดวิเคราะห์คือ การรู้จักพิจารณาค้นหาใคร่ครวญ ประเมินค่าโดยใช้เหตุผลเป็นหลักในการหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงหลอหลอมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์แบบอย่างสมเหตุสมผลก่อนที่จะตัดสินใจ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549, หน้า 5) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นการระบุเรื่องหรือปัญหาจำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อจัดกลุ่มอย่างเป็นระบบระบุเหตุผลหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอในการตัดสินใจแก้ปัญหาคิดสร้างสรรค์นักรักศึกษาและนักวิจัยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของการคิดวิเคราะห์ที่สอดคล้องกันคือการคิดวิเคราะห์หมายถึง การพิจารณาสิ่งต่างๆ ในส่วนย่อยๆ ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาตามความสัมพันธ์และด้านหลักการจัดการโครงสร้างของการสื่อความหมายและสอดคล้องกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ คือ การคิดจำแนกรวบรวมเป็นหมวดหมู่ และจับประเด็นต่างๆ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ดังนั้นการคิด

เชิงวิเคราะห์เป็นทักษะการคิดที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้และให้คงทนจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เพื่อให้นักเรียนสามารถคิดได้ด้วยตัวเองเกิดความสำเร็จในการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นเรื่องของการรู้จักคิดผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนารูปแบบการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิดเป็น เรียนรู้เป็น สามารถจำแนก ให้เหตุผลจับประเด็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาต่างๆ ได้จากข้อมูลที่ได้รับการพิจารณา

ทิตานา แชมมณี และคณะ (2549, หน้า 13) ได้อธิบายการวิเคราะห์ (Analyzing) หมายถึง การจำแนกแยกแยะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง/เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อค้นหาองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้นเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้น

เครือวัลย์ ภูมิศรีแก้ว (2552, หน้า 18-19) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อยๆ ของเหตุการณ์เรื่องราวหรือเนื้อเรื่องต่างๆ ว่าประกอบด้วยอะไรมีจุดมุ่งหมายหรือมีความประสงค์สิ่งใดและส่วนย่อยๆ ที่สำคัญนั้นแต่ละเหตุการณ์เกี่ยวพันกันอย่างไรบ้างและเกี่ยวพันกันโดยอาศัยหลักการใดเพื่อให้เกิดความชัดเจนและความเข้าใจจนสามารถนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553, หน้า 69) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะเพื่อสืบค้นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ เรื่องราวหรือเนื้อหาต่างๆ โดยการจำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลจัดกลุ่มอย่างเป็นระบบ ดีความ และทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของสิ่งนั้น โดยมีหลักฐานอ้างอิงเพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้และใช้กระบวนการตรรกวิทยาในการสรุปตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและสมเหตุสมผล

สุคนธ์ สินธพานนท์, วรรัตน์ วรรณเลิศลักษณ์ และพรรณี สินธพานนท์ (2555, หน้า 31) ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์ว่าการคิดวิเคราะห์เป็นการคิดที่สามารถจำแนกแยกแยะข้อมูลหรือวัตถุสิ่งของต่างๆ หรือเรื่องราว เหตุการณ์ออกเป็นส่วนย่อยตามหลักการหรือเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อค้นหาความจริง หรือความสำคัญที่แฝงอยู่หรือปรากฏอยู่จนได้ความคิดที่จะนำไปสู่ข้อสรุปและการนำไปประยุกต์ใช้

จากความหมายของการคิดวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง กระบวนการทำงานของสมองที่ลึกซึ้งมากกว่ากระบวนการคิดแบบธรรมดา เป็นการจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กำลังทำให้ตนเกิดความขัดแย้งทางความคิดในขณะนั้น ให้ทราบว่าสิ่งนั้นมีองค์ประกอบอย่างไร มีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยง

ของสิ่งต่างๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน มีความสัมพันธ์ กันอย่างไร โดยนำเอาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง หรือนำเอาหลักทฤษฎีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการแยกแยะองค์ประกอบนั้น การคิดวิเคราะห์เป็นการคิดที่มีกระบวนการ มีระบบระเบียบ เป็นขั้นเป็นตอน เพื่อนำไปสู่คำตอบ หรือ สิ่งที่ทำให้ขจัดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้นกับตัวเอง

2. ลักษณะของการคิดวิเคราะห์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 15-16) กล่าวถึงลักษณะของการคิดวิเคราะห์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ไว้ว่าการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบเป็นการคิดวิเคราะห์แตกต่างกันไปตามทฤษฎี การเรียนรู้โดยทั่วไปสามารถแยกแยะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ ดังนี้

1. การสังเกต จากการสังเกตข้อมูลหลายๆ สามารถสร้างเป็นข้อเท็จจริงได้
2. ข้อเท็จจริงจากการรวบรวมข้อเท็จจริง และการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางอย่างที่ขาดหายไปสามารถทำให้มีการตีความได้
3. การตีความ เป็นการทดสอบความเที่ยงตรงของการอ้างอิงจึงทำให้เกิดการตั้งข้อสงสัยเบื้องต้น
4. การตั้งข้อสงสัยเบื้องต้นทำให้สามารถมีความคิดเห็น
5. ความคิดเห็นเป็นการแสดงความคิดจะต้องมีหลักและเหตุผลเพื่อพัฒนาข้อวิเคราะห์

นอกจากนั้นเป็นกระบวนการที่อาศัยองค์ประกอบเบื้องต้นทุกอย่างร่วมกัน โดยทั่วไปนักเรียนจะไม่เห็นความแตกต่างระหว่างการสังเกตและข้อเท็จจริงหากนักเรียนเข้าใจถึงความแตกต่างก็จะทำให้นักเรียนเริ่มพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้

เสงี่ยม ไตรรัตน์ (2546, หน้า 28) กล่าวถึง ลักษณะของการคิดวิเคราะห์ของการคิดวิเคราะห์ ไว้ว่าการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ ทักษะในการจัดระบบข้อมูลความเชื่อถือได้ของข้อมูลและการใช้ทักษะเหล่านั้นอย่างมีปัญญาเพื่อการชี้นำพฤติกรรมดังนั้นการคิดวิเคราะห์จึงมีลักษณะต่อไปนี้

1. การคิดวิเคราะห์จะไม่เป็นเพียงการรู้หรือการจำข้อมูลเพียงอย่างเดียว เพราะการคิดวิเคราะห์จะเป็นการแสวงหาข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้
2. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การมีทักษะเท่านั้นแต่การคิดวิเคราะห์จะต้องเกี่ยวกับการใช้ทักษะอย่างต่อเนื่อง

3. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การฝึกทักษะอย่างเดียวเท่านั้นแต่จะต้องมีทักษะที่จะต้องคำนึงถึงผลที่ยอมรับได้

ทิตนา แชมมณี (2546, หน้า 40 – 51) อธิบายว่าการคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นกระบวนการทางสมองในการจัดกระทำกับข้อมูลเป็นกระบวนการทางสติปัญญาของบุคคลที่ใช้ในการสร้างความหมายความเข้าใจในสรรพสิ่งต่างๆ ที่บุคคลได้รับจากประสบการณ์การคิดเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมเป็นกระบวนการภายในของบุคคลไม่สามารถวัดโดยตรงได้แต่สามารถสังเกตการตอบสนองของบุคคลเมื่อมีการกระตุ้น

สุวิทย์ มูลคำ (2548, หน้า 23-24) ได้จำแนกลักษณะของการคิดวิเคราะห์ไว้เป็น 3 ด้าน คือ

1. การวิเคราะห์ส่วนประกอบเป็นความสามารถในการแยกแยะค้นหาส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งหรือเรื่องราวต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ส่วนประกอบของพืชหรือเหตุการณ์ต่างๆ ตัวอย่างคำถาม เช่นอะไรเป็นสาเหตุสำคัญของการระบาดใช้หวัดนกในประเทศไทย

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ของส่วนสำคัญต่างๆ โดยระบุความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลหรือความแตกต่างระหว่างข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างคำถาม เช่นการพัฒนาประเทศกับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

3. การวิเคราะห์หลักการเป็นความสามารถในการหาหลักความสัมพันธ์ส่วนสำคัญในเรื่องนั้นๆ ว่าสัมพันธ์กันอยู่โดยอาศัยหลักการใด ตัวอย่างคำถาม เช่น หลักการสำคัญของศาสนาพุทธ ได้แก่ อะไรจะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์นั้นจะต้องกำหนดสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์กำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการจะวิเคราะห์ แล้วจึงวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์โดยใช้วิธีการพิจารณาแยกแยะ เทคนิควิธีการในการวิเคราะห์เพื่อรวบรวมประเด็นสำคัญหาคำตอบให้กับคำถามโดยมีลักษณะของการคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์วิเคราะห์ความสำคัญและวิเคราะห์หลักการของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ

1. การคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้แก่ การเชื่อมโยงข้อมูลตรวจสอบแนวคิดสำคัญและความเป็นเหตุเป็นผลแล้วนำมาหาความสัมพันธ์และข้อขัดแย้งในแต่ละสถานการณ์ได้

2. การคิดวิเคราะห์ความสำคัญ ได้แก่การจำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงและสมมติฐานแล้วนำมาสรุปความได้

3. การคิดวิเคราะห์หลักการ ได้แก่ การวิเคราะห์รูปแบบ โครงสร้าง เทคนิควิธีการและการเชื่อมโยงความคิดรวบยอดโดยสามารถแยกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงและทัศนคติของผู้เขียนได้

ไพบรินทร์เหมบุตร (2549, หน้า 1) กล่าวถึง ลักษณะของการคิดวิเคราะห์ ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. การมีความเข้าใจ และให้เหตุผลแก่สิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ เพื่อแปลความสิ่งนั้นซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ และค่านิยม

2. การตีความ ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่จะวิเคราะห์

3. การช่างสังเกต ช่างถาม ขอบเขตของคำถาม ยึดหลัก 5W 1H คือ ใคร (Who) อะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) อย่างไร (How) เพราะเหตุใด (Why)

4. ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ใช้คำถามค้นหาคำตอบ หาสาเหตุหาการเชื่อมโยง ส่งผลกระทบ วิธีการ ขั้นตอน แนวทางแก้ปัญหาคาดการณ์ข้างหน้าในอนาคต

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553, หน้า 88) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกแยะเพื่อสืบค้นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ เรื่องราวหรือเนื้อหาต่างๆ เพื่อลงสรุปและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและสมเหตุสมผล ซึ่งผู้สอนสามารถใช้คำถามผู้เรียนให้คิดวิเคราะห์ได้ 3 ลักษณะ คือ

1. การวิเคราะห์ความสำคัญประกอบด้วย การวิเคราะห์ชนิด การวิเคราะห์สิ่งสำคัญ การวิเคราะห์เลขศูนย์

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ชนิดของความสัมพันธ์ การวิเคราะห์ขนาดของความสัมพันธ์ การวิเคราะห์ขั้นตอนความสัมพันธ์ การวิเคราะห์จุดประสงค์และวิธีการ การวิเคราะห์สาเหตุและผล และการวิเคราะห์แบบความสัมพันธ์ในรูปอุปมาอุปไมย

3. การวิเคราะห์หลักการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์โครงสร้าง และการวิเคราะห์หลักการ

3. กระบวนการคิดวิเคราะห์

กระบวนการคิดวิเคราะห์เป็นการแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นสิ่งทีสับสนหรือเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในระบบการคิด และจุดสิ้นสุดของการคิดโดยกระบวนการคิดวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบเรื่องความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องรวมทั้งเทคนิคการตั้งคำถามจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องในทุกๆ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ระบุหรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาผู้ที่ทำการคิดวิเคราะห์จะต้องทำความเข้าใจปัญหาอย่างกระจ่างแจ้งด้วยการตั้งคำถามหลายๆ คำถาม เพื่อให้เข้าใจปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่นั้นอย่างดีที่สุด ตัวอย่างคำถาม เช่นปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของบ้านเมืองใช่หรือไม่ (ความสำคัญ) ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันอีกหรือไม่ (ความสำคัญ) ทราบได้อย่างไรว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด (ความชัดเจน)

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในขั้นนี้ผู้ที่ทำการคิดวิเคราะห์จะต้องรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น จากการสังเกต จากการอ่าน จากข้อมูลการประชุม จากข้อเขียน บันทึกการประชุม บทความจากการสัมภาษณ์ การวิจัย และอื่นๆ การเก็บข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง และด้วยวิธีการหลายๆ วิธีจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ชัดเจนและมีความเที่ยงตรงคำถามที่จะต้องตั้งในตอนนี้ได้แก่เราจะหาข้อมูลให้ครบถ้วนโดยวิธีใดได้อีกบ้างและหาอย่างไร (เที่ยงตรง) ข้อมูลนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง) จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องใดอีกบ้าง (ความกระชับพอดี)

ขั้นที่ 3 พิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลหมายถึงผู้ที่คิดวิเคราะห์พิจารณาความถูกต้องเที่ยงตรงของสิ่งที่นำมาอ้างรวมทั้งการประเมินความพอเพียงของข้อมูลที่จะนำมาใช้คำถามที่ควรจะนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่ข้อมูลที่ได้มาความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร (ความเที่ยงตรง) เราจะหาหลักฐานได้อย่างไรถ้าข้อมูลที่ได้มาเป็นเรื่องจริง (ความเที่ยงตรง) ยังมีเรื่องอะไรอีกในส่วนนี้ที่ยังไม่รู้ (ความชัดเจน) ยังมีข้อมูลอะไรในเรื่องนี้ที่ยังไม่นำมากล่าวถึง (ความกว้างของการมอง)

ขั้นที่ 4 การจัดข้อมูลเข้าเป็นระบบเป็นขั้นที่ผู้คิดจะต้องสร้างความคิดความคิดรวบยอดหรือสร้างหลักการขึ้นให้ได้ด้วยการเริ่มต้นจากการระบุลักษณะของข้อมูลแยกแยะข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น จัดลำดับความสำคัญของข้อมูลพิจารณาขีดจำกัดหรือขอบเขตของปัญหารวมทั้งข้อตกลงพื้นฐานการสังเคราะห์ข้อมูลเข้าเป็นระบบและกำหนดข้อสันนิษฐานเบื้องต้นคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่ข้อมูลส่วนนี้เกี่ยวข้องกับ

ปัญหาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง) จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้อีกหรือไม่ จากใครที่ใด (ความกว้างของการมอง) อะไรบ้างที่ทำให้การจัดข้อมูลในเรื่องนี้เกิดความลำบาก (ความลึก) จะตรวจสอบได้อย่างไรว่าการจัดข้อมูลมีความถูกต้อง (ความเที่ยงตรง) สามารถจัดข้อมูลโดยวิธีอื่นได้อีกหรือไม่ (ความกว้างของการมอง)

ขั้นที่ 5 ตั้งสมมติฐานเป็นขั้นที่นักคิดวิเคราะห์จะต้องนำข้อมูลที่จัดระบบระเบียบแล้วมาตั้งเป็นสมมติฐานเพื่อกำหนดขอบเขตและการหาข้อสรุปของข้อคำถามหรือปัญหาที่กำหนดไว้ซึ่งจะต้องอาศัยความคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ในเชิงของเหตุผลอย่างถูกต้อง สมมติฐานที่ตั้งขึ้นจะต้องมีความชัดเจนและมาจากข้อมูลที่ถูกต้องปราศจากอคติหรือความลำเอียงของผู้ที่เกี่ยวข้องคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่ถ้าสมมติฐานที่ตั้งขึ้นถูกต้องเราจะมีวิธีตรวจสอบได้อย่างไร (ความเที่ยงตรง) สามารถทำให้กระชับกว่านี้ได้ อีกหรือไม่ (ความกระชับความพอดี) รายละเอียดแต่ละส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร

ขั้นที่ 6 การสรุป เป็นขั้นตอนของการลงความเห็นหรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับผลอย่างแท้จริงซึ่งผู้คิดวิเคราะห์จะต้องเลือกพิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมตามสภาพของข้อมูลที่ปรากฏโดยใช้เหตุผลทั้งทางตรรกศาสตร์ เหตุผลทางวิทยาศาสตร์และพิจารณาถึงความเป็นไปได้ตามสภาพที่เป็นจริงประกอบกันคำถามที่ควรนำมาถามได้แก่เราสามารถตรวจสอบได้หรือไม่ ตรวจสอบอย่างไร (ความเที่ยงตรง) ผลที่เกิดขึ้นมันมีที่มาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง) ข้อสรุปนี้ทำให้เราเข้าใจอะไรได้บ้าง (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง) สิ่งที่สรุปนั้นเป็นเหตุผลที่สมบูรณ์หรือไม่ (หลักตรรกวิทยา)

ขั้นที่ 7 การประเมินข้อสรุป เป็นขั้นสุดท้ายของการคิดวิเคราะห์เป็นการประเมินความสมเหตุสมผลของการสรุป และพิจารณาผลสืบเนื่องที่จะเกิดขึ้นต่อไปเช่น การนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ คำถามที่ควรนำมาถามได้แก่ส่วนไหนของข้อสรุปที่มีความสำคัญที่สุด (ความสำคัญ) ยังมีข้อสรุปเรื่องใดอีกที่ควรนำมากล่าวถึง (ความกว้างของการมอง) ถ้านำเรื่องนี้ไปปฏิบัติจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นบ้าง (ความกว้างของการมอง) อะไรจะทำให้ปัญหามีความซับซ้อนยิ่งขึ้น (ความลึก)

สรุปได้ว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ การคิดวิเคราะห์เป็นจะช่วยให้มนุษย์มองเห็นปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา รู้จักปัญหาอย่างแท้จริง และจะสามารถแก้ปัญหาทั้งหลายได้

4. ทักษะการคิดวิเคราะห์

ราชบัณฑิตยสถาน (2548, หน้า 5) กล่าวว่าไว้ว่า ทักษะการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความชำนาญในการคิดใคร่ครวญอย่างละเอียดรอบคอบในเรื่องราวต่างๆ อย่างมีเหตุผล โดยหาส่วนดี ส่วนบกพร่อง หรือจุดเด่นจุดด้อยของเรื่องนั้นๆ แล้วเสนอแนะสิ่งที่ดี สิ่งที่เหมาะสมนั้นอย่างยุติธรรมสำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้ความหมาย ทักษะการคิดวิเคราะห์ คือ การระบุเรื่องหรือปัญหาการจำแนกแยกแยะการเปรียบเทียบ ข้อมูลอื่นๆ และตรวจสอบข้อมูลอย่างชำนาญหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้แม่นยำเพียงพอ แก่การตัดสินใจ

ซึ่งอาจสรุปได้ว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ คือ ความสามารถในการพิจารณา ไตร่ตรองแก้ปัญหาที่แม่นยำมีความละเอียดในการจำแนกแยกแยะเปรียบเทียบข้อมูล เรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ อย่างชำนาญโดยการหาหลักฐานที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงข้อมูล ที่น่าเชื่อถือมาสนับสนุนหรือยืนยันเพื่อพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจเชื่อหรือสรุป

5. การจัดการเรียนเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีผู้ศึกษาวิธีและเทคนิคการสอนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้ เนื่องจากวิธีการคิดวิเคราะห์มีการปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบและ มีความสำคัญอย่างยิ่งอีกทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะของการนำไปปรับแก้ปัญหา ต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์มีนักวิชาการที่ศึกษาข้อมูลจากอดีตจนถึง ปัจจุบันได้อธิบายไว้หลายประเด็นดังนี้

Jarolimek (อ้างถึงใน อารัม โพธิ์พัฒน์, 2550, หน้า 16) ได้กล่าวว่าวิธีการ คิดวิเคราะห์สามารถสอนได้เพราะเป็นเรื่องความรู้ ความเข้าใจและทักษะที่เกิดขึ้นจาก กิจกรรมทางสมองตามทฤษฎีของ Bloom ว่าด้วยการอธิบายขั้นตอนและการเริ่มจาก ความรู้ความเข้าใจการนำไปใช้ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการสอนให้เกิดพุทธิพิสัยระดับต่ำ ส่วนที่อยู่ในระดับสูง คือ การวิเคราะห์การสังเคราะห์และการประเมินผลในส่วนของการ วิเคราะห์ยังได้แยกแยะพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ คือ ความสามารถที่จะนำความคิดต่างๆ มารวมกันเพื่อนเกิดมโนทัศน์ใหม่ๆ เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ต่างๆ

วีระ สุตสังข์ (2550, หน้า 26-28) ได้กล่าวไว้ว่าวิธีการคิดสามารถฝึกสมอง ให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ให้พัฒนาขึ้นสามารถฝึกตามขั้นตอนได้ดังนี้

1. กำหนดสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ สิ่งของ เรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นต้นเรื่องที่จะใช้วิเคราะห์
2. กำหนดปัญหาหรือวัตถุประสงค์เป็นการกำหนดประเด็นสงสัยจาก ปัญหาหรือสิ่งที่วิเคราะห์อาจจะกำหนดเป็นคำถามหรือกำหนดวัตถุประสงค์การวิเคราะห์ เพื่อค้นหาความจริงสาเหตุหรือความสำคัญ
3. กำหนดหลักการหรือกฎเกณฑ์เพื่อใช้แยกส่วนประกอบของสิ่งที่ กำหนดให้เช่นเกณฑ์ในการจำแนกสิ่งที่มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน
4. กำหนดการพิจารณาแยกแยะ เป็นการกำหนดการพินิจวิเคราะห์ แยกแยะและกระจายสิ่งที่กำหนดให้ออกเป็นส่วนย่อยๆ โดยอาจใช้เทคนิคคำถาม 5 W 1 H ประกอบด้วย What (อะไร) Where (ที่ไหน) When (เมื่อไร) Why (ทำไม) Who (ใคร) และ How (อย่างไร)
5. สรุปคำตอบเป็นการรวบรวมประเด็นที่สำคัญเพื่อหาข้อสรุปเป็น คำตอบหรือตอบปัญหาของสิ่งที่กำหนดให้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 97-98) กล่าวโดยสรุปว่าเทคนิค การตั้งคำถามอยู่ในขอบข่าย “5 Ws 1H” การคิดเชิงวิเคราะห์แท้จริงคือการตอบคำถามที่ เกี่ยวข้องกับความสงสัยใคร่รู้ของผู้ถามเมื่อเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว อยากรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก ขึ้นในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงใหม่ๆ ความเข้าใจใหม่ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการ อธิบายการประเมิณการแก้ปัญหาขอบเขตของคำถามเชิงวิเคราะห์และการตัดสินใจที่ รอบคอบมากขึ้นขอบเขตของคำถามเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบ และการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่าง เรื่องที่วิเคราะห์โดยใช้คำถามในขอบข่าย “5 Ws 1H” เพื่อนำไปสู่การค้นหาความจริงในเรื่องนั้นๆ ทุกแง่มุม โดยตั้งคำถาม ใคร (Who) ... ทำอะไร (What) ... ที่ไหน (Where) ... เมื่อไร (When) ... อย่างไร (How) ... เพราะเหตุใด...ทำไม (Why)

อนก พ.อนุกุลบุตร (2547, หน้า 62-63) กล่าวไว้ดังนี้การสอนให้คิดแบบ วิเคราะห์ มุ่งหมายให้นักเรียนคิดอย่างแยกแยะได้และคิดได้อย่างคล่องแคล่ว หรือมี ทักษะในการคิดวิเคราะห์ได้ขั้นแรกครูผู้สอนต้องรู้จักความ คิดแบบวิเคราะห์นี้เป็นอย่างดี เสียก่อน ขั้นต่อไป จึงพิจารณาการคิดแบบนี้เข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนไม่ว่าจะใช้ ระเบียบวิธีสอนเทคนิคการสอนแบบใดโดยแบ่งแนวทางการคิดในรูปกิจกรรมหรือคำถาม ให้พัฒนาการคิดแบบวิเคราะห์ขึ้นในตัวนักเรียนการสอนการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย

1. การสอนการคิดวิเคราะห์แยกองค์ประกอบ (Analysis of elements)

มุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะว่าสิ่งสำเร็จรูปหนึ่งมีองค์ประกอบอะไรมีแนวทางดังนี้

1.1 วิเคราะห์ชนิด โดยมุ่งให้นักเรียนคิดและวินิจฉัยว่าบรรดาข้อความเรื่องราวเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ใดๆ ที่พิจารณาอยู่นั้น จัดเป็นชนิดใดประเภทใด ลักษณะใดตามเกณฑ์หรือหลักการใหม่ที่กำหนด เช่น เสียชีพอย่าเสียสัตย์ให้นักเรียนคิด (ช่วยกันคิด) ว่าเป็นข้อความชนิดใดและเพราะอะไรตามเกณฑ์ที่กำหนดให้ใหม่เหมือนในตำราจุดสำคัญของการสอนให้คิดแบบวิเคราะห์ชนิดก็คือต้องให้เกณฑ์ใหม่และบอกเหตุผลที่จัดชนิดตามเกณฑ์ใหม่ที่กำหนด

1.2 วิเคราะห์สิ่งสำคัญ มุ่งให้คิดแยกแยะและวินิจฉัยว่าองค์ประกอบใดสำคัญหรือไม่สำคัญเช่น ให้ค้นหาสาระสำคัญ แก่นสาร ผลลัพธ์ ข้อสรุป จุดเด่น จุดด้อย

1.3 วิเคราะห์เลศนัย มุ่งให้คิดค้นหาสิ่งที่พรางไว้แฝงเร้นอยู่มิได้บ่งบอกไว้ตรงๆ แต่มีร่องรอยส่งให้เห็นว่ามีความจริงนั้นซ่อนอยู่

2. การสอนการคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of relationships)

มุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะว่า มีองค์ประกอบใดสัมพันธ์กัน สัมพันธ์กันแบบใดสัมพันธ์ตามกันหรือกลับกัน สัมพันธ์กันสูงต่ำเพียงไร มีแนวทางดังนี้

2.1 วิเคราะห์ชนิดความสัมพันธ์มุ่งให้คิดแบบค้นหาชนิดของความสัมพัทธ์ว่าสัมพันธ์แบบตามกันกลับกันไม่สัมพันธ์กันความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบกับเรื่องทั้งหมด เช่นมุ่งให้คิดแบบค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งใดสอดคล้องกับไม่สอดคล้องกับเรื่องนี้คำกล่าวใดสรุปผิด เพราะอะไรข้อเท็จจริงใดไม่สมเหตุสมผล เพราะอะไรข้อความในย่อหน้าที่เกี่ยวข้องอย่างไรกับข้อความทั้งเรื่องร้อยละกับเศษส่วน ทศนิยมเหมือนและต่างกันอย่างไรบ้าง

2.2 วิเคราะห์ขนาดของความสัมพันธ์โดยมุ่งให้คิดเพื่อค้นหาขนาดระดับของความสัมพันธ์ เช่น สิ่งนี้เกี่ยวข้องมากที่สุดน้อยที่สุดกับสิ่งใด

2.3 วิเคราะห์ขั้นตอนของความสัมพันธ์มุ่งให้คิดเพื่อค้นลำดับขั้นของความสัมพัทธ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เป็นเรื่องแปลกใหม่ เช่น สิ่งใดเป็นปฐมเหตุ ต้นกำเนิดของปัญหา เรื่องราวเหตุการณ์ ปรากฏการณ์สิ่งใดเป็นผลที่ตามมา ผลสุดท้ายของเรื่องราว เหตุการณ์ปรากฏการณ์

2.4 วิเคราะห์วัตถุประสงค์และวิธีการ มุ่งให้คิดและค้นหาการกระทำพฤติกรรมพฤติกรรม มีเป้าหมายอะไร เช่นให้คิดและค้นหาว่าการกระทำนั้นเพื่อบรรลุผล

อะไรผลคือเกิดวินัยในตนเองความไพเราะของคนตรีขึ้นอยู่กับอะไรขึ้นอยู่กับจังหวะความตอนที่เกี่ยวข้ออย่างไรกับวัตถุประสงค์ของเรื่องผลคือสนับสนุน หรือขยายความ

2.5 วิเคราะห์สาเหตุและผลที่เกิดตามมามุ่งให้คิดแบบแยกแยะให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลซึ่งเป็นยอดปรารถนาประการหนึ่งของการสอนให้คิดเป็น คือ คิดหาเหตุและผลได้ดีเช่นให้คิดและค้นหาว่าสิ่งใดเป็นผลของสาเหตุ สิ่งใดเป็นเหตุของผล ตอนใดเป็นสาเหตุที่สอดคล้องกับเป็นผลขัดแย้งกับข้อความเหตุการณ์คู่ใดสมเหตุสมผล เป็นตัวอย่างสนับสนุน

2.6 วิเคราะห์แบบความสัมพันธ์ โดยให้ค้นหาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สิ่งแล้วบอกแบบความสัมพันธ์นั้น หรือเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ผู้อื่นๆ ที่คล้ายกัน ทำนองเดียวกันในรูปอุปมาอุปไมย เช่น เซนติเมตร : เมตร อธิบายได้ว่า เซนติเมตรเป็นส่วนย่อยของเมตรเพราะฉะนั้นเซนติเมตร : เมตร คล้ายกับ ลูก : แม่

3. การสอนคิดวิเคราะห์หลักการ (Analysis of Organizational Principles) มุ่งให้นักเรียนคิดอย่างแยกแยะจนจับหลักการได้ว่า สิ่งสำเร็จรูปองค์ประกอบต่างๆ อยู่ในระบบใด คือหลักการอะไรขั้นตอนการวิเคราะห์หลักการต้องอาศัยการวิเคราะห์ขั้นต้น คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์เสียก่อน กล่าวคือต้องแยกแยะ สิ่งสมบูรณ์หรือระบบให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญมีหน้าที่อย่างไรและองค์ประกอบเหล่านั้นเกี่ยวข้องพาดพิง อาศัยสัมพันธ์กันอย่างไรพิจารณาจนรู้ความสัมพันธ์ตลอดจนสามารถสรุป จับหัวใจหรือหลักการได้ว่าการที่ทุกส่วนเหล่านั้นสามารถทำงานร่วมกันเกาะกลุ่มกันคุมกันจนเป็นระบบอยู่ได้ เพราะหลักการใดผลที่ได้เป็นการวิเคราะห์หลักการ (principle) ซึ่งเป็นแบบวิเคราะห์การสอนให้คิดแบบวิเคราะห์หลักการเน้นการสอนวิเคราะห์ ดังนี้

3.1 วิเคราะห์โครงสร้างมุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะแล้วค้นหา โครงสร้างของสิ่งสำเร็จรูปนั้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาใหม่ เหตุการณ์ ปรัชญาการณณ์ ข้อความ การทดลองเช่นการค้นคว้านี้ (ทดลอง เนื้อเรื่องนี้ การพิสูจน์) ดำเนินการแบบใดคำตอบ คือ นิยามแล้วพิสูจน์-ตั้งสมมติฐานแล้วตรวจสอบข้อความนี้ (คำพูด จดหมาย รายงาน) มีลักษณะใดโฆษณาชวนเชื่อเรื่องนี้มีการนำเสนอเช่นไร-ชี้ให้กลัวแล้วล่อให้หลง

3.2 การวิเคราะห์หลักการ มุ่งให้นักเรียนคิดแบบแยกแยะแล้วค้นหา ความจริงแม่บทของสิ่งนั้นเรื่องราวนั้น สิ่งสำเร็จรูปนั้นโดยการคิดหาหลักการเช่นหลักการสำคัญของเรื่องนี้มีว่าอย่างไร-ยึดความเสมอภาคระเบียบวิธีวิทยาศาสตร์เหตุการณ์ครั้งนี้

ลูกถามมากขึ้น (สงบ รุนแรง) เนื่องจากอะไรคำโฆษณา (แถลงการณ์ การกระทำ) ใช้วิธีใด
จงใจให้ความหวัง

ชาตรีสำราญ (2548, หน้า 40-41) ได้กล่าวถึง เทคนิคการปูพื้นฐานให้
นักเรียนคิดวิเคราะห์ให้สามารถสรุปรายละเอียด ดังนี้

1. ครูจะต้องฝึกให้เด็กหัดคิดตั้งคำถามโดยยึดหลักสากลของคำถาม คือ
ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร เพราะเหตุใด อย่างไรโดยการนำสถานการณ์มาให้เด็กฝึก
ค้นคว้าจากเอกสารที่ใกล้ตัว หรือสิ่งแวดล้อมเปิดโอกาสให้นักเรียนตั้งคำถามเอง โดยสอน
วิธีตั้งคำถามแบบวิเคราะห์ในเบื้องต้นฝึกทำบ่อยๆ นักเรียนจะฝึกได้เอง

2. ฝึกหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลโดยอาศัยคำถามเจาะลึกเข้าไป โดยใช้
คำถามที่ซึบถึงเหตุและผลกระทบที่จะเกิดฝึกจากการตอบคำถามง่ายๆ ที่ใกล้ตัวนักเรียน
จะช่วยให้เด็กๆ นำตัวเองเชื่อมโยงกับเหตุการณ์เหล่านั้นได้ดีที่สำคัญครูจะต้องกระตุ้นด้วย
คำถามย่อยให้นักเรียนได้คิดบ่อยๆ จนเป็นนิสัยเป็นคนช่างคิด ช่างถาม ช่างสงสัยก่อนแล้ว
พฤติกรรมศึกษาวิเคราะห์ก็จะเกิดขึ้นแก่นักเรียน

สุวิทย์ มูลคำ (2548, หน้า 21-22) ได้กล่าวถึงเทคนิคการวิเคราะห์ไว้ดังนี้
การคิดวิเคราะห์เป็นการใช้สมองซีกซ้ายเป็นหลักเน้นคิดเชิงลึกจากเหตุไปสู่อผลเชื่อมโยง
ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล เชิงเงื่อนไขการจัดลำดับความสำคัญ และเชิงเปรียบเทียบ แต่
เทคนิคที่ง่ายคือ 5 W 1 H เป็นที่นิยมใช้คำตอบ What (อะไร) Where (ที่ไหน) When (เมื่อไร)
Why (ทำไม) Who (ใคร) How (อย่างไร) ชัดเจนในแต่ละเรื่อง ทำให้เกิดความครบถ้วน
สมบูรณ์นิยมใช้เทคนิคคำถามในช่วงต้นหรือช่วงเริ่มต้น การคิดวิเคราะห์

นอกจากนี้ไพรินทร์ เหมบุตร (2549, หน้า 3-4) ได้บอกวิธีการและขั้นตอน
ในการฝึกคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย 6 ขั้น คือ

1. ศึกษาข้อมูลหรือสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์
2. กำหนดวัตถุประสงค์ / เป้าหมายของการคิดวิเคราะห์
3. แยกแยะแจกแจงรายละเอียดสิ่งของที่ต้องการวิเคราะห์
4. ตรวจสอบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบใหญ่

และย่อย

5. นำเสนอข้อมูลการคิดวิเคราะห์
6. นำผลมาวิเคราะห์ไปใช้ประโยชน์ตามเป้าหมาย

Bloom (1961, p. 56 อ้างถึงในประทีป ยอดเกตุ, 2550, หน้า 30) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายของการศึกษาด้านการคิดตอนต้นและได้เรียงเรียงลำดับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นง่ายไปสู่พฤติกรรมที่ซับซ้อนมีอยู่ 6 ระดับชั้น ดังนี้ ระดับความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การคิดวิเคราะห์การสังเคราะห์ และการประเมินค่าจากการศึกษาเทคนิคการสอนทางการคิดวิเคราะห์สรุปได้ว่า เทคนิคในการสอนคิดวิเคราะห์ ครูผู้สอนจะต้องเข้าใจความคิดแบบวิเคราะห์ซึ่งนำไปพหุสถานเทคนิค คำถาม “5W 1H” โดยการเปิดโอกาสให้เด็กตั้งคำถามตามเทคนิคดังกล่าวบ่อยๆ จนเป็นนิสัยเป็นคนช่างคิด ช่างถามช่างสงสัย แล้วพฤติกรรมวิเคราะห์ก็จะเกิดขึ้นกับนักเรียนเพื่อนำไปสู่การค้นหาความจริงในเรื่อง

สรุปได้ว่าการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ทำได้โดยการดำเนินการจัดการเรียนรู้เทคนิคการสอนตามขั้นตอนอย่างมีระบบจะช่วยให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายซึ่งในขณะเดียวกันกระบวนการทางสมองมีการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนเริ่มจากความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้มีการเชื่อมโยงสิ่งเร้ากับการตอบสนองของการคิดโดยฝึกคิด ฝึกตั้งคำถามกำหนดสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ การคิดตีความการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์การคิดแบบย้อนทวน การคิดจำแบบแยกแยะ การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์และการคิดจัดอันดับเป็นการปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอน คือ การกำหนดปัญหาหรือวัตถุประสงค์กำหนดหลักการพิจารณาแยกแยะและสรุปหาคำตอบ

6. ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์

สุวิทย์ มูลคำ (2547, หน้า 39) ได้อธิบายประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์ ไว้ว่า

1. ช่วยให้เราเข้าใจเหตุจริงรู้เหตุผลเบื้องหลังของสิ่งที่เกิดขึ้นเข้าใจความเป็นมาเป็นไปของเหตุการณ์ต่างๆ รู้ว่าเรื่องนั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้างทำให้เราได้รู้ข้อเท็จจริงที่เป็นฐานความรู้ในการนำไปใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาการประเมินการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง
2. ช่วยให้เราสำรวจความสมเหตุสมผลของข้อมูลที่ปรากฏและไม่ด่วนสรุปตามอารมณ์ความรู้สึกหรืออคติแต่สืบค้นตามหลักข้อมูลที่เป็นจริง
3. ช่วยให้เราไม่ด่วนสรุปสิ่งใดง่ายๆ แต่สื่อสารตามความเป็นจริง ขณะเดียวกันจะช่วยให้เราไม่หลงเชื่อข้ออ้างอิงที่เกิดจากตัวอย่างเพียงอย่างเดียวแต่พิจารณาเหตุผลและปัจจัยเฉพาะในแต่ละกรณีได้
4. ช่วยพิจารณาสาระสำคัญอื่นๆ ที่ถูกบิดเบือนไปจากความประทับใจในครั้งแรกทำให้เรามองอย่าง ครบถ้วนในแง่มุมอื่นๆ ที่มีอยู่

5. ช่วยพัฒนาความเป็นคนช่างสังเกตการหาความแตกต่างของสิ่งที่ปรากฏ
พิจารณาตามความสมเหตุสมผลของสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนที่จะสรุปสิ่งใดลงไป

6. ช่วยให้เราหาเหตุผลที่สมเหตุสมผลให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ณ เวลานั้นโดย
ไม่พึ่งพิงอคติที่ก่อตัวอยู่ในความทรงจำทำให้เราสามารถประเมินสิ่งต่างๆ ได้อย่างสมจริง

7. ช่วยประมาณความน่าจะเป็นโดยสามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานที่เรามี
วิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยอื่นๆ ของสถานการณ์เวลานั้นอันจะช่วยเราคาดการณ์ความน่าจะเป็น
เป็นได้สมเหตุสมผลมากกว่า

ความรับผิดชอบต่อสังคม

1. ความหมายของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
(2542, หน้า 944) ให้ความหมายไว้ว่า “การยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำ
ลงไปหรืออยู่ในความรับผิดชอบของตน”

Fippo (1966, p. 122) อธิบายว่าหมายถึงความรับผิดชอบ คือ ความผูกพันใน
การที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้และความสำเร็วจนนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ
คือพันธะผูกพัน หน้าที่การงานและวัตถุประสงค์

Good (1973, p. 498) อธิบายถึงความหมายของความรับผิดชอบว่า
ความรับผิดชอบเป็นภาระหน้าที่ที่แต่ละคนครองอยู่ซึ่งบุคคลจะรับไม่ว่าเป็นงานทั่วไปที่
ได้รับมอบหมายหรืองานในหน้าที่ที่จะต้องทำให้บรรลุความสำเร็จถูกต้องมีประสิทธิภาพและ
มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถสอดคล้องกับความ
มุ่งหมายต้องยอมรับทั้งความผิดพลาดและความสำเร็จสามารถเชื่อถือได้ในเรื่องการปฏิบัติ
ภาระหน้าที่

กนก จันทร์ขจร (2543, หน้า 285) อธิบายว่าความรับผิดชอบ หมายถึง
หลักการของความรับผิดชอบคือความกล้าความจริงใจความมีใจตั้งมั่นความพอใจใฝ่รัก
ในหน้าที่การงานให้สำเร็จตามความมุ่งประสงค์และการยอมรับการกระทำของตนนั้น

อุไรวรรณ วัชรระคุ้มครอง (2552, หน้า 11) อธิบายว่าความรับผิดชอบ หมายถึง
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายพากเพียรพยายาม
ละเอียดรอบคอบเอาใจใส่มีความซื่อสัตย์ตรงต่อเวลาขยันขันแข็ง ไม่ว่าจะป็นงานส่วนตัว

หรือว่างานส่วนรวม และมีใจกว้างที่จะยอมรับผลของการกระทำที่เกิดขึ้นรวมทั้งพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติหน้าที่เพื่อการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของนักเรียนแต่ละคน

2. ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

ภัสราอรุณมีศรี (2533, หน้า 11-12 อ้างถึงใน อุไรวรรณ วัชรคุ่มครอง, 2552, หน้า 11) แบ่งเป็น 2 ด้าน

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเอาใจใส่ต่อสุขภาพอนามัยของตนเองดูแลรักษาเครื่องใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและอยู่ในสภาพที่ดี

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ 5 ด้านดังนี้

2.1 ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ตั้งใจคือเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครองช่วยเหลือการงานตามความสามารถและโอกาส

2.2 ความรับผิดชอบต่อชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยเหลือการงานของชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน

2.3 ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยกิจการงานของโรงเรียนและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

2.4 ความรับผิดชอบต่อชุมชน หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่ร่วมมือในกิจกรรมงานของชุมชน

2.5 ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ หมายถึง กระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย

จันทร์จิรา มูลเมือง (2535, หน้า 12 อ้างถึงในอุไรวรรณ วัชรคุ่มครอง, 2552, หน้า 11) ว่าบุคคลที่มีความรับผิดชอบจะแสดงพฤติกรรมลักษณะต่อไปนี้

1. ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคม
2. ระวังการกระทำที่เป็นผลเสียหายต่อส่วนร่วม
3. ติดตามความเคลื่อนไหวของสังคม
4. เข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม
5. เสียสละเวลาส่วนหนึ่งเพื่อทำประโยชน์ให้แก่สังคม
6. มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาสังคม
7. ให้ความช่วยเหลือแก่ทางราชการในการพัฒนาสังคม

8. ชักชวนให้ผู้อื่นเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสังคม
9. แนะนำให้ประชาชนปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
10. รักษาชื่อเสียงเกียรติยศของมหาวิทยาลัย
11. ไม่กระทำการที่เป็นภัยต่อสังคม
12. เป็นพยานรู้เห็นเหตุการณ์กระทำผิด
13. ควบคุมการกระทำของตนให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ
14. รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
15. ช่วยบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ
16. ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
17. ส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง

สุวรรณชาติโพธิ์จันทร์ (2547, หน้า 33) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้

1. ชื่อตรงต่อหน้าที่
2. สำนึกรู้สึกรับผิดชอบต่อภาวะและฐานะของตน
3. รู้จักวางแผนและดำเนินงานอย่างมีระเบียบ
4. มุ่งมั่นตั้งใจใช้วิชาความรู้และความสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน

ทุกประการ

5. ยอมรับผลสำเร็จและความล้มเหลวแห่งการกระทำในการปฏิบัติงาน

ทุกอย่าง

6. พยายามปรับปรุงแก้ไข ในการปฏิบัติหน้าที่การงานที่บกพร่องให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้น

7. พยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ให้สำเร็จรวดเร็วเรียบร้อยด้วยความเต็มใจ

และจริงใจ

8. เคารพในสิทธิเสรีภาพและความคิดเห็นของคนอื่นเป็นปกติวิสัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

3.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม

เวคินวุฒิวงศ์ (2542, หน้า 7) ได้อธิบายว่าความรับผิดชอบต่อสังคมพอจะแบ่งเป็น 2 ประเภท

1. ความรับผิดชอบต่อตนเองคือการรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมว่าต้องดำรงตนอยู่ในฐานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรถูกอะไรผิด ยอมรับผลของการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนจะกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมคือภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องกันและมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ซึ่งผูกพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่างตั้งแต่สังคมขนาดเล็กจนถึงสังคมขนาดใหญ่

สาระสำคัญของความรับผิดชอบที่มุ่งให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางชุมชนและสังคมบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้ชุมชนและสังคมโดยมีพฤติกรรมดังนี้

1. เข้าร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน
2. การรณรงค์ให้สมาชิกในครอบครัวและประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนไปใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง

3. การให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น การเมืองการปกครองเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

4. การสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่อาจเป็นภัยต่อสังคม

5. การแสดงออกในความคิดสร้างสรรค์แก่หน่วยงานราชการ

6. การแสดงออกถึงการรักษาสถาบันสมบัตินิยมของชาติ

7. การชักจูงใจผู้ที่หลงผิดคิดร้ายต่อประเทศชาติให้กลับใจเสียใหม่

8. การชักจูงผู้อื่นให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

เวคิน วูดมิงค์ สรุปว่าความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนรวมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยการปฏิบัติตนให้มีวินัยยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์ของสังคมรักษาสีทิวทัศน์และหน้าที่ของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิหน้าที่ของผู้อื่นกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยความเพียรพยายามและยอมรับผลของการกระทำของตน

ศิริพันธ์ วรรัตนกิจ (2545, หน้า 16 อ้างอิงมาจาก Funk and Wagnalls, 1969, p. 36) ให้แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อส่วนรวมหมายถึงสถานการณ์ทางบุคลิกภาพที่บุคคลสามารถปฏิบัติตามกฎหมายศีลธรรมหรือหลักธรรมอันเหมาะสม

เกี่ยวกับการแสดงออกในทางที่ควรจะทำอาจเป็นสิ่งใหม่หรือสิ่งที่คล้ายกันที่แบ่งแยก
โดยจริยธรรมศีลธรรมและคุณค่า

บรรยงค์ โตจินดา (2545, หน้า 62) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้
ว่าเจตนาไม่เพียงจะสร้างผลประโยชน์ทางธุรกิจของบุคคลและองค์การของตนฝ่ายเดียวแต่
ยังปกป้องและสร้างสรรค์ผลประโยชน์นั้นให้เกิดแก่บุคคลอื่นและให้แก่สังคมรวมถึงความ
พยายามหลีกเลี่ยงไม่กระทำการใดๆ ให้บุคคลอื่นและสังคมต้องเสียหายอีกด้วย

พัชรีนิวัฒน์เจริญชัยกุล (2546, หน้า 21) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคม
ไว้ว่าเป็นเรื่องของบทบาทภาระหน้าที่ที่ตลอดจนคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลกลุ่ม
บุคคลสมาชิกของสังคมหรือของประเทศรวมถึงนโยบายกิจกรรมที่องค์กรภาคธุรกิจได้จัด
ขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือปรับปรุงและส่งเสริมให้สภาพสังคมโดยรวมดีขึ้นขณะเดียวกัน
ประชาชนเองก็มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา (ม.ป.ป., หน้า 53) ได้กล่าวถึง
สาระสำคัญของความรับผิดชอบต่อที่ปลูกฝังและเสริมสร้างให้เกิดขึ้นในระดับมัธยมศึกษา
ทั้ง 4 ด้านดังนี้

1. ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียนหมายถึงการที่นักเรียนศึกษาเล่า
เรียนจนประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมายด้วยความขยันหมั่นเพียรอดทนเข้าห้องเรียนและ
ส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมายเมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจบทเรียน
ก็พยายามศึกษาค้นคว้าซักถามอาจารย์ให้เข้าใจเมื่อทำแบบฝึกหัดผิดก็ยอมรับว่าผิดแล้ว
พยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเองอยู่เสมอมีผลการเรียนผ่านทุกวิชาในแต่ละ
ภาคเรียน

2. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษาหมายถึงการที่นักเรียนมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษารักษาผลประโยชน์เกียรติยศชื่อเสียงของสถานศึกษาช่วยกัน
รักษาความสะอาดของสถานศึกษาไม่ขีดเขียนโต๊ะเรียนผนังห้องห้องน้ำห้องส้วมแต่ง
เครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อยไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่นคอยตักเตือนเพื่อนนักเรียน
ที่หลงผิดอันจะทำให้โรงเรียนเสียชื่อเสียงเมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความ
ช่วยเหลือก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนตาม
ความสนใจและสามารถเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียนเช่นเป็นนักกีฬา นักแต่งคำขวัญ
เรียงความกลอนเพลง ฯลฯ

3. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน และรู้จักแสดงความคิดเห็นปฏิบัติตนเพื่อชื่อเสียงและความสุขของครอบครัวด้วยกัน แก้ปัญหาเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกันเมื่อมีปัญหาก็คปรึกษาพ่อแม่

4. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและสังคมบำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนอย่างเต็มความสามารถช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคมให้ความรู้ความสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตนช่วยคิดและแก้ปัญหาต่างๆ ของสังคม เช่น ความสกปรกการรักษาสาธารณสมบัติผู้คิดร้ายต่อประเทศชาติการจลาจลการเสียดายและการบริการจากสถานีบริการต่างๆ ของรัฐ

บัณฑิตา ททรัพย์กมล (2545, หน้า 15) อธิบายถึงความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่าเป็นเรื่องของหลักจริยธรรมคุณธรรมบทบาทและหน้าที่รวมถึงนโยบายกิจกรรมที่องค์การภาคธุรกิจได้จัดขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือปรับปรุงและส่งเสริมให้สังคมและประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

กนก จันทร์ขจร (2543, หน้า 289-290) อธิบายความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านต่างๆ ที่จะสร้างให้บุคคลในชาติรู้สำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง
2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว
3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

โดยความรับผิดชอบต่อแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง

ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ การยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนทั้งดีและไม่ดีถูกหรือผิดมีความสำนึกว่าผิดแล้วจะไม่คิดทำผิดอีกต่อไปไม่ปัดความรับผิดชอบให้ผู้อื่นและพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

1.1 มีความรับผิดชอบทางกาย คือ ดูแลรักษาสุขภาพของตนให้ดีอยู่เสมอช่วยเหลือตัวเองในกิจการต่างๆ ที่สามารถช่วยตัวเองได้มีการทำงานบ้านงานอดิเรกคืองานพิเศษที่ทำเพื่อความเพลิดเพลินออกกำลังกายไม่ทำสิ่งที่อันตรายต่อกายและสุขภาพของตนเอง

1.2 ความรับผิดชอบทางใจด้านคุณธรรมความดีมีจิตตั้งในการละบาปทั้งปวงไม่ทำชั่วทำกุศลให้ถึงพร้อมคือทำแต่ความดีและทำจิตให้ผ่องใส คือมีจิตสะอาดบริสุทธิ์

1.3 ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนปรับปรุงพัฒนาการทำงานหรือการเรียนของตนให้ประสิทธิภาพได้ประสิทธิผลและมีสัมฤทธิ์ผลในการเรียนที่ดีขึ้นสูงขึ้นหรือดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้มีความรับผิดชอบในการประกอบกิจกรรมหรือการทำงานที่สุจริตไม่เลื่องงานและต้องปฏิบัติงานให้เรียบร้อยไม่คั่งค้างหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถือในการรับผิดชอบต่อตนเองมีดังนี้

- 1.3.1 รู้จักบทบาทภาระหน้าที่ของตนเอง
- 1.3.2 มีความกล้าหาญยอมรับผลการกระทำของตน
- 1.3.3 มีความตั้งใจจริงในการประพฤติปฏิบัติกิจทั้งปวง
- 1.3.4 รู้จักวางแผนในการทำงานอย่างมีเป้าหมายปฏิบัติถูกต้องตามวัตถุประสงค์และแผนการนั้นๆ
- 1.3.5 มีความเพียรพยายามในการประกอบภาระงานไม่ทอดทิ้งและล้มเลิกก่อนที่งานจะสำเร็จมีความอดทนอดกลั้นต่ออุปสรรคทั้งปวง
- 1.3.6 มีความซื่อสัตย์ยืนหยัดในการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง
- 1.3.7 เคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบและกฎหมายของสังคม
- 1.3.8 รู้จักประหยัดการเก็บออมเพื่อสร้างครอบครัวที่ดี
- 1.3.9 ไม่กระทำความผิดใดๆ โดยผิดศีลธรรมและจรรยาบรรณ
- 1.3.10 มีความมุ่งมั่นต่อการปฏิบัติตามเป้าหมายชีวิตที่ดีเพื่อความสำเร็จในการใช้ชีวิตในปัจจุบันและอนาคต

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว

ผู้มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวคือผู้ที่มีความตั้งใจในการช่วยเหลือการทำงานต่างๆ ในครอบครัวแบ่งเบาภาระสังคมตามความสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางที่เป็นคุณประโยชน์เพิ่มความสงบสุขของครอบครัวช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ประสานความเข้าใจอันดีในครอบครัวสร้างความรักความเข้าใจอันดีมีความหวังดีเมตตาและมีน้ำใจไมตรีอันดีต่อกันช่วยเพิ่มพูนรายได้ให้ครอบครัวช่วยครอบครัวประหยัดค่าใช้จ่าย

3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

- 3.1 ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบของกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ
ขนบธรรมเนียมของสังคม
- 3.2 รับผิดชอบต่อสังคมตามความรู้ความสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมือง
ดี เสียภาษีอากร รับฟังเอาใจใส่คอยฟังข่าวคราวหรือความคิดเห็นในเหตุการณ์บ้านเมือง ใน
สิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อสังคมต้องแจ้งเจ้าหน้าที่เป็นการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐและช่วย
สังคมต่างๆ เท่าที่ความพร้อมหรือสามารถทำได้
- 3.3 เสียสละแรงกายสติปัญญาให้ความคิดเห็นสละทรัพย์สินหรือสิ่งของ
ช่วยคนที่ตกทุกข์ได้ยากให้การสงเคราะห์คนที่ควรช่วยช่วยผู้อนาถาโดยที่ตนเองไม่
เดือดร้อน
- 3.4 ช่วยดูแลระมัดระวังสอดส่องการรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม
ช่วยดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สวนสาธารณะ สาธารณสมบัติของส่วนรวมต่อต้าน
ผู้แสวงหาผลประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติ
- 3.5 เป็นผู้มีความเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้ภัย และมีสติระลึกรู้
ไม่ร่วมมือร่วมใจกับผู้ที่ก่อวินาศกรรม (ยุให้แตกแยก) ก่อการจลาจล (ความวุ่นวาย
ในบ้านเมืองสร้างความปั่นป่วนในบ้านเมือง) ไม่ร่วมกระทำการในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง
คลองธรรม
- 3.6 เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวไม่คิดหรือ
กระทำและช่วยต่อต้านผู้ที่คิดหรือกระทำเพื่อเอาประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว
- 3.7 เสริมสร้างคนดีสนับสนุนคนดีไม่สนับสนุนส่งเสริมหรือยินดีกับ
คนชั่วคนโกงกิน ช่วยเสริมสร้างคนดีให้คนดีเป็นตัวแทนหรือมีส่วนร่วมในการปกครอง
บ้านเมือง
- 3.8 คนที่มีความตั้งใจดีเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมีความรับผิดชอบ
ต่อสังคมบางครั้งก็อยากที่จะมีเครื่องแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้รับทราบเช่นกันหรืออย่างน้อยก็
ทำให้ตนเองรู้สึกดี
- 3.9 มีบุคคลและองค์กรที่สนใจมองว่าความตั้งใจดีเห็นแก่ประโยชน์
ส่วนรวมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและการแสดงให้ผู้อื่นได้รับรู้ด้วยเป็นการสร้าง
กระแสนิยมในการทำกิจกรรมต่างๆ ในปัจจุบันนี้

3.2 การพัฒนาและปลูกฝังความรับผิดชอบ

สุภาเสียวภาวะสุวรรณ (2547, หน้า 12) กล่าวว่า บุคคลในสังคมไทยยังขาดความรับผิดชอบต่ออยู่มาจําเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาความรับผิดชอบต่อเกิดขึ้นกับคนไทยทุกคนสถาบันทางสังคมทุกระดับทั้งครอบครัวสถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ส่วนอยู่ในฐานะที่จะต้องช่วยเหลือกันปลูกฝังความรับผิดชอบต่อคนไทยโดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังจะเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความรับผิดชอบต่อเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนในสังคมแต่ความรับผิดชอบต่อมิได้มีมาแต่เกิดหากแต่สามารถฝึกอบรมปลูกฝังให้กับคนในสังคมได้

ความรับผิดชอบต่อสังคมความหมายโดยรวมสรุปได้ว่า เป็นบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคมการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมรวมถึงการจริงจังให้ผู้อื่นปฏิบัติกิจกรรมเพื่อความเจริญของสังคมซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นได้โดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือบุคคลด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคมรวมถึงความรับผิดชอบต่อในการทำงานเพื่อประโยชน์แก่มนุษยชาติและสามารถก่อประโยชน์ให้แก่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมสามารถมองเห็นว่าอะไรเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของคนกลุ่มใหญ่และพร้อมจะแสดง เมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมากกระตุ้นโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปความรับผิดชอบต่อสังคม คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนที่ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากการแบ่งงานในกลุ่มทางการเรียนหรืองานในห้องเรียนจากหัวหน้าด้วยความพากเพียรพยายามละเอียดรอบคอบเอาใจใส่มีความซื่อสัตย์ตรงต่อเวลาขยันขันแข็ง และมีใจกว้างที่จะยอมรับผลของการกระทำที่เกิดขึ้นรวมทั้งพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติหน้าที่เพื่อการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. หลักแนวคิดในการสอนวิชาสุขศึกษา

ความมุ่งหมายเบื้องต้นของการสอนสุขศึกษาในโรงเรียน คือ การปรับปรุงพฤติกรรมทางด้านสุขภาพและความมุ่งหมายสุดท้ายก็คือการที่บุคคลหรือทุกๆ คนในโรงเรียนมีสุขภาพดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จึงมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดหลักการในการสอนสุขศึกษาไว้ ดังนี้

หลักเบื้องต้นในการสอนสุขศึกษาสรุปได้ดังนี้ (ศรีสุตา อนันต์เพชร, 2548, หน้า 36-37 อ้างถึงในสุชาติ โสมประยูรและเอมอัชฌา วัฒนบูรานนท์, 2543, หน้า 23-29)

1. การสอนสุขศึกษาควรเน้นเรื่องสุขภาพไปในลักษณะบวก (Positive) ไม่ใช่ลักษณะลบ (Negative)
 2. จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดในการสอนสุขศึกษา ได้แก่ ผู้เรียนมีสุขภาพดีมิใช่สอนเพื่อให้เด็กได้รับแต่เพียงความรู้เท่านั้น
 3. บทเรียนที่สอนนั้นควรคำนึงถึงภูมิหลังของเด็กเกี่ยวกับเรื่องความสนใจ ความต้องการและความสามารถด้วยเสมอ
 4. การสอนเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ดีนั้นควรจัดให้เด็กมีส่วนร่วมในบทเรียนหรือกระทำสิ่งต่างๆ ร่วมกัน
 5. จุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมการสอนใดๆ ก็ตามจะต้องมุ่งไปที่ผลของผู้เรียนจะพึงได้รับและจุดมุ่งหมายนั้นจะต้องได้รับการยอมรับจากเด็กว่าเป็นเป้าหมายเฉพาะตัวของเขา (Personal goal) ถ้าหากครูต้องการจะให้การเรียนรู้นั้นได้ผลอย่างแท้จริง
 6. กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอนควรจะต้องมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของเด็กผู้เรียนเสมอ
 7. ประสบการณ์ในการเรียนรู้จะได้ผลดีก็ต่อเมื่อเด็กผู้เรียนได้มองเห็นว่าประสบการณ์ที่เขาได้รับนั้นมีความสัมพันธ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์โดยทั่วไปทั้งหมดที่พบหรือจะพบในชีวิตจริงของเขาด้วย
 8. ครูควรช่วยให้นักเรียนรู้จักสรุปหลักเกณฑ์และสามารถนำเอาหลักเกณฑ์เหล่านั้นไปใช้กับประสบการณ์ใหม่ในด้านต่างๆ ของชีวิตประจำวันได้
 9. การเรียนรู้แบบบูรณาการหรือแบบผสมผสานมักได้ผลดีและมีการเรียนรู้คงทนอยู่ได้นาน
 10. การพัฒนาส่งเสริมสุขภาพนักเรียนจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ผลอย่างเต็มที่นอกเสียจากครูหรือผู้บริหารโรงเรียนจะได้สอดแทรกเรื่องสุขภาพต่างๆ เข้าไปผสมผสานในการดำรงชีวิตจริงของเด็กทั้งที่โรงเรียนที่บ้านและชุมชนด้วย
- หลักการเรียนการสอนสุขศึกษา

กรมวิชาการ (2544, หน้า 218) ได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาสุขภาพ
 ในโรงเรียนเด็กนั้นมีโอกาสเรียนรู้ด้วยกิจกรรมและประสบการณ์ ดังนั้นโรงเรียนจึงจำเป็นต้อง
 จัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่หลากหลายและกว้างขวางให้แก่เด็กโดยจัดการเรียน
 การสอนสุขศึกษา ดังนี้

1. การใช้วิธีสอนหรือกิจกรรมที่หลากหลายสอนวิชาสุขศึกษา
2. การเตรียมแผนการสอนและใช้สื่อสุขศึกษาที่เหมาะสม
3. การบูรณาการเนื้อหาสาระทางสุขภาพที่ผสมผสานเข้าไปในวิชาอื่น
4. การสอนสุขศึกษาโดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วม
5. การใช้สื่อการสอนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ที่หลากหลายประกอบการสอน
6. การใช้อุปกรณ์ประเภทเทคโนโลยีที่ทันสมัยประกอบการสอน
7. การใช้แหล่งวิชาการทางด้านสาธารณสุขในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อ
 การสอน
8. การพานักเรียนไปทัศนศึกษาหรือฝึกปฏิบัติงานนอกสถานที่ในชุมชน
9. การเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาบรรยายหรือสาธิตในบทเรียนที่เกี่ยวข้อง
10. การใช้การทดลองทางวิทยาศาสตร์สุขภาพเพื่อเสริมการสอน
 สุขศึกษา
11. การให้นักเรียนจัดทำโครงการทางด้านสุขภาพเพื่อเสริมการสอน
 สุขศึกษา
12. การสอนให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติในชีวิตจริงอย่าง
 ได้ผล
13. การวัดและประเมินผลการสอนสุขศึกษาตามวัตถุประสงค์ของ
 บทเรียน
14. การจัดนิทรรศการทางด้านสุขภาพให้สอดคล้องกับความต้องการ
 ของนักเรียน
15. การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรสุขศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพ
 ท้องถิ่น
16. การจัดสิ่งแวดล้อมและบริการสุขภาพให้เอื้ออำนวยต่อการสอนสุข
 ศึกษา

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าการเรียนการสอนสุขศึกษา คือ กระบวนการที่ครู และนักเรียนร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ทำให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจมีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอน ประกอบด้วยจุดประสงค์การเรียนรู้พฤติกรรมพื้นฐานของผู้เรียนวิธีการเรียนรู้การวัด และประเมินผล

2. จุดประสงค์ในการสอนวิชาสุขศึกษา

จุดประสงค์ในการเรียนการสอนสุขศึกษาเป็นแนวทางให้ครูจัดการเรียนรู้ และดำเนินการสอนอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และเป็นแนวทาง ให้ครูดำเนินการวัดและประเมินผลทางการเรียนหลังจากการสอนสิ้นสุดลงมีนักการศึกษา หลายท่านได้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

สุภี โรจนวิเชียร (2542, หน้า 10-11) กล่าวว่า การสอนสุขศึกษาต้องสอนให้ เด็กเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญของการ สอนสุขศึกษาไว้ 4 ข้อดังนี้

1. ความรู้ด้านสุขภาพ (Health knowledge) ได้แก่ การที่นักเรียนมีความรู้ และความเข้าใจในเนื้อหาวิชาการต่างๆ ของวิชาสุขศึกษาเพิ่มพูนขึ้นจากเดิม เช่น สอนเรื่อง การแปร่งฟันแล้วนักเรียนมีความรู้โดยสามารถอธิบายได้ว่าลักษณะของแปร่งสีฟันที่ดีเป็น อย่างไรสามารถเปรียบเทียบประโยชน์ของการแปร่งฟันและโทษของการไม่แปร่งฟันได้

2. ทศนคติด้านสุขภาพ (Health attitude) เป็นกระบวนการทางด้านจิตใจ ได้แก่ การที่นักเรียนมีทัศนคติหรือปฏิกิริยาในด้านความรู้สึกต่อเรื่องสุขภาพดีขึ้นหรือ เพิ่มพูนมากขึ้นกว่าเดิม เช่น หลังจากสอนเรื่องการแปร่งฟันแล้วนักเรียนเกิดความสนใจต่อ การแปร่งฟันโดยขอร้องให้ผู้ปกครองซื้อแปรงและยาสีฟันให้มีความนิยมชมชอบต่อฟันที่ ขาวสะอาด

3. การปฏิบัติด้านสุขภาพหรือสุขปฏิบัติ (Health practice) เป็นกระบวนการ ทางด้านร่างกายหรือการใช้กล้ามเนื้อได้แก่การที่นักเรียนได้กระทำหรือมีความสามารถใน เชิงปฏิบัติในสิ่งเกี่ยวกับสุขภาพหรือสวัสดิภาพอย่างถูกต้องและเหมาะสมดีขึ้นกว่าเดิม เช่น หลังจากสอนเรื่องการแปร่งฟันอย่างถูกต้องและนำวิธีการแปร่งฟันที่ถูกต้อง ไปใช้ใน ชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

4. ทักษะด้านสุขภาพ (Health skill) ได้แก่ การที่นักเรียนได้มีการปฏิบัติทางด้านสุขภาพหรือมีสุขปฏิบัติจนเกิดความชำนาญแคล่วคล่องว่องไวและเรียบร้อยมากขึ้นกว่าเดิมแสดงว่านักเรียนเกิดทักษะทางสุขภาพทักษะจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติภารกิจที่มีทักษะได้จะต้องลองพยายามกระทำด้วยตนเองหรือต้องลงมือกระทำจริง ๆ การย่ำซ้ำทวนจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยให้มีทักษะได้ดีขึ้น

จินตนา สรายุทธพิทักษ์ (2539, หน้า 5-6) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการสอนสุขศึกษาไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. ความรู้ด้านสุขภาพ (Health knowledge) หมายถึง การที่นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาสุขศึกษามากขึ้นกว่าเดิม เช่น หลังจากการสอนเรื่องโทษของบุหรี่แล้วนักเรียนมีความรู้และสามารถอธิบายได้ว่าบุหรี่มีสารพิษใดบ้างและสารพิษแต่ละชนิดเป็นอันตรายอย่างไรต่อสุขภาพ เป็นต้น

2. ทักษะทัศนคติด้านสุขภาพ (Health attitude) หมายถึง การที่นักเรียนมีทัศนคติหรือปฏิกิริยาในด้านความรู้สึกนึกคิดต่อเรื่องสุขภาพดีขึ้นกว่าเดิม เช่น หลังจากสอนเรื่องโทษของบุหรี่แล้วนักเรียนขอรับรองให้ผู้ปกครองเลิกบุหรี่หรือรังเกียจผู้สูบบุหรี่ เป็นต้น

3. การปฏิบัติทางด้านสุขภาพ (Health practice) หมายถึง การที่นักเรียนได้กระทำหรือมีความสามารถในเชิงปฏิบัติในเรื่องสุขภาพอย่างถูกต้องเหมาะสมกว่าเดิม เช่น หลังจากสอนเรื่องโทษของบุหรี่แล้วนักเรียนไม่สูบบุหรี่หรือเลิกสูบบุหรี่ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การสอนวิชาสุขศึกษานั้นมีจุดประสงค์ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพและเจตคติที่ดีจะช่วยทำให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการปฏิบัติดีขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในบทเรียนด้วยการฝึกปฏิบัติ

3. พฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ในวิชาสุขศึกษา

คุณลักษณะต่างๆ ของบุคคลซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมของการเรียนรู้นั้นมีมากมายหลายชนิดโดยจะสังเกตคุณลักษณะหรือพฤติกรรมดังกล่าวได้จากจุดประสงค์การสอนโดยนักวัดผลและนักจิตวิทยาได้จัดหมวดหมู่เพื่อเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

ทวีสิทธิ์สิทธิกร (2535, หน้า 26-32) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนออกเป็น 2 ประการ คือ

1. จุดประสงค์โดยทั่วไป (General objective)

2. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral objective) ซึ่งได้มาจากความคิดในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของเบนจามินเอสบลูม (Benjamin S. Bloom) ซึ่งแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 ด้านความรู้พุทธิพิสัยหรือพุทธิปัญญา (Cognitive domain)

2.2 เจตพิสัยหรือเจตคติ (Affective domain)

2.3 ทักษะพิสัยหรือการปฏิบัติ (Psychomotor domain)

พฤติกรรมทั้ง 3 ประเภทนี้ก็คือพฤติกรรมที่แสดงออก 3 ด้าน คือ ความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการปฏิบัติ (Proactive) ซึ่งเรียกกันย่อๆ ว่า K,A,P นั่นเอง

กรมวิชาการ (2546, หน้า 178-182) กำหนดการจัดการเรียนการสอน สุขศึกษาให้แก่ผู้เรียนครูต้องการให้เกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามผล การเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ 3 กลุ่ม คือ

1. ด้านความรู้หรือพุทธิพิสัย (Health knowledge) ซึ่งแยกตามระดับ ความรู้หรือความคิดได้ 6 ชั้น ดังนี้

1.1 ความรู้ความจำ (Knowledge)

1.2 ความเข้าใจ (Comprehension)

1.3 การนำไปใช้ (Application)

1.4 การวิเคราะห์ (Analysis)

1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis)

1.6 การประเมินค่า (Evaluation)

2. ทศนคติหรือเจตคติด้านสุขภาพ (Health attitude) เป็นพฤติกรรม ทางด้านความรู้สึกหรือด้านจิตใจมีอยู่ 5 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การรับรู้ (Receiving)

2.2 การตอบสนอง (Responding)

2.3 การเห็นคุณค่า (Valuing)

2.4 การจัดระบบ (Organization)

2.5 การสร้างนิสัย (Characterization)

3. การปฏิบัติทางด้านสุขภาพหรือสุขปฏิบัติ (Health practice) เป็นพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ 5 ชั้น ดังนี้

- 3.1 การเลียนแบบ (Imitation)
- 3.2 การลงมือปฏิบัติตามแบบ (Manipulation)
- 3.3 ปฏิบัติงานด้วยตนเอง (Precision)
- 3.4 ปฏิบัติงานอย่างชำนาญ (Articulation)
- 3.5 ปฏิบัติงานอย่างสร้างสรรค์ (Naturalization)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในวิชาสุขศึกษา ประกอบด้วย ความรู้เจตคติและด้านทักษะ

4. หลักการวัดและประเมินผลการสอนสุขศึกษา

กรมวิชาการ (2546, หน้า 233) ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนความประพฤติการสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปกับการประเมินการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษานั้นหมายถึงผู้สอนจะต้องวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ของผู้เรียนด้วยการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนจากหลายส่วนก่อนที่จะตัดสินใจให้ระดับผล การเรียนดังนั้นผู้สอนควรดำเนินการวัดและประเมินผลโดยคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

1. เน้นกระบวนการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียน (Formative Evaluation) และเพื่อการตัดสินผลการเรียน (Summative Evaluation) ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ทักษะ รวมทั้งคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์หรือตามปรัชญาของวิชาโดยให้ ความสำคัญทั้งความรู้คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการความรู้ตาม ความเหมาะสม
2. เน้นการนำผลการประเมินมาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนปรับปรุงการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนของตนและปรับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อความสำเร็จ ตามจุดหมายของหลักสูตร
3. เน้นการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกับกระบวนการ เรียนรู้ที่จัดให้ผู้เรียนตามสภาพจริงหรือใกล้เคียงสถานการณ์เป็นจริง (Authentic Learning or Assessment) สะท้อนความสามารถและการแสดงออกของผู้เรียน (Student Performance) อย่างชัดเจน
4. เน้นการบูรณาการการประเมินผลควบคู่ไปกับการสอนและกระบวนการ เรียนรู้ของผู้เรียนโดยประเมินจากคุณภาพของงานและกระบวนการทำงานของผู้เรียน

5. เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินส่งเสริมให้การประเมินตนเองประเมินโดยเพื่อนกลุ่มเพื่อนและประเมินโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของสิ่งที่ต้องการวัดและประเมินผล

กรมวิชาการ (2546, หน้า 234) กำหนดสิ่งที่ต้องการวัดและประเมินผล แบ่งออก 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความรู้ซึ่งมีความรู้เชิงเนื้อหาความรู้เชิงกระบวนการและความรู้เชิงบริบทตัวอย่างความรู้เชิงเนื้อหา เช่น พัฒนาการตามวัยของมนุษย์สาเหตุการเกิดโรค ความสำคัญของการพักผ่อนและนันทนาการหลักการดูแลสุขภาพ เป็นต้น ตัวอย่างความรู้เชิงกระบวนการ เช่น ระบบการทำงานของอวัยวะภายในร่างกายมนุษย์วิธีการจัดการกับอารมณ์และความเครียดวิธีการดำรงชีวิตเพื่อการมีสุขภาพที่ดี เป็นต้น ตัวอย่างความรู้เชิงบริบท เช่น การมีสติการรู้จักและเข้าใจตนเองการสื่อสารเกี่ยวกับสุขภาพข้อมูลสารสนเทศด้านสุขภาพความปลอดภัย เป็นต้น

2. ด้านทักษะ เช่น การเลือกบริโภคอาหารสุขภาพนิสัยการรับประทานอาหารและดูแลร่างกาย การจัดการกับอารมณ์และความเครียด การฝึกจิต เป็นต้น

3. ด้านคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การควบคุมอารมณ์ การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น การมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกภาพและสุขภาพดี มีภาวะการณืเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นต้น

5. วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

กรมวิชาการ (2546, หน้า 235-236) ได้กำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ควรใช้หลากหลายวิธีโดยพิจารณาตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ ดังนี้

1. การใช้แบบทดสอบชนิดต่างๆ ซึ่งมีทั้งแบบอัตนัยและปรนัยแบบทดสอบปรนัยที่นิยมกันมากได้แก่แบบถูก – ผิดแบบเลือกตอบแบบจับคู่และแบบเติมคำข้อดีของแบบทดสอบปรนัยคือสะดวกในการตรวจและประหยัดเวลาเป็นต้น

2. การสังเกตจากการปฏิบัติการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผู้สอนสามารถจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงได้มากมาย เช่น การปฐมพยาบาลการจัดการกับอารมณ์ ฯลฯ จากสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองที่กำหนดผู้สอนสามารถสังเกตวิธีการหรือ

ขั้นตอนการทำงานของผู้เรียนการแสดงออกของผู้เรียน เช่น ความสนใจและตั้งใจเรียน ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัยและการปรับตัวเข้ากับผู้อื่น เป็นต้น ปัจจุบันนิยมให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ค่อนข้างมาก โดยให้ปฏิบัติบ่อยครั้งเพื่อให้ผู้เรียนสร้างและสรุปองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

3. การสัมภาษณ์เป็นการสนทนาพูดคุยซักถามผู้เรียนทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการใช้ได้ทั้งในเรื่องความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมและการปฏิบัติรวมทั้งความรู้สึกและเจตคติ การสัมภาษณ์ที่ให้ประโยชน์มากกว่า คือ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเน้นสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และสัมภาษณ์ผู้ปกครองจะช่วยยืนยันหรือสนับสนุน ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนที่ได้จากวิธีการอื่นๆ ด้วยในการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการผู้สอนอาจมีเพียงประเด็นคำถามที่ต้องการเมื่อพูดคุยซักถามผู้เรียนหรือผู้ปกครองแล้วจึงมาบันทึกผลการสัมภาษณ์ในภายหลัง ในกรณีที่มีผู้เรียนจำนวนมากผู้สอนอาจใช้แบบสอบถามที่มีประเด็น เช่น เดียวกับการสัมภาษณ์โดยจัดกลุ่มคำตอบที่คาดว่าจะได้รับในกรณีเช่นนี้มีข้อเสีย คือ ผู้สอนไม่สามารถคาดเดาความรู้สึกหรือพฤติกรรมของผู้ตอบว่าจริงใจมากน้อยเพียงใดส่วนใหญ่ผู้สอนมีการสัมภาษณ์พูดคุยและซักถามผู้เรียนอย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้วตลอดเวลาแต่ไม่มีการบันทึกข้อมูลไว้ เป็นหลักฐานและเก็บไว้อย่างเป็นระบบ

4. การตรวจสอบผลงานเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด ผู้สอนควรมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำทั้งเป็นกลุ่มและรายบุคคลงานที่ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือทำมีหลายอย่างอาทิโครงการต่างๆ เช่น โครงการสร้างสื่อรณรงค์ การต่อต้านยาเสพติด โครงการสุขภาพฟันดี จัดทำวารสารสุขภาพ เป็นต้น ผลงานแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เรียนและพัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

ในการมอบหมายงานให้ผู้เรียนทำผู้สอนควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตกลงเลือกงานที่ทำ อธิบายลักษณะงานที่ทำให้ชัดเจนเน้นงานที่กระตุ้นหรือสร้างความสนใจของผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ และเป็นงานที่ให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้ความสามารถทักษะที่ต้องการงานที่สมควรมีหลายรูปแบบและผู้สอนควรติดตามการทำงานของผู้เรียนและให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

กล่าวโดยสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คะแนนที่นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังนักเรียนได้รับการเรียนการสอนด้วยคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา

ตามแนวคิดการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ โดยผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นตามทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความมีประสิทธิภาพของนวัตกรรมที่ใช้สอน และบ่งชี้ถึงพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

ประสิทธิผล

1. ความหมายของประสิทธิผล

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 667) ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลไว้ว่า หมายถึง ผลสำเร็จ ผลที่เกิดขึ้น

ดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index) หมายถึง ตัวเลขที่แสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนของผู้เรียนโดยการเทียบคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากคะแนนการทดสอบก่อนเรียนกับคะแนนที่ได้จากการทดสอบหลังเรียน และคะแนนเต็มหรือคะแนนสูงสุดกับคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนเรียน เมื่อมีการประเมินสื่อการสอนที่ผลิตขึ้นมาเรามักจะดูถึงประสิทธิผลทางการสอนและการวัดประเมินผลทางสื่อ นั้นตามปกติแล้วจะเป็นการประเมินความแตกต่างของค่าคะแนนใน 2 ลักษณะ คือ ความแตกต่างของคะแนนการทดสอบก่อนเรียนและคะแนนหลังเรียน

การวิจัยถ้าต้องการพิจารณาว่าแผนการเรียนหรือสื่อที่สร้างขึ้นยังมีคุณภาพก็สามารถพิจารณาได้โดยดูการพัฒนาการของนักเรียน คือ พิจารณาก่อนและหลังเรียนเรื่องใดๆ นักเรียนได้พัฒนาหรือมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้หรือไม่หรือเพิ่มขึ้นเท่าไรซึ่งอาจจะพิจารณาได้จากการคำนวณหาค่า t -test (Dependent Samples) หรือหาค่าดัชนีประสิทธิผล (เผชญิ กิจระการและสมนึก ภัททิยธน, 2545, หน้า 30-36)

1. การหาพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนโดยอาศัยการหาค่า t -test (Dependent Samples) เป็นการพิจารณาว่านักเรียนมีการพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้หรือไม่ โดยทำการทดสอบกับนักเรียนทุกคนก่อนเรียน (Pretest) และหลังเรียน (Posttest) แล้วนำมาหาค่า t -test (Dependent Sample) หากมีนัยสำคัญทางสถิติก็ถือว่านักเรียนกลุ่มที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา มีการพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างเชื่อถือได้

2. การหาพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนโดยอาศัยการหาค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index : E.I.) มีสูตร ดังนี้

$$\text{หรือ E.I.} = \frac{P2 - P1}{\text{Total} - P1}$$

เมื่อ P1	แทน ผลรวมของคะแนนก่อนเรียนทุกคน
P2	แทน ผลรวมของคะแนนหลังเรียนทุกคน
Total	แทน ผลคูณของจำนวนนักเรียนกับคะแนนเต็ม

การวิเคราะห์หาประสิทธิผลของสื่อ วิธีสอน หรือนวัตกรรม

ในการวิเคราะห์สื่อการสอน หรือวิธีสอน หรือนวัตกรรม ที่พัฒนาขึ้นมี ประสิทธิภาพ (Effectiveness) เพียงใดก็นำสื่อที่พัฒนาขึ้นนั้นไปทดลองใช้กับผู้เรียนที่อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับที่ออกแบบมา แล้วนำผลจากการทดลองมาวิเคราะห์หาประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถในการให้ผลอย่างชัดเจน แน่นนอน ซึ่งนิยมวิเคราะห์และแปลผล 2 วิธี (บุญชม ศรีสะอาด, 2546, หน้า 157-159)

วิธีนี้เป็นการเปรียบเทียบระหว่างจุดเริ่มต้นกับจุดสุดท้าย เช่น ระหว่าง ก่อนเรียนกับหลังเรียนเพื่อเห็นพัฒนาการหรือความมั่งคั่ง ผู้วิจัยจะต้องสร้างเครื่องมือ วัดในตัวแปรที่สนใจศึกษา เช่น แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นเครื่องมือที่ สร้างขึ้นเพื่อวัดผลการเรียนรู้ จะต้องสร้างให้ครอบคลุมจุดประสงค์ เนื้อหาสาระที่เรียน หรือคุณลักษณะที่มุ่งวัด สร้างไว้ล่วงหน้าเมื่อก่อนจะเริ่มสอนหรือเริ่มทดลองก็จะนำ แบบทดสอบหรือเครื่องมือดังกล่าวมาวัดกับผู้เรียน เรียกว่าการทดสอบก่อนเรียนหรือก่อน ทดลอง (Pre-test) และหลังจากเรียนเรื่องนั้นจบแล้ว ก็นำแบบทดสอบชุดเดิมมาทดสอบ กับผู้เรียนกลุ่มเดิม (Post-test) นำผลการทดสอบทั้งสองครั้งมาเปรียบเทียบกันโดยเขียน คะแนนหลังเรียนไว้ก่อนคะแนนก่อนเรียน จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ การพิจารณารายบุคคล และการพิจารณารายกลุ่ม

ผู้วิจัยได้เลือกใช้สูตรการหาประสิทธิผลสูตร E.I. (Effectiveness Index) (เฟซิญ กิจระการ, 2546, หน้า 3) ดังกล่าวมาข้างต้นเพื่อใช้ในการคำนวณหาประสิทธิผล ของแผนการจัดการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุปดัชนีประสิทธิผล หมายถึง เป็นค่าเฉลี่ยที่สามารถบอกได้ว่า นวัตกรรมที่นำมาจัดการเรียนรู้มีคุณภาพผ่านเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 50 หรือไม่ และแสดงถึงพัฒนาการทางการเรียนของนักเรียน โดยสามารถหาได้จากการนำเอาคะแนน สอบก่อนเรียนและคะแนนสอบหลังเรียนมาหาค่าเฉลี่ยตามสูตร

บริบทการจัดการเรียนรู้รายวิชาสุขศึกษาของโรงเรียนบ้านตาตวง

โรงเรียนบ้านตาตวงมีบริบทของวิชาสุขศึกษาเหมือนกับหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยได้มีการจัดการเรียนการสอน ตามหลักของ กระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นบริบทของรายวิชาสุขศึกษาจึงคล้ายกับหลักสูตรที่กระทรวง บัญญัติไว้

1. สภาพปัญหา

เด็กนักเรียนที่มีความเสี่ยงในเรื่องมีเพศสัมพันธ์ก่อนวันอันควร ซึ่งปัญหา ดังกล่าว เป็นปัญหาที่มีจำนวนนักเรียนในกลุ่มเสี่ยงสูงที่สุด ข้อมูลได้มาจากระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านตาตวง ในปีการศึกษา 2555 สาเหตุดังกล่าวเกิดจาก นักเรียนขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิชาสุขศึกษาทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องเพศเท่าที่ควร ขาดทักษะการคิดวิเคราะห์เหตุและผลในสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำ ไม่มีทักษะในการ ดำรงชีวิต ทำให้เด็กมีอัตราการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรเพิ่มมากขึ้นและเป็นปัญหาทาง สังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาการจัดการเรียนการ สอนกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษา ของโรงเรียนบ้านตาตวงที่ผ่านมา ประการแรก จำนวนครูกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษามีเพียง 2 คน มีครูที่จบสาขาสุขศึกษาโดยตรง เพียง 1 คน ประการที่สอง สื่อการเรียนการสอนมีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อจำนวน นักเรียน อีกทั้งวิชาสุขศึกษาในความคิดของนักเรียนมีจำนวนหน่วยกิตเพียง 0.5 หน่วยกิต ไม่สามารถนำไปปรับผลการเรียนได้ ประการสุดท้ายนักเรียนอายุที่จะเรียนเนื้อหาที่ เกี่ยวกับเพศศึกษา

2. จุดที่ควรพัฒนา

ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โรงเรียนควรจัดหาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนให้ ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ความสามารถทางด้าน การคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ ความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ที่ดี ครูควรได้รับการพัฒนาด้านเทคนิค การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญรวมทั้งด้าน เทคนิคการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ ในการนิเทศ กำกับ ติดตามผลอย่างสม่ำเสมอและนักเรียนยังขาดการพัฒนาทางด้าน ทักษะชีวิต ซึ่งเป็นที่สำคัญอย่างยิ่งในการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน แล้วยังเป็นเกราะป้องกัน ที่ดีที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวกับคู่มือ

อนุชิต เชนงำเนียร (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง คู่มือการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะคนดีของนักเรียนนักศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนาคู่มือ ในการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีให้นักเรียนนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพทุกสาขาวิชาตามนโยบายของกรมอาชีวศึกษาและนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ได้คู่มือการพัฒนาและเสริมสร้างคุณลักษณะคนดีของนักเรียนนักศึกษา สังกัดกรมอาชีวศึกษาในรูปแบบของการจัดกิจกรรมตามโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของนักเรียนนักศึกษา 3 แผนงาน คือ แผนงาน 1) โครงการเสริมสร้างบุคลิกภาพและความรับผิดชอบต่อสังคม แผนงาน 2) โครงการเสริมสร้างจรรยาบรรณวิชาชีพ แผนงาน 3) โครงการเสริมสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

ณัฐมน พันธุ์ชาติตรี (2547, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การสร้างคู่มือการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมโฮมรูม สำหรับนักเรียนระดับประกาศนียบัตร (ปวช.) ชั้นปีที่ 1 โรงเรียนพณิชยการราชดำเนินธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมโฮมรูมเพื่อพัฒนาผู้เรียนมีระเบียบวินัยด้านการแต่งกายและความรับผิดชอบด้านการเรียนเพิ่มมากขึ้นและคู่มือการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้กิจกรรมโฮมรูมสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยด้านการแต่งกายและความรับผิดชอบด้านการเรียนของผู้เรียนได้

กิริติกานต์ พุทธร่วม (2549, บทคัดย่อ) ได้วิจัยศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรม สำหรับนักเรียนโรงเรียนเทศบาล 3 (เทศบาลสงเคราะห์) จังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นคู่มือสำหรับครูผู้สอนได้ศึกษาและใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านความซื่อสัตย์ 2) ด้านความประหยัด และ 3) ด้านความกตัญญู และผู้บริหารได้ใช้เป็นแนวทางในการนิเทศ กำกับ และติดตามการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียน ในการจัดทำคู่มือครั้งนี้ได้ดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยการค้นคว้าจาก หนังสือ เอกสารงานวิจัยและคู่มือต่างๆ และเขียนโครงร่างของคู่มือ ขั้นตอนที่ 2 จัดทำเนื้อหาสาระของคู่มือ ขั้นตอนที่ 3 ประเมินความเหมาะสมของคู่มือ โดยผู้เชี่ยวชาญ 20 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 5 คน ศึกษานิเทศก์ 5 คน และครูผู้สอน 10 คน เป็นผู้ประเมิน ผลการศึกษา

ได้คู่มือซึ่งมีเนื้อหา ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ความรู้พื้นฐานสำหรับครูผู้จัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตอนที่ 2 บทบาทของผู้บริหารและครูในการจัดคู่มือการจัดกิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตอนที่ 3 กิจกรรมสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจำนวน 8 กิจกรรม ผลการประเมินความเหมาะสมในการนำคู่มือไปใช้ ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า โดยภาพรวมคู่มือนี้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 4.05, S.D. = .64)

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนทักษะชีวิต

2.1 งานวิจัยในประเทศ

เมธาวีอุดมธรรมานุกภาพ (2545, หน้า 64-66) ได้วิจัยผลของการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาตนด้านความฉลาดทางอารมณ์ (ดีเก่งมีสุข) ตามแนวคิดของกรมสุขภาพจิตด้วยโปรแกรมฝึกทางจิตวิทยาในกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิตจำนวน 40 คน ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาที่เข้าร่วมการเรียนรู้ทักษะชีวิตมีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ในแต่ละด้านสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมการฝึก

ปิยวรรณ กุมภีรัตน์ (2546, หน้า 55-56) กล่าวถึงกรมสุขภาพจิต กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงกลาโหม องค์การพัฒนาเอกชนและกระทรวงมหาดไทย จัดทำคู่มือวิทยากรฝึกอบรมทักษะชีวิตเพื่อการป้องกันโรคเอดส์ด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้กำหนดแผนการสอนเรื่องเจตคติและพฤติกรรมทางเพศของวัยรุ่นเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นชายและหญิงดังนี้ เด็กชายมีประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกส่วนหนึ่งโดยการเที่ยวผู้หญิงบริการเพื่อนชวนหรือหลอกเพื่อนไปมีเพศสัมพันธ์ประสบการณ์ทางเพศวัยรุ่นชายอีกส่วนหนึ่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนโดยที่วัยรุ่นจำนวนมากเริ่มมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับเพื่อนหญิงซึ่งเชื่อว่ามีความสามารถทางเพศเป็นการแสดงความป็นชายและเป็นเพราะความใกล้ชิดกับความต้องการทางเพศชักนำไปสำหรับวัยรุ่นหญิงมีประสบการณ์ทางเพศครั้งแรกกับเพื่อนหรือคนรักโดยไม่คาดคิดมาก่อนล่วงหน้าเช่นระหว่างไปเที่ยวไปตีหนังสือด้วยกันที่บ้านโดยมักเป็นฝ่ายให้ถูกกระทำให้จำยอมโดยไม่ตระหนักว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ใกล้ชิดและความใกล้ชิดเพื่อนชายมักไปสู่การมีเพศสัมพันธ์พบว่าวัยรุ่นชายจะมีความสุขทางเพศขณะวัยรุ่นหญิงจะมีความรู้สึกเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจเช่นกลัวพ่อแม่รู้กลัวแฟนจะไม่รับผิดชอบนอกจากนี้กลัวการตั้งครรภ์และกลัวการตั้งครรภ์ทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์กับคนรักในการมีเพศสัมพันธ์ครั้งต่อๆ มาเด็กชายจะคิดว่าเป็นการมีความสุขทางเพศด้วยกันขณะที่เด็กหญิงมักคิดว่าป็นข้อผูกพันจะรับผิดชอบซึ่งกันและกัน

กมลรัตน์ วัชรินทร์ (2547, หน้า 47-64) ได้สร้างและพัฒนาแบบวัดทักษะชีวิตสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 680 คน ผลการสร้างและพัฒนาพบว่าได้แบบวัดทักษะชีวิต จำนวน 84 ข้อ โดยใช้วัด 9 องค์ประกอบ คือ ด้านความคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสารการตัดสินใจและการแก้ปัญหา การจัดการกับอารมณ์และความเครียดวัดโดยใช้แบบปรนัยเลือกตอบ จำนวน 34 ข้อ และด้านการตระหนักรู้ในตนเองเห็นใจผู้อื่นความภูมิใจในตนเองความรับผิดชอบต่อสังคมวัดโดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 50 ข้อ แบบวัดที่สร้างขึ้นมีอำนาจจำแนกมีความตรงตามทฤษฎีและมีความเที่ยงทั้งฉบับ 0.92 เกณฑ์ปกติทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จัดเสนอในรูปคะแนนมาตรฐานในแต่ละองค์ประกอบและตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์

ถวิล โปโสภา (2547, หน้า 108-109) ได้ศึกษาผลของการฝึกทักษะชีวิตเพื่อป้องกันสารเสพติดด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านเหล่าจันทน์หนองทุ่ม อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่โปรแกรมการฝึกทักษะชีวิต จำนวน 12 แผน และแบบสอบถามวัดทักษะชีวิต 3 ด้าน จำนวน 10 ตอน การทดสอบสมมติฐานใช้วิลคอกซอนและแมนวิทนียูผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกทักษะชีวิตด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีทักษะชีวิตด้านพุทธิพิสัยหลังการฝึกอยู่ในระดับดี ด้านพุทธิพิสัยอยู่ในระดับดีมาก และด้านทักษะพิสัยอยู่ในระดับดีมาก มีทักษะชีวิตในการป้องกันสารเสพติดและการป้องกันตนเองดีกว่าก่อนฝึกและดีกว่ากลุ่มที่จัดการเรียนการสอนตามปกติ

นพวรรณ วงศ์วิชัยวัฒน์ (2547, หน้า 105-107) ได้พัฒนาทักษะชีวิตในการปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากปัญหาสังคมโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะชีวิตเจตคติพฤติกรรม การปฏิบัติตนให้รอดพ้นจากปัญหาสังคมทั้ง 4 ปัญหา ได้แก่ ยาเสพติดเพศวัยรุ่นนิยมนิยมและอินเตอร์เน็ตของนักเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองจากแบบบันทึกผลการเรียนรู้และการนำทักษะชีวิตไปประยุกต์ใช้ของนักเรียนนั้นนักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสนใจรู้สึกสนุกสนานกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่นนอกจากนี้นักเรียนสามารถนำความรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อป้องกันปัญหาสังคมทั้ง 4 ปัญหาซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองพร้อมทั้งนำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลือและแนะนำผู้อื่นอีกด้วย

ถนอมศักดิ์ ทองอิสระ (2548, หน้า 64-69) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อทักษะชีวิตของนักเรียนกลุ่มทดลองและหลังเสร็จสิ้นการทดลอง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชาติตระการวิทยา จังหวัดพิษณุโลกที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มเพื่อการพัฒนาทักษะชีวิต และแบบวัดทักษะชีวิต เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ จำนวน 200 ข้อ แบ่งเป็น 12 ด้าน คือ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเห็นใจผู้อื่น ความภูมิใจในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ การจัดการอารมณ์ การจัดการกับความเครียด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองทั้ง 20 คน มีทักษะชีวิตสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จุฑามณี นิลผาย (2550, หน้า 78) ได้ศึกษาองค์ประกอบด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สังกัดกองการศึกษาสงเคราะห์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสำคัญซึ่งครูและผู้บริหารสถานศึกษาตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาควรมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาด้านการเสียสละต่อส่วนรวมให้มากที่สุดและควรส่งเสริมคุณธรรมควบคู่กับการให้ความรู้ทางการศึกษาและนำข้อมูลที่ได้ในการวิจัยไปพัฒนาปรับปรุงความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในชั้นอื่นๆ ต่อไป

อัญชลี ภูมิจันทร์ (2554, บทคัดย่อ) ได้สนใจที่จะนำทักษะชีวิตมาประยุกต์ใช้ในการจัดโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อให้ความรู้เรื่องการป้องกันการใช้เพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและเสริมสร้างทักษะให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งภายหลังกิจกรรมพบว่ากลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Gilchrist and others (1987, pp. 83-84) ได้ศึกษาผลของการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับทักษะชีวิต (Life Skills Counseling) เพื่อป้องกันปัญหาต่างๆ ในวัยรุ่นซึ่งในที่นี้จะศึกษาถึงพฤติกรรมที่เป็นปัญหา 4 เรื่องด้วยกัน คือ การระมัดระวังในเรื่องการใช้เพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจการใช้ยาเสพติดหรือการดื่มเครื่องดื่มที่มี

แอลกอฮอล์การสูบบุหรี่และปัญหาความเครียดและการถูกทอดทิ้งจากสังคมในมารดาที่เป็นวัยรุ่นผลการศึกษา พบว่า การให้คำปรึกษาด้านทักษะชีวิตสามารถที่จะลดปรับเปลี่ยนหรือป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในวัยรุ่นคือการป้องกันการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจการลดความเครียดและการถูกสังคมทอดทิ้ง

Morganett (1994, Web Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตโดยการจัดเป็นกิจกรรมการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาจากการศึกษาการจัดกลุ่มเพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการพัฒนาทักษะทางสังคมและทักษะชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่เบื้องหลังของการสร้างสุขภาพจิตให้เด็กนักเรียน

Smith (2005, Web Site) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของการบริการกลุ่มโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและการเสริมสร้างทักษะสังคมโดยผู้วิจัยเชื่อว่าพฤติกรรมของวัยรุ่นหญิงมีผลกระทบต่อความสามารถในอนาคตของวัยรุ่นทำให้บางคนไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตอัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้น กลุ่มวัยรุ่นตั้งครรภ์ก่อนแต่งงานและดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพิ่มขึ้น โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างได้นำพยาบาลมาให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตัวเองของวัยรุ่นหญิงจากสิ่งเหล่านี้การวิจัยได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและทักษะสังคมของกลุ่มตัวอย่างหลังจากการดำเนินการของโรงเรียนกับกลุ่มตัวอย่างนักเรียน จำนวน 37 คน จากโรงเรียนในภาคตะวันตกเฉียงใต้ในเวลา 10 สัปดาห์ โดยการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มโดยใช้แบบวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่าของโรเซนเบิร์ก (Rosenberg's Self-Esteem) และแบบสอบถามพฤติกรรมส่วนบุคคลผลการศึกษา พบว่า ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและทักษะทางสังคมมีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับกลางและมีแนวโน้มไปในทางบวก

Erik (2005, pp. 366-377) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่มีความสามารถทางปัญญาต่ำและปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่ำจากการศึกษา พบว่า พฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นมีอิทธิพลต่อความสามารถทางสติปัญญาโดยนักเรียนที่มีความสามารถทางปัญญาต่ำจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่ำ นอกจากนี้ยัง พบว่า สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนโดยนักเรียนที่มีความสามารถทางสติปัญญาต่ำสามารถปรับตัวให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสูงขึ้นหากได้รับการพูดคุยและมีการโต้ตอบกับเพื่อน ๆ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะชีวิตสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนทักษะชีวิตเป็นกลวิธีที่สำคัญที่จะช่วยให้วัยรุ่นหรือเยาวชนสามารถที่จะเผชิญกับ

สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และค่านิยมต่างๆ ซึ่งการมีทักษะชีวิตจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้วัยรุ่นหรือเยาวชนเข้มแข็งสามารถที่จะพัฒนาปรับปรุงตัวเองให้อยู่ในสถานการณ์ที่ย่างยากได้และช่วยให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีได้อีกทั้งการนำแนวคิดของทักษะชีวิตมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยต่างๆ ได้ผลการศึกษาในทำนองเดียวกันว่าทักษะชีวิตเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือให้บุคคลเกิดแนวทางปัญญาสามารถที่จะต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ด้วยตนเองมีความสามารถปรับตัวและมีพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องในการที่จะเผชิญกับสิ่งท้าทายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ

3.1 งานวิจัยในประเทศ

พระมหาจำลอง พรหมแสน (2545, หน้า 40) ได้วิจัยผลการสอนแบบโยนิโสมนสิการต่อการสวดหาเหตุปัจจัยโดยใช้เครื่องมือในการวิจัย 2 ชนิด คือ แผนการสอนแบบโยนิโสมนสิการจำนวน 4 แผน แบบวัดการคิดสวดหาเหตุปัจจัยจำนวน 4 ชุดซึ่งประกอบไปด้วย เรื่องจักรกรรม 4 ประการ ทิฏฐธรรมมีกัตถะ 4 สัปปริสธรรม 7 และมรรคมงคล 8 รวม 60 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที่ซึ่งผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการคิดก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้ก่อนและหลังเรียนค่าเฉลี่ยของคะแนนคิดสวดหาเหตุปัจจัยของนักเรียนอยู่ในขั้นของการคิดเดียวกันคือขั้นของการคิดที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดเหตุการณ์แต่ค่าเฉลี่ยของคะแนนการคิดหลังเรียนของนักเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนการเรียน

เมตตา สิงห์กระโจม (2545, หน้า 62) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านลาดใหญ่อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ นักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความฉลาดทางอารมณ์สูงวกว่าก่อนได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการมีความฉลาดทางอารมณ์สูงวกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกการคิดแบบโยนิโสมนสิการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สายพิน มีสุข (2545, หน้า 76-79) ได้ศึกษาผลการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้าง

เสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการตัดสินใจหลังการได้รับการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

มาลินี แก้วเงิน (2546, บทคัดย่อ) ได้วิจัยการสร้างแบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เรื่อง หลักธรรมในรายวิชา 048 พระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี จังหวัดลพบุรี ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนโดยการใช้แบบฝึกกิจกรรมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีเรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นักเรียนที่เรียนโดยการใช้แบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการมีการพัฒนาทักษะการคิดหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จากผลการวิจัยที่ได้สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้สรุปได้ว่า การใช้แบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการเรื่องหลักธรรมมีผลทำให้นักเรียนมีการพัฒนาทักษะการคิดสูงขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการใช้แบบฝึกกิจกรรมมีผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงเหมาะสมที่จะนำไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

นิตดา ธรรมวงศ์ผล (2547, หน้า 142) ได้วิจัยผลการสอนแบบไตรสิกขาที่มีต่อการคิดแบบโยนิโสมนสิการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมในรายวิชา 0412 พระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสีกัน (วัดนานันท์อุปถัมภ์) กรุงเทพมหานคร ผลปรากฏว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีความกระตือรือร้นในการเรียนเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยมากขึ้นเพราะมีกิจกรรมที่นักเรียนแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยฝึกให้นักเรียนมีความอดทนรับผิดชอบเสียสละและมีความสามัคคีในหมู่คณะเป็นการเป็นการสอนที่ฝึกจิตให้สงบส่งผลดีต่อการเรียนการสอนและอบรมคนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นการสอนที่ฝึกให้นักเรียนคิดวิเคราะห์พิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลซึ่งช่วยให้นักเรียนเป็นผู้มีเหตุผลมีความรอบคอบและมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้นนักเรียนรู้จักคิดอย่างมีความมุ่งหมายมีเหตุผลมากขึ้นนักเรียนคุมกายวาจาในชั้นดีสมาธิแล้วยังสามารถคุมในชั้นปฏิบัติตนให้มีความสุขได้อย่างดี

อุไรลักษณ์ พินทอง (2550, หน้า 65) ได้วิจัยการพัฒนาการคิดแก้ปัญหาโดยใช้โปรแกรมฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 จังหวัดขอนแก่นจำนวน 16 คน พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาการคิดแก้ปัญหาหลังการทดลองมีคะแนนการคิดแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งระดับ .01

สายพิน มีสุข (2545, หน้า 76-79) ได้ศึกษาผลการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการตัดสินใจหลังการได้รับการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .01 ตามลำดับ

มาลินี แก้วเงิน (2546, บทคัดย่อ) ได้วิจัยการสร้างแบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการเรื่องหลักธรรมในรายวิชา ส 048 พระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับนาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 1 วิทยาลัยนาฏศิลป์บุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้แบบฝึกกิจกรรมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องหลักธรรมสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีเรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นักเรียนที่เรียนโดยใช้แบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการมีการพัฒนาทักษะการคิดหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 จากผลการวิจัยที่ได้สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้สรุปได้ว่าการใช้แบบฝึกกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบโยนิโสมนสิการเรื่องหลักธรรมมีผลทำให้นักเรียนมีการพัฒนาทักษะการคิดสูงขึ้นและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการใช้แบบฝึกกิจกรรมมีผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจึงเหมาะสมที่จะนำไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

อุไรลักษณ์ พินทอง (2550, หน้า 65) ได้วิจัยการพัฒนาการคิดแก้ปัญหาโดยใช้โปรแกรมฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 จังหวัดขอนแก่น จำนวน 16 คน พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมฝึกวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาการคิดแก้ปัญหาหลังการทดลองมีคะแนนการคิดแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งระดับ .01

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิกการ ก่อให้เกิดผลดีภายในกลุ่มนักเรียนเกิดการทำกิจกรรมกลุ่มและระหว่างกลุ่มทำให้มี แรงจูงใจในการเรียนนักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรม การเรียนการสอนมากขึ้นช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการ โดยเฉพาะด้านการคิดวิเคราะห์ซึ่งจะ เกิดในขั้นตอนที่นักเรียนในกลุ่มช่วยกันระดมความคิดเพื่อจะหาทางแก้ไขปัญหาในกิจกรรม การเรียนรู้ เมื่อนักเรียนเกิดการเรียนรู้แล้วก็จะมีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายใน กลุ่มตามมานั้นก็คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม ในที่สุดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ก็จะมีสูงขึ้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม

4.1 งานวิจัยในประเทศ

อนุชิต งามขจรวิวัฒน์ (2549, หน้า 51) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อ สังคมของนักศึกษาอาชีวศึกษาศึกษาการณิจังหวัดปัตตานี พบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษาที่มี เพศต่างกันมีความรับผิดชอบต่อสังคมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 เป็นการ ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งนี้ เป็นเพราะว่าเพศหญิงมีลักษณะอ่อนโยนมีความรับผิดชอบต่อ สังคมมากกว่าเพศชายและนักศึกษาอาชีวศึกษาที่มีอายุต่างกันมีความรับผิดชอบต่อสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งนี้ เพราะว่านักศึกษาที่มีอายุเพิ่มมากขึ้นมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นตามอายุเพราะว่า ได้รับประสบการณ์การรับรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น

ดุสิต อุทิศพงษ์ (2547, หน้า 91) ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความรับผิดชอบต่อ สังคมสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น พบว่า โมเดลตาม กรอบแนวคิดที่ตั้งไว้ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน คือ 1) ความรับผิดชอบต่อ ครอบครัว 2) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน 3) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา 4) ความ รับผิดชอบต่อชุมชนและ 5) ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติจะเห็นว่าพฤติกรรมความ รับผิดชอบต่อสังคมเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมและผ่านกระบวนการขัดเกลาของแรงกระตุ้น ทางสังคมซึ่งเริ่มมีพัฒนาการจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ขยายไปสู่สังคมที่ซับซ้อน มากขึ้น ได้แก่ สังคมโรงเรียนสังคมมหาวิทยาลัยและสังคมประเทศชาติ

สุภา เลี้ยวภาวะสุวรรณ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อ สังคมของผู้สื่อข่าววิทยุกรมประชาสัมพันธ์พบว่าผู้สื่อข่าวส่วนใหญ่เป็นเพศชายมี การศึกษาในระดับปริญญาตรีในส่วนของภรรยาหรือสามีมีเรื่องสิทธิมนุษยชนผู้สื่อข่าวมีความรู้

สูงสุดมีความรู้ต่ำสุดในเรื่องการนำเสนอข่าวด้านวัฒนธรรมส่วนในเรื่องความคิดเห็นต่อประโยชน์ของแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้สื่อข่าวพบว่าผู้สื่อข่าวเห็นด้วยกับองค์การที่มีการดำเนินการโดยมีความรับผิดชอบต่อสังคมและในเรื่องการช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเองมีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมมีความชัดเจนที่สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมจริยธรรมให้กับผู้ปฏิบัติงานด้านข่าวในการปฏิบัติงานที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนใหญ่จะมีในระดับสูงสุดสำหรับในทางปฏิบัติผู้สื่อข่าวควรยึดแนวทางการปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณในวิชาชีพสื่อมวลชนอย่างเคร่งครัด

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมนั้นสามารถพัฒนาได้จากวิธีการจัดการเรียนรู้กระบวนการสอนหรือเทคนิคการสอนที่หลากหลายเพียงแต่วิธีการจัดการเรียนรู้ต้องมุ่งเน้นให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงหรือมีส่วนร่วมเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติโดยมีผู้คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้ผู้วิจัยคาดหวังว่าคู่มือการจัดการเรียนรู้ที่สร้างและพัฒนาขึ้นจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยเช่นเดียวกับวิธีที่กล่าวมา

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางอารมณ์

5.1 งานวิจัยในประเทศ

อักษรา ศิลป์สุข (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลการใช้ชุดกิจกรรมที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านปลงสนุก จังหวัดลำปางเพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านปลงสนุก จำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า ความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อนและหลังทดลองใช้ชุดกิจกรรม หลังการทดลองใช้ชุดกิจกรรมมีความฉลาดทางอารมณ์ในด้านดี ด้านเก่งและด้านสุข ที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตรุณี ร่องสุวรรณ (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาความฉลาดทางอารมณ์กับความสามารถทางสมองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความฉลาดทางอารมณ์ในด้านการตระหนักรู้ของตนเอง การควบคุมตนเอง การสร้างแรงจูงใจ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทักษะทางสังคม และความสามารถทางด้านภาษา ปริมาณ การคิดอย่างมีเหตุผล การรับรู้ การมองเห็น

ความสัมพันธ์ ความจำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมและจำแนกตามเพศ เปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์และความสามารถทางสมองระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พร้อมทั้งหาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์ในแต่ละด้านกับความสามารถทางสมองในด้านต่างๆ 5 ด้าน และแบบทดสอบความสามารถทางสมองทั้ง 6 ด้าน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดแพร่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 จำนวน 376 คน ผลการวิจัยพบว่า ความฉลาดทางอารมณ์และความสามารถทางสมองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า แสดงให้เห็นว่า ความฉลาดทางอารมณ์ สามารถพัฒนาความสามารถทางสมองได้

ชัยญา บัวประเสริฐ (2546, หน้า 57) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการใช้กิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำพบว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นหลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมีความฉลาดทางอารมณ์ไม่เพิ่มขึ้นหลังจากได้รับการให้ข้อเสนอแนะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและนักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความฉลาดทางอารมณ์เพิ่มขึ้นมากกว่านักเรียนที่ได้รับการให้ข้อเสนอแนะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุภารัตน์ ท้าวบุญชู (2546, หน้า 114) ได้ทำการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส 018 พระพุทธศาสนาและความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนด้วยชุดกิจกรรม 4 MAT และการสอนแบบไตรสิกขาพบว่านักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ส 018 พระพุทธศาสนามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกันและความฉลาดทางอารมณ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ .01

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสรุปได้ว่าการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์มีคุณประโยชน์มากมายในการเสริมสร้างพัฒนาการด้านอื่นๆ ตลอดจนพัฒนาการทางสมอง ด้านการคิดวิเคราะห์ ไปจนถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยจึงได้นำเอาความฉลาดทางอารมณ์มาเป็นตัวแปรจัดประเภทเพื่อจะพิสูจน์สมมติฐานที่ว่า การคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบต่อสังคม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนที่มีความฉลาดทางอารมณ์ต่างกัน หลังได้รับการเรียนการสอนด้วยคู่มือการเรียนรู้อุทิศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาตามแนวคิดการสอนทักษะชีวิต

ร่วมกับหลักแนวคิดโยนิโสมนสิการแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นข้อมูลในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูหรือผู้ที่สนใจต่อไป

5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Sutarso, et al. (1996, Abstract) ได้ศึกษาผลของเพศและเกรดเฉลี่ยที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ โดยใช้แบบสำรวจความฉลาดทางอารมณ์ EO-i กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนระดับอาชีวะ จำนวน 138 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์หัพหุตัวแปร มีตัวแปรตามคือ ความฉลาดทางอารมณ์ 3 องค์ประกอบ คือ เพศและเกรดเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่า เพศมีผลต่อความฉลาดทางอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพศหญิงมีคะแนนด้านการช่วยเหลือผู้อื่นและการรับรู้ตนเองสูงกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่มีความแตกต่างระหว่างเพศต่อองค์ประกอบด้านการจัดการทางอารมณ์ ส่วนผลของเกรดเฉลี่ยที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ทั้ง 3 องค์ประกอบแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

Graves (1999, pp. 2399 – B) ได้ศึกษาความฉลาดทางอารมณ์และความสามารถทางสมอง การพยากรณ์การปฏิบัติกิจกรรมที่ได้รับการกระตุ้นด้วยสิ่งเร้า โดยมีคำถามสำคัญในการวิจัย คือ 1) ความฉลาดทางอารมณ์เป็นประเภทเดียวกับความสามารถทางสมองหรือเป็นองค์ประกอบหรือเป็นโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ 2) ความฉลาดทางอารมณ์สามารถทำนายพฤติกรรมในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ความฉลาดทางอารมณ์จะสามารถอธิบายวิธีวัดความสามารถทางสมองที่มีลักษณะเฉพาะส่วนหรือจะมีวิธีอื่นที่ทำนายได้ กลุ่มตัวอย่างเป็นลูกจ้างจำนวน 150 คน (เป็นผู้หญิงร้อยละ 50) ตอบแบบทดสอบ 2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับแรก คือ แบบทดสอบบุคลิกกรของ Wonderlic และแบบวัดความก้าวหน้าของ Raven ฉบับหลัง คือ แบบทดสอบความฉลาดทางอารมณ์ ของ Mayer และคนอื่นๆ ในวันต่อมาได้เรียกผู้ร่วมวิจัยมาทดสอบความสามารถในการทำงานซึ่งออกแบบในการทำงานซึ่งออกแบบให้เหมือนการทำงานจริง โดยมีผู้สังเกตการณ์และผู้ประเมินให้คะแนน หลังจากผู้เข้าร่วมวิจัยทำเสร็จ คะแนนที่ได้นำมาเป็นตัวเปรียบเทียบในด้านความฉลาดทางอารมณ์นำมาตรวจให้คะแนนโดยใช้ค่าเฉลี่ยของ Mayer และคณะ สามารถทำนายประสิทธิภาพการทำงานได้ร้อยละ 6 ถึง ร้อยละ 10 ความสามารถทางสมองและความฉลาดทางอารมณ์มีผลเพิ่มความสามารถในการทำงานได้ ตัวทำนายที่ได้จากการสังเกตคิดเป็นร้อยละ 10 จากผู้ประเมินคิดเป็นร้อยละ 13 และจากทั้งสองรวมกันคิดเป็นร้อยละ 17 จากการศึกษาความฉลาดทางอารมณ์มีแนวโน้มที่จะไปใช้ในกระบวนการคัดเลือกลูกจ้าง

Saarni (1999, pp. 15–18) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบทักษะพื้นฐานของความสามารถทางอารมณ์ในการพัฒนาทั้ง 3 มิติ การศึกษานี้ เป็นการเสนอรูปแบบของความสามารถทางอารมณ์ที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยและทักษะต่างๆ ในการช่วยพัฒนาอารมณ์ให้มีวุฒิภาวะที่ตอบสนองเป้าหมายทางสังคมของแต่ละคน ในเบื้องต้นการศึกษานี้กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางอารมณ์ คือ 1) การรับรู้สภาวะอารมณ์ของแต่ละบุคคล 2) ทักษะในการเข้าใจอารมณ์ของผู้อื่น 3) ทักษะในการบรรยายอารมณ์ 4) ความสามารถในการมีอารมณ์ร่วมกับประสบการณ์ทางด้านอารมณ์ของผู้อื่น 5) ความสามารถในการเข้าใจความแตกต่างระหว่างอารมณ์ภายในและการแสดงออกภายนอก 6) ความสามารถในการปรับรูปแบบอารมณ์ที่ตนไม่ชอบ 7) การรับรู้ถึงบทบาทของอารมณ์ในโครงสร้างความสัมพันธ์

Richardson and Shupe (2003, Online) ได้ทำการศึกษาความสำคัญของการตระหนักรู้ตนเองของครู ในการทำงานกับนักเรียนที่มีอารมณ์และพฤติกรรมที่ไม่เรียบร้อยโดยพบว่า 5 ยุทธวิธีที่ครูสามารถใช้ในการเพิ่มความตระหนักรู้ตนเองของครูในการทำงานกับนักเรียนที่แสดงอารมณ์และแสดงพฤติกรรมไม่เรียบร้อย ยุทธวิธีที่มีความสัมพันธ์และน่าสนใจในขั้นตอนการมีส่วนร่วมและกระตุ้นให้มีความเครียดน้อยลงโดยพิจารณาความสำคัญจากการใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการลดความท้อแท้และพัฒนาสุขภาพจิต การใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการรับรู้ที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ และยอมรับวิธีการที่ครูสนับสนุนการใช้ชีวิตของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

กล่าวโดยสรุป จากที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการสอนทักษะชีวิตมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ช่วยสอนการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนโดยผ่านสถานการณ์คำถามที่เกี่ยวข้องในบทเรียนซึ่งสามารถเกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน อีกทั้ง หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ เป็นหลักแนวคิดที่มีระบบ เป็นขั้นตอน จะช่วยเสริมแรงให้ผู้เรียนมีการฝึกคิดอย่างถูกต้อง มีขั้นตอนการคิดวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา มีการคิดไตร่ตรองคำตอบที่ดีที่สุด เพื่อใช้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหา ใช้ตอบคำถามในบทเรียน ผู้วิจัยจึงนำเอาหลักการทั้ง 2 มาบูรณาการเป็นคู่มือคู่มือการจัดการเรียนรู้เพศศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาตามแนวคิดการสอนทักษะชีวิต ร่วมกับ หลักแนวคิดโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ ความรับผิดชอบต่อสังคม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6